

491.99-5

12-47

Ա. ՂԱՐԻԲՅԱՆ

ԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ
ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԶԵՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԴԱՍԱԳԻՐՔ
ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԴՊՐՈՅՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ
ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆ

ԵՏՅՐԱՏ

1934

3ԵՐԵՎԱՆ

4-453/2

491.99-5
7-47

Ա. ՂԱՐԻՅԱՆ

04 MAY 2010

904

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՁԵՎԱՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԴԱՍԱԳԻՐՔ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԴՊՐՈՅՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԴԱՍԱՐԱՆ

Հաստատված է ՀՍԽՀ Լուսժողկոմաթի կողմից

Դ.Ս.Ե. Ե ՂԱՐԻՅԱՆ

Ա. 1934 թ.

ԱԿ: № 243

ԽՈՅ. № 6562

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ—1934

Բոլոր գիտությունները դրքի
մասին ուղարկել ՀՍՄՀ Լուսժող-
կոմատի Դպրոցական վարչու-
թյան՝ հեղինակին հանձնելու
համար:

40643-67

Պատ. խմբագիր՝ Մ. Մկրտչյան, Տեխ. խմբագիր՝ Գ. Զևոյան
Սրբագրիչ՝ Ա. Տ.-Մկրտչյան

Հրատ. № 3016, Գրաթ. № 8583 (բ), պատվ. № 180, տիրաժ 30,000

Հանձնված է արտադրության 16 հունիսի 1934 թ.

Ստորագրված է տպելու 25 հունիսի 1934 թ.

Կուսհրատի տպարան, Ալլահվերդյան № 27

Ն Ա. Խ Ա. Բ Ա. Ն

Այս դասագիրքը հանդիսանում է խորհրդային հայ գրական լեզվի (հայ
պրոլետարիատի դասակարգային լեզվի) ձևաբանության սխեմատիկ շա-
րադրությունը:

Գիրքը կազմելու ընթացքում ոգտագործել ենք ավելի կարող յեղբայ-
րական Ռուսաստանի մասնագետների փորձը, վորոնք կազմել ու հրատա-
րակել են քերականական ձևաբանություններ և վարժության գրքեր Համկ(բ)Կ
ԿԿ-ի 1931 թվի սեպտեմբերի 5-ի և 1932 թ. ոգոստոսի 25-ի հայտնի վորոշումնե-
րից հետո: Ոգտագործել ենք նաև հայերեն քերականությունների, հատկապես
պրոֆ. Մ. Արեղյանի «Հայոց լեզվի տեսություն» և «Աշխարհարարի շարա-
հյուսություն» աշխատությունների գիտական և մեթոդական արժեք ներ-
կայացնող մասերը, մերժելով նրանց լոգիստական և ֆորմալիստական
դրույթները:

Նյութի ընտրությունը և դասավորությունը կատարելիս նկատի յե
առնված, վոր աշակերտությունը տարրական դպրոցում քերականությունից
տարրական դադարի արտանում է:

Այդ նույն հանգամանքն է նկատի առնված նաև քերականական
կատեգորիաների սահմանումները տալու և նյութի մեթոդական բաշխումը
կատարելու ժամանակ:

Սոսքի մասերի խմբավորման մեր ձևը հիմնավորվում է նրանով, վոր
բառերի կատեգորիզացիայի ժամանակ անհրաժեշտ է հնար յեղածին հափ
կայունություն տալ բառի, վորպես քերականական-ձևաբանական տեսակի,
ըմբռնումին, վորպեսզի հեշտ լինի պարզել նրանց ֆունկցիոնալ արժեքը
խոսքի մեջ:

Մինչև հիմա հրատարակված քերականությունները կրում են ֆորմալիզմի
և կամ լոգիզմի դրույթ: Քերականական ֆորմալիզմը, այսինքն քերականության
ուսուցումը վորպես ձև, սխոլաստիկա յե, կարող է ըթացնել դպրոցականի
մտածելու ունակությունները, իսկ քերականական լոգիզմը, այսինքն քե-
րականության ուսուցումը վորպես տրամաբանություն, մետաֆիզիկա յե և
կարող է հենց այդ ուղղությամբ տանել աշակերտի մտածողությունը:

Մեթոդապես ավելի ձիշտ է, յուրացման համար՝ հեշտ և բացատրելու
տեսակետից՝ նպատակահարմար, յերբ բառի, վորպես խոսք կառուցելու շի-
նանյութի, ըմբռնումն ընդհանրապես չի շփոթվում բառի մասնավոր, կոնկ-
րետ կիրառության հետ նախադասության մեջ: Ուրիշ խոսքով՝ բառերը վոր-
պես խոսքի մասեր, շինանյութեր, իրենց տեսակներով չպիտի նույնացվեն
բառերի, վորպես նախադասության անդամների հետ: Այս յեղանակով
կզբսկորվի միևնույն բառի ընդհանուր և մասնավոր իմաստի գիտելիպի-
կան հակադրությունն ու միասնությունը:

Այդ շատ է դյուրացնում և՛ ուսուցչի աշխատանքը, և՛ աշակերտի
յուրացումը: Մյուս կողմից բառերի և կապակցությունների այդորինակ
ձանաչումը մարդում է աշակերտի՝ ընդհանուրը և մասնավորը, կոնկրետը և
վերացականը գիտելիպիորեն ըմբռնելու ունակությունը, քանի վոր
«...յուրաքանչյուր նախադասության մեջ, վորպես մի «բջիջի» մեջ, կարե-
լի յե (և պետք է) զբսկորել գիտելիպիայի բոլոր տարրերը...» (Լենինյան
ժողովածու, հ. XII, էջ 125):

Իհարկէ, աշակերտներին չպետք է հաղորդել քերականութեան փոխառ-
փայտութիւնը, բայց աշակերտներին համար պետք է կառուցել այնպիսի
քերականութիւն, զոր ամենադժուրին ձևով մշակի նրանց մեջ դիտելիա-
կական մտածողութիւն այն չափով, զորչափով այդ վերաբերում է քերա-
կանութեան:

Քերականութեան ուսուցումով ամբողջովին չի սպառնում լեզվի ու-
սուցումը և վոչ ել առանց քերականութեան հնարավոր է լեզուն լուրջ սո-
վորել ու սովորեցնել, ինչպէս այդ ցույց տվեց վերջին տարիների փորձը,
ուստի լեզուն ավանդելիս անհրաժեշտ է «...մտցնել աշակերտի ուսումնական
աշխատանքների պրակտիկայում նաև ...քերականական վարժութիւններ
թե՛ դաստարանում և թե՛ տանը» (Համկ(բ)ԿԿ 1932 թ. ոգոստոսի 25-ի վորո-
շումից):

Քերականութեան ավանդումը խոշորագույն չափով նպաստում է լեզվի
ուսուցման գործին և զգալիորեն հեշտացնում լեզվի յուրացումը: Իրա հետ
միասին քերականութեան ուսուցումը նպաստում է դպրոցականի ընդհա-
նուր զարգացողութեան:

Լեզուն սովորելուց և սոցիալիստական շինարարութեան բարձր պա-
հանջները բավարարող զարգացողութիւն և պատրաստութիւն ձեռք բե-
րելուց հետո հոգ չեն, յեթե մեկը մոռանա քերականական տերմինոլոգիան,
քանի որ նա լեզվի քերականութիւնը դիտել փորպէս ունակութիւն, փորպէս
միս ու արյուն դարձած հատկութիւն: Նման մեկը դիտել լեզվի քերակա-
նութիւնը, բայց վոչ նրա տերմինոլոգիան: Ուրեմն քերականական տեր-
մինոլոգիան սովորելը միջոց է և վոչ ինքնանպատակ, ինչպէս մտածում են
ֆորմալիստները, վորոնք սեռական ու հայցական հոլովները դուրս վանելով
քերականութեան միջից, կարծում են, թե հեշտացրել են քերականութեան
ուսուցումը. քանի որ ձևերն անդիր անելու գործը դրանով հեշտանում է:
Բայց դրանով նրանք արջի ծառայութիւն են մատուցել և շփոթ ստեղծել
այդ հոլովների և ուղղական ու հայցական հոլովների կիրառութեան մեջ,
վորովհետև իրենք ֆորմալիստներն են ընդունում, վոր այդ հոլովները մեր
լեզվի մեջ փորպէս կիրառութիւն, կարծում ենք՝ վորոշ չափով նաև վոր-
պէս ձև, գոյութիւն ունեն:

Ֆորմալիստների այդ մեթոդաբանական սխալը ցույց է տվել մեզ, թե
ինչպէս պետք է ֆորմալիզմից խուսափել և հայոց լեզուն լիակատար չա-
փով արտացոլել քերականութեան մեջ:

Համակնութիւն չունենք անթերի կարծելու մեր աշխատանքը նրանք
բոլոր դիտողութիւնները շնորհակալութեամբ հաղվի կառնենք, յեթե, ուստի
կնպաստեն կատարյալ քերականութիւն կառուցելու գործին:

ՀԵՂԻՆԱԿ

ՆԵՐՇՈՒԹՅՈՒՆ

Քերականութիւնն ուսումնասիրում է խոսքի կառուցվածքը, այսինքն՝
բառերի կառուցվածքը, փոփոխութիւնները և բառերի կապակցութիւնը
նախադասութեան մեջ, ինչպէս և նախադասութիւնների կառուցվածքը:

Քերականութիւնը լեզվի գիտություն է, գործնական մի-
ջոց, վորն ոժտեղական է լեզվի սիրապետելուն:

Մեթոդական նկատառումներով քերականութիւնը բաժանվում է յեր-
կու հիմնական մասի՝

1) Ձևաբանություն և 2) Շարահյուսություն:

Ձևաբանությունն ուսումնասիրում է բառերի կառուցվածքն ու փոփո-
խությունները խոսքի մեջ:

Շարահյուսությունն ուսումնասիրում է բառերի կապակցությունն ու նա-
խադասությունների կառուցվածքը:

Ձևաբանության մեջ զետեղվում են նաև հնչյունաբանությամբ
տարբեր և ուղղագրությամբ:

Հնչյունաբանությունը բառերը կազմող հնչյունների ու նրանց շարժման
(փոխադասման) ուսումնում է, իսկ ուղղագրությունը ավանդական կարգով և կամ
որեւիցով սահմանված անսխալ գրելու կանոնների հավաքածուն է:

Հնչյունների և բառաձևերի ուսմունքը դպրոցական հին քերականութիւն-
ներում կոչվում էր ստուգաբանութիւն:

Նրանցից դուրս՝ քերականութեան մեջ է մտնում նաև կիսադրու-
թյան կանոնների ուսումնում:

Ուղղագրութեան մի շարք կանոններ և հատկապէս կետադրութիւնը
կապված են քերականութեան հիմնական բաժինների՝ ձևաբանության և
շարահյուսության հետ: Հայերենում կան բավական թիվ բառեր, վորոնց
ուղղագրութիւնը կապ չունի քերականութեան հետ և հաղորդված են ավան-
դաբար:

Կիսադրությունը մեծապէս ոգնում է կարգացած և գրված հասկանա-
լուն:

ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆ

§ 1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ

1. Խոսել՝ նշանակում է արտահայտել մտածածը:

Մի անգամից մի նյութի մասին մտադու մտածածը կոչվում է մեծ ու-
թյուն: Մտածությունը կարող է մի, կամ մի քանի մտքերից կազմված լինել:
Լեզվով արտահայտված մտածությունը կոչվում է խոսք:

Խոսք բաղկացած է ամբողջական միավորներից: Այդ միավորներից յու-
րաքանչյուրը քերականորեն ձևավորված է և ավելի կամ պակաս չափով ամ-
բողջացած միտք է արտահայտում:

Խոսքի քերականորեն ձևավորված միավորը, վոր բաղկացած է մի կամ
մի քանի բառերից և արտահայտում է ամբողջացած միտք, կոչվում է նախա-
դասություն:

Յեթե մտածությունը կազմված է մի մեկից, ապա արտահայտվում է մի
նախադասությամբ: Որինակ՝ ԽՍՀՄ-ի աշխատավորությունն առաջին հնգամյակը
կատարեց չորս տարում:

Բանավոր խոսքի մեջ հեշտ է վորոշել, թե յե՞րբ է ավարտվում խոսքի
մի միավորը, մի նախադասությունը և սկսվում նորը, քանի վոր յուրա-
քանչյուր նախադասություն վերջում ձայնը իջնում է և կատարվում է թե-
թե դադար (պաուզա): Գրավոր խոսքի մեջ նախադասություն վերջում դր-
վում է վերջակետ (.):

2. Նախադասությունը բաղկացած է մի կամ մի քանի բառերից, վորոնցից
յուրաքանչյուրն իր իմաստն ունի: Այսպիսով բառն էլ նախադասությամբ
միավորն է:

Նախադասության մեջ բառերն իրար հետ կապված են իմաստով: Բա-
ռերի կապը նախադասության մեջ արտահայտվում է բառերի յուրահատուկ
վերջավորությամբ, նաև առանձին բառերով, այսպես կոչված՝ նախադասու-
թյուններով, յետադասություններով և շաղկապներով: Որինակ՝ Սահակը հե-
ռացավ քաղաքից նախադասության մեջ Սահակ, հեռացավ, քաղաքը
իրար հետ կապված են և մի միտք են արտահայտում՝ ր (Սահակը), ացավ
(հեռացավ) և ից (քաղաքից) վերջավորությունների ոգնությամբ: Սահակը
զնաց դեպի տուն նախադասության մեջ միտքն արտահայտվում է ր (Սահա-
կը), աց (զնաց) վերջավորությունների և դեպի նախադասության ոգնու-
թյամբ:

§ 2. ՅԵՆԹԱԿԱ ՅԵՎ ՍՏՈՐՈԳՅԱԼ

Յուրաքանչյուր նախադասության մեջ գործածված բառերից յերկու-
սըն արտահայտում են հիմնական միտքը, մյուսները լրացնում են այդ

միտքը: Ամեն մի նախադասության միտք ցույց է տալիս, թե ո՞վ կամ ի՞նչ
ինչ է անում (արեց, անելու յե և այլն) կամ լինում (յեղով, լինելու յե և
այլն):

Քանի վոր մենք շրջապատված ենք նյութական աշխարհով, վորն
աբսոլյուտում է մեր գիտակցության մեջ, առաջ բերում հասկացողությու-
ններ, ուստի յուրաքանչյուր ճանաչված առարկան կամ հասկացողությու-
նը հատկությամբ հանդերձ հանդիսանում է մեր մեզի առարկան:

Նախադասության մեջ այն բառը, վորն արտահայտում է մեզի նյութը,
առարկան, այսինքն ցույց է տալիս, քե ո՞վ կամ ի՞նչն է գործողություն կատ-
րում կամ յեղելության մեջ լինում, կոչվում է յե նբա կա:

Յենթական պատասխանում է ով և ի՞նչ (ինչը) հարցերին: Որինակ՝
Սուրիկը գնում է դպրոց նախադասության մեջ Սուրիկը (ով) յենթական յե,
մեր արտահայտած մեզի առարկան է:

Նույնը և՛ քամին (ի՞նչը) օտրում է ծառը նախադասության մեջ քամին
յենթական յե, ցույց է տալիս այս մտքի առարկան: Կամ՝ մահիսը (ի՞նչը)
լավ է գրում նախադասության մեջ մահիսը յենթական յե, ցույց է տալիս,
թե ով է գործող անձը, ցույց է տալիս այս մտքի առարկան:

Նախադասության մեջ այն բառը, վորը ցույց է տալիս, քե յենթական
ի՞նչ է անում կամ լինում, կոչվում է սսոռոգյալ: Սսոռոգյալը պատասխա-
նում է ի՞նչ է անում (արեց, անելու յե և այլն), ի՞նչ է լինում (յեղով, լի-
նելու յե և այլն), ինչպիսի՞ն է և կամ ի՞նչ է հարցերին:

Որինակ՝ Սուրիկը գնում է դպրոց նախադասության մեջ գնում է սսո-
րոգյալ և:

Սուրիկը հարվածային առակերս է նախադասության մեջ առակերս է
սսոռոգյալ և:

Քամին օտրում է ծառը նախադասության մեջ օտրում է սսոռոգյալ և:

Նախադասության մեջ յենթական և սսոռոգյալը կոչվում են նախադա-
սության գլխավոր անդամներ:

Յերե յենթական յեգակի բով է, սսոռոգյալը նույնպես յեգակի բով է
լինում: Յենթական յե և սսոռոգյալի այդ կապը կոչվում է համաձայնություն:
Յենթական արտահայտվում է հիմնականում գոյականներով, բայց կարող է
արտահայտվել նաև այլ խոսքի մասերով: Սսոռոգյալն արտահայտվում է
բայով, բայց կարող է արտահայտվել նաև մյուս խոսքի մասերով, այդ դեպ-
քում այդ խոսքի մասերի հետ պիտի գործածվեն եմ (եյական կոչված) բայի
համապատասխան ձևերը: Այդպիսի սսոռոգյալը կոչվում է բաղադրյալ
սսոռոգյալ (Կիմն առակերս է, Արամը հարվածային է):

§ 3. ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐ

Յենթականից և սսոռոգյալից բացի շատ հաճախ նախադասության
ուղեկցում է յերկրորդական անդամներ, վորոնք լրացնում են յենթական և
սսոռոգյալը, ամբողջացնում նրանց արտահայտած միտքը:

Յենթական, վորը ցույց է տալիս նախադասության մեջ գործող անձը,
մտքի առարկան, շատ հաճախ կարիք է գրում պարզվելու, լրացվելու:

Այն բառերը, վորոնք լրացնում են յենթակամ, կլինեն յենթակայի լրացումներ: Դրանք ցույց են տալիս յենթակայի հատկութիւնը, թիվը, պատկանելիութիւնը, վերաբերութիւնը և այլն:

Ստորոգյալը, վորը ցույց է տալիս նախադասութեան մեջ արտահայտած գործողութիւնն ու յեղելութիւնը, լրացվում է յերկրորդական անդամներով, վորոնք կոչվում են ստորոգյալի լրացումներ:

Ստորոգյալի լրացումները ցույց են տալիս, թե ի՞նչ պայմաններում, պարագաներում (տեղ, ժամանակ, ձև, նպատակ), ի՞նչ առարկայի վրա և կամ ի՞նչ առարկայի առնչակցութեամբ և կատարվում գործողութիւնը: Լրացումները կարող են արտահայտվել բոլոր խոսքի մասերով, բացի կապից, շաղկապից և ձայնարկութիւններից:

Յենթակա, ստորոգյալ, լրացումներ անունները նախադասութեան մեջ բառերի պաշտոնի անուններ են:

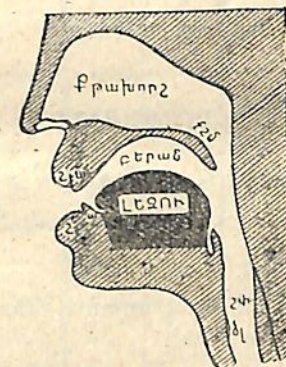
ՀԱՅՅՈՒՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

§ 4. ԽՈՍԵՆՈՒ ՈՐԳԱՆՆԵՐԸ

Խոսելու գործողութեանը մասնակցում են հետևյալ օրգանները. բերանը (շրթունք, ատամներ, քիմք), լեզուն և կոկորդը: Խոսելիս թոքերից ողն արտաշնչվում է, այսինքն անցնում է կոկորդով և բերանով ու ուղնգով (քթանցքներով) դուրս գալիս:

Կոկորդն ունի մկանային լարեր, վորոնք կոչվում են ձայնալարեր:

Յերը ձայնալարերը ձգվում են, նրանք մոտենում են իրար, ու արտաշնչվող ողը ճեղքելով անցնում է նրանց միջով: Այդ ժամանակ նրանք տատանվում են և առաջ բերում ձայն:

ՀՀ—շրթունք, ՀԿ—շնչափող, աա—ատամներ, քք—քիմքի շարժական մաս, ճճ—ձայնալարեր:

Լեզվի, շրթունքների, բերնի վողջ խոռոչի, ինչպես և քթի միջոցով մարդու ձայնն այս կամ այն յերանդն ու կերպարանքն է ստանում, վորը հասարակական գիտակցութեան մեջ ըմբռնվում է վորպես լեզվի ամենափոքր տարր և կոչվում է հնչյուն: Բառը բաղկացած է մեկ կամ միքանի հնչյուններից: Որինակ՝ դու և դասը սովորեցիր նախադասութեան մեջ դու բաղկացած է յերկու հնչյուններից, և՛ նույնպես յերկու, դասը՝ չորս, իսկ սովորեցիր՝ ինը:

Հնչյուններն արտասանելիս կամ արտաբերելիս մեծ դեր է կատարում լեզուն. յերբեմն նա դիպչում է բերնի քիմքի մի տեղին, յերբեմն՝ մուկ (որինակ՝ զ, ւ, լ, խ), յերբեմն ել՝ ատամներին (որինակ՝ դ, ս, ք), և դրանից՝ արտաբերված ձայնը կամ աղմուկը դառնում է հնչյուն: Դրա հետ միասին յերբեմն լեզվի ծայրն է դիպչում քիմքին, յերբեմն՝ միջին մասը և յերբեմն՝

վերջին մասը: Շերունքները մերթ բաց են մնում, մերթ առաջ են մղվում, մերթ իրար կաշնում և ապա հեռանում, և դրա հետևանքով նույնպես ստացվում են հնչյուններ (որինակ՝ ա, ու, բ):

§ 5. Հնչյունների ՍՏՈՐԱԲԱԺԱՆՈՒՄԸ

Հնչյունները լինում են ձայնավոր և բաղաձայն:

Յերթ ձայնն արտաբերվում է առանց լեզվի և շերունքների խոչընդոտի, ստացվում է ձայնավոր (ա, ե, ի, ու, բ):

Յերթ շերունքներն ու լեզուն ձայնի արտաբերման ժամանակ այս կամ այն կերպ խոչընդոտ են հարուցում, ստացվում է բաղաձայն (բ, գ, դ և այլն) Որինակ՝ յերթ արտասանվում է ա, բերանը բացվում է, ձայնն առանց խոչընդոտի դուրս է գալիս, յերթ արտասանվում է ի, ձայնը նույնպես առանց խոչընդոտների դուրս է գալիս, մինչդեռ բ արտասանելիս լեզուն դիպչում է ատամներին և խանգարում ձայնի դուրս գալուն, գ արտասանելիս լեզվի յետին մասը դիպչում է քիմքին և մի պահ խոչընդոտ դառնում ձայնի դուրս գալուն և այլն:

§ 6. ԶԱՅՆԱՎՈՐՆԵՐ

Ժամանակակից հայերենում կա 6 ձայնավոր՝ ա, ե, ի, ու, բ, այս ձայնավորները խիստ պարզ են և միմյանց հետ չեն շփոթվում:

§ 7. ԲԱՂԱԶԱՅՆՆԵՐ

Հայերենն ունի 30 բաղաձայն. դրանք են՝ բ, գ, դ, թ, ժ, լ, լա, ծ, կ, հ, ձ, ղ, ճ, մ, յ, ն, շ, չ, պ, շ, ու, ս, վ, ա, բ, ց, փ, ք, ֆ:

յ կոչվում է նաև կիսաձայն

1. Հստակ արտաբերման տեղի բաղաձայնները լինում են.

ա) Շերմային՝ բ, պ, փ.

բ) Առաջնալեզվային՝ շ, ճ, չ, ժ, գ, ղ, ս, յ, դ, ա, թ, ձ, ծ, ց, լ, բ, ո.

գ) Յեսնալեզվային՝ գ, կ, ք, դ, լա, (լա, դ կոչվում են նաև կոկորդային).

դ) Ռեզալին՝ մ, ն.

ե) Շերմասամային՝ վ, ֆ.

զ) Հագագային՝ հ.

մ, ն, լ, ո, բ, բաղաձայնները կոչվում են նաև ձայնորդ:

2. Հստակ արտաբերման յեղանակի բաղաձայնները լինում են.

ա) Պայթական (արտասանվում են պայթումով)՝ բ, փ, պ, դ, ա, թ, ձ, ծ, ց, շ, ճ, չ, գ, կ, ք.

բ) Շփական (արտասանվում են լեզվի և մյուս որդանների շփումով)՝

գ, ս, ղ, ժ, լա, դ, վ, ֆ, հ, յ.

3. Հստակ մուկի ձայնավորների մասնակցությամբ չափի բաղաձայնները լինում են.

ա) Զայնեղ՝ բ, գ, դ, ձ, ղ, դ, ժ, դ, վ.

բ) Խուլ՝ պ, ա, կ, ծ, ճ, ս, ղ, լա, ֆ, փ, թ, ք, ց, չ.

4. Հստակ մուկի բաղաձայնները լինում են.

ա) Պարզ՝ բ, գ, դ, պ, ա, կ, վ, ֆ, գ, ս, ժ, ղ, դ, լա, հ, յ.

բ) Բարդ՝ փ, թ, ք, ձ, ծ, ց, շ, ճ, չ.

Բարդ հնչյունները կազմված են յերկու կամ ավելի հնչյուններից, բայց իրենց արտասանության վրա թե բաղաձայնի հնչյունների գումար են, այլ առանձին վորակով հնչյուն:

Հատ այսմ՝ փ = պ + հ, բ = ա + հ, ֆ = կ + հ, ձ = դ + դ, ծ = ա + ս, ց = թ + ս = ա + հ + ս, ճ = ա + ղ, չ = թ + ղ = ա + հ + ղ, ղ = դ + ժ:

Աղյուսակ № 1

	Հ ա յ ե ռ ե ն ի բ ա դ ա ձ ա յ ն ն ե ռ ք								
	Զայնորդ		Պայթական				Շփական		
	Ռեզալին	Լեզվային	Զայնեղ		Խուլ		Խուլ շնչեղ	Զայնեղ	Խուլ
Շերմային	մ	—	բ	—	պ	—	փ	—	—
Շերմասամային	—	—	—	—	—	—	—	վ	ֆ
Առաջնալեզվային	ն	լ, բ, ո	դ	շ, ձ	ա	ճ, ծ	չ, թ, ց	գ, դ	շ, ս, յ
Յեսնալեզվային	—	—	դ	—	կ	—	ք	դ	լա
Հագագային	—	—	—	—	—	—	—	—	հ

Հնչյունը գրվում է պատմականորեն ընդունված նշանով, վորը կոչվում է գիր կամ տառ:

Տառերի ավանդական շարքը առաջին տառերի անունով կոչվում է այբբեն կամ այբուբեն:

Ամեն տառ գրվում է յերկու ձևով՝ մեծատառ և փոքրատառ:

Հայերեն այբուբենը.

1. Հին այբուբեն.—

ա, բ, գ, դ, ե, դ, ե, լ, թ, ժ, լ, լ, լա, ծ, կ, հ, ձ, դ, ճ, մ, յ, ն, շ, ո, չ, պ, ղ, ո, ս, վ, ա, բ, ց, լ, փ, ք, հ, օ, ֆ:

2. Նոր այբուբեն.—

ա, բ, գ, դ, ե, դ, լ, թ, ժ, լ, լ, լա, ծ, կ, հ, ձ, դ, ճ, մ, յ, ն, շ, ո, չ, պ, ղ, ո, ս, վ, ա, բ, ց, ու, փ, ք, ֆ, նաև և բարդ գիրը:

Բարդ գիր է նաև ու ձայնավորը:

Տպագիր		Տպագիր		Տպագիր		Տպագիր	
մեծա տառ	փ. տ.	մեծա տառ	փ. տ.	մեծա տառ	փ. տ.	մեծա տառ	փ. տ.
Ա	ա	Լ	լ	Շ	շ	Ի	ի
Բ	բ	Խ	խ	Ո	ո	Փ	փ
Գ	գ	Ծ	ծ	Չ	չ	Ք	ք
Դ	դ	Կ	կ	Պ	պ	Ե	ե
Ե	ե	Հ	հ	Ջ	յ	Օ	օ
Զ	զ	Ն	ն	Ռ	ր	Ֆ	ֆ
Է	է	Ղ	ղ	Ս	ս		
Ը	ը	Ճ	ճ	Վ	վ		
Թ	թ	Մ	մ	Տ	տ		
Ժ	ժ	Զ	զ	Բ	բ		
Ի	ի	Ն	ն	Յ	յ		

Տպագիրն ունի տառերի հետևյալ տեսակները.—

Աղյուսակ № 3

Չեղակիր	Գլխակիր	Բոլորակիր	Չեղակիր	Գլխակիր	Բոլորակիր	Չեղակիր	Գլխակիր	Բոլորակիր	Չեղակիր	Գլխակիր	Բոլորակիր	Չեղակիր
Ա	ա	ա	Լ	լ	լ	Շ	շ	շ	Ի	ի	ի	Վ
Բ	բ	բ	Խ	խ	խ	Ո	ո	ո	Փ	փ	փ	Փ
Գ	գ	գ	Ծ	ծ	ծ	Չ	չ	չ	Ք	ք	ք	Ե
Դ	դ	դ	Կ	կ	կ	Պ	պ	պ	Ե	ե	ե	Օ
Ե	ե	ե	Հ	հ	հ	Ջ	յ	յ	Օ	օ	օ	Ֆ
Զ	զ	զ	Ն	ն	ն	Ռ	ր	ր	Ֆ	ֆ	ֆ	Ֆ
Է	է	է	Ղ	ղ	ղ	Ս	ս	ս				
Ը	ը	ը	Ճ	ճ	ճ	Վ	վ	վ				
Թ	թ	թ	Մ	մ	մ	Տ	տ	տ				
Ժ	ժ	ժ	Զ	զ	զ	Բ	բ	բ				
Ի	ի	ի	Ն	ն	ն	Յ	յ	յ				

Կա տպագրի մի տեսակ ևս, վոր կոչվում է նոսրագիր:

և նշանագիրը կազմված է յ, ե, վ գրերից, և նշանագիրը գրվում է բառամիջում ձայնավորից հետո և առանձին՝ վորպես շարժապ գործածվելու ժամանակ: Որինակ՝ նաև, յիս և դու:

§ 8. ԲԱՌ

Բ ա ո տառերով հասկանում ենք հնչյունների այնպիսի միացություն, վորն իմաստ կամ նշանակություն ունի. որինակ՝ սեղան՝ հնչյունների իմաստ ունեցող միացություն է, իսկ դեռան բառ չէ, վորովհետև թեև հնչյունների միացություն է, բայց իմաստ չունի:

§ 9. ՎԱՆԿ

Վ ա ն կ կոչվում է բառի բաղադրիչ մասը, վորը բաղկացած է մի կամ մի քանի հնչյուններից և արտաբերվում է մի ճնշով. որինակ՝ Կա-րա-պետ, ա-տա-կետ, ու-սու-ցիչ և այլն: Մի ձայնավորը կարող է մի վանկ կազմել. որինակ ա-տա-կետ բառի մեջ առաջին վանկը բաղկացած է մի ձայնավորից՝ ա: Ուսուցիչ բառի մեջ առաջին վանկը բաղկացած է մի ձայնավորից՝ ա: Դրան հակառակ՝ նույն բառերի յերկրորդ վանկերը կազմված են յերկու հնչյուններից՝ մեկը բաղաձայն և մյուսը ձայնավոր (ա և սա): 3-րդ վանկերը բաղկացած են յերեք և չորս հնչյուններից, ըստ վորում մեկն անպայման ձայնավոր է, իսկ մյուսները՝ բաղաձայն:

Նշանակում է՝ յուրաքանչյուր վանկ մի ձայնավոր պետք է ունենա, բաղաձայնները կարող են ալիկին լինել կամ բնավ չլինել:

Բառերը լինում են միավանկ, յերկվանկ, յեռավանկ և բազմավանկ: Միավանկ բառերը բաղկացած են մեկ վանկից, ունեն մի ձայնավոր. որինակ՝ տուն, պատ, քեզ, սփ, սա և այլն:

Երկվանկ բառերն ունեն յերկու վանկ, ուրեմն և յերկու ձայնավոր. որինակ՝ կա-տու, Պետ-րոս, տես-րակ, հաս-ված:

Եռավանկ բառերն ունեն յերեք վանկ, ուրեմն և յերեք ձայնավոր. որինակ՝ պա-տու-հան, ա-տա-կետ, պա-հա-րան և այլն:

Բազմավանկ բառերն ունեն յերեքից ավելի վանկեր և ձայնավորներ. որինակ՝ հար-վա-ծա-յիմ, պա-տա-խա-նա-սը-վա-րյուն:

§ 10. ՀՆՁՅՈՒՆԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ

Բառերի փոփոխության ժամանակ, յերբ վերջին վանկի շեշտը հաջորդ նոր ավելացած վանկերին է անցնում, աբստակա՞ն ձայնավորներ՝ ա, ի, ու, յերկհնչյուններ՝ ալ և ուլ յերեմն դուրս են ընկնում, յերեմն ել փոխվում են. այլ ձայնավորի, կամ բաղաձայնի: Այս յերեւոյթը կոչվում է հնչյուն փոխություն: Հայերենում կան հնչյունափոխության հետևյալ դեպքերը.

1. ու ձայնավորը փոխվում է ը ձայնավորի. որինակ՝ ջուր, ջրի, ջրիկ, տուն, տնակ, մուկ, մկան, ձուկ, ձկան և այլն:

ու ձայնավորը դառնում է վ. որինակ՝ լեզու, լեզվական, կատու, կատ-վի, բու, բվի և այլն:

ու ձայնավորը մի շարք բառերի մեջ անում է անփոփոխ. որինակ՝ ուր-ուրսուն, ուղս, ուղսի և այլն:

ու ձայնավորը դուրս է ընկնում. որինակ՝ անասուն, անասնական, հա-տուկ, հատկություն և այլն:

2. ի ձայնավորը փոխվում է ը ձայնավորի. որինակ՝ կիր, կրպուր, գիր, գրի, սիր, սրի և այլն:

ի ձայնավորը դուրս է ընկնում. որինակ՝ համարիս, համարսխա, ամիս, ամսի, կալիմ, կավմի, հանիմ, հանմի և այլն:

ի ձայնավորը հաջորդող ձայնավորից առաջ յերեմն դուրս է ընկնում, յերեմն հաջորդող ձայնավորի հետ միասին դառնում է յա. որինակ՝ բեմա-մի, բեմական, բարի, բարություն, բարացական, վարդի վարդայ, հոգի, հո-գյակ:

ի ձայնավորը ժեղվանկ է մի շարք բառերի փոփոխու-

թյունների մեջ չի յենթարկվում վերոհիշյալ կանոնին և պահպանվում և. որինակ՝ ձի, ձիավոր, մի, միակ, արի, արիական:

3. Ե ձայնավորը դառնում և ի միջանի բառերի մեջ. որինակ՝ կես, կիսել, պարտեզ, պարտիզի, տեր, տիրել, հանդես, հանդիպել, ծես, ծիսակատարություն: Այս կանոնը մեր լեզվի մեջ այժմ շատ հաճախ մի շարք բառերի նկատմամբ չի պահպանվում:

4. յա վանկը մի շարք բառերում դառնում և եյ կամ ե. որինակ՝ պաշտոնյա, պաշտոնեյություն, մատյան, մատենալար, գործունյա, գործունեյություն և այլն:

5. ույ յերկնայունը դառնում և ու. որինակ՝ թույլ թուլակալ, բույր, բուրավետ, բույս, բուսական. լույս, լուսավոր և այլն:

6. ա ձայնավորը դուրս և ընկնում հազվադեպ դեպքերում. որինակ՝ ֆաղաֆ, ֆաղեֆն:

ԲԱՌԱԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆ

Քերականության այն մասը, վորը սովորեցնում և բառեր կազմելու և վերլուծելու ձևերը, կոչվում և բառակազմություն:

Բառերն իրենց կազմությամբ կարող են ունենալ հետևյալ ձևերը՝ արմատ և ածանց, հիմք և վերջավորություն:

§ 11. ԱՐՄԱՏ

Բառերի այն մասը, վորը չի բաժանվում բաղադրիչ մասերի, անփոփոխ և բոլոր դեպքերում, բացի հնչյունափոխությունից, և մեր լեզվի մեջ կապվում և այս կամ այն իմաստի հետ, կոչվում և արմատ. որինակ՝ մարդ-իկ, մարդկային, մարդկության, մարդավարի, մարդանման բառերի մեջ մարդ բառն արմատ և, վերոգրեալ բաղադրիչ մասերի չի վերածվում, կապված և իմաստի հետ և բոլոր մեթոդությունների մեջ անփոփոխ և:

Կարգալ, կարգացած, կարգացող, կարգացել, կարգում բառերի մեջ կարգ մասը չի բաժանվում բաղադրիչ մասերի, կապված և իմաստի հետ և անփոփոխ և, ուրեմն արմատ և: Արմատներից շատերը գործ են ածվում վորպես առանձին բառեր. դրանք կոչվում են պարզ կամ արմատական բառեր. որինակ՝ բակ, մայր, տուն, տեր, ծառ և այլն:

Կան այնպիսի արմատներ, վորոնք առանձին գործածություն չունեն և վորոշակի իմաստ են արտահայտում միայն մասնիկներ ստանալով: Որինակ՝ հիանալ, հիացում, հիասքանչ, վորոնց արմատն և հի. հարված, հարել, հարուստ բառերի արմատն և հար:

§ 12. ՄՆԱՆՑ

Այն մասնիկը, վորն ավելանում և արմատի վրա, նրան իմաստ տալիս կամ իմաստ փոխում, կոչվում և ածանց, որինակ՝ ոց. դարբին, դարբն ոց. հյուսն, հյուսն ոց. մասն, մասն ոց և այլն:

Ածանցներն առանձին բառարմատներ են յեղել, վոր ժամանակի ընթացքում փոփոխվել են, կորցրել իրենց հիմնական իմաստը և վերածվել ձևի և ձևի միջոցով իմաստ արտահայտող մասնիկի: Ածանցների մի մասը դեռ կապվում են բառարմատների հետ, շատ քչերը գործ են ածվում նաև վորպես բառարմատ. ածանցների որինակ են ծառայում.

Ուրյուն, միուրյուն, ընկերություն, դուրդադրություն և այլն:

Այիմ, ածխայիմ, հարվածայիմ, բանակայիմ և այլն:

Նդեմ. լուսեղեմ, վոսեղեմ, արծաթեղեմ, մրգեղեմ:

Ածանցները լինում են յերկու տեսակ՝ նախածանց և վերջածանց։

Տար (նշանակում է տարբեր, ոտար, հեռու, նաև դուրս). տարածայնու-

Բառերը խոսքի մեջ փոփոխում են իրենց վերջավորությունը և կամ փերջից փոփոխվող մասնիկները առանում, այդ փոփոխությունը կոչվում է բեհում: Որինակ՝ սեղան, սեղանից, սեղան-ներս: գրե-ցի, գր-իք,

կարդա-ց ե ք, կարդա-ս, կարդա-ց ի և այլն: Թեքման տեսակներն են՝ հոլովում և խոնարհում (տես §§ 48 և 99):

Բառերի այն մասը, վոր քեման ժամանակ (աճելով կամ առանց աճելու) անփոփոխ է մնում, կոչվում է հիմք, իսկ փոփոխվող մասը կոչվում է վերջավորություն. որին ահա՝ գրեցի, կարդացի, գրեցիր, կարդացիր բառերի մեջ գրեց, կարդաց հիմքեր են, իսկ ի և իր՝ վերջավորություններ: Նույնը և գրե-մ, գրե-ս, կարդա-մ, կարդա-ս և այլն: Հիմքը կազմված է լինում արմատից և ածանցից: Պարզ բառերի հիմքերը կազմված են լինում սոսկ արմատից:

§ 17. ԲԱՐԴ ԲԱՌԵՐ. ԻՍԿԱԿԱՆ ԲԱՐԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Բարդ կոչվում են այն բառերը, վորոնք կազմված են լինում յերկու և ավելի բառերից և կամ արմատներից: Բարդ, ինչպես և ածանցավոր բառերը կառուցված են նույնպես բարդվել կամ ածանցվել:

Բարդ բառերը լինում են՝ իսկական և անիսկական:

Իսկական բարդ բառերի բաղադրիչ բառերը գրվում են միասին և քմբովում վորպես մի բառ:

1. Իսկական բարդ բառերի մեջ առաջին բառը հանդիսանում է յերկրորդի լրացում: Որին ահա՝ գրասխանի՝ գրելու և սխանի, մրցահրավեր՝ մրցություն և հրավեր, մարդասեր՝ մարդ սիրող, չափահաս՝ չափի հասած, յերկրաբույս՝ յերկրից բուսած, ձյունապատ՝ ձյունով պատած, անաբույս՝ անբույս և այլն: Իսկական բառերում բնականվող և այլն:

2. Բարդություն յերկու բաղադրիչ մասերը միացվում են ա ձայնավորով, վորը կոչվում է հոդակապ. որին ահա՝ մարդ-ա-նման, խոշոր-ացույց, դեկ-տ-վար, մի-ա-ձայն և այլն:

3. Յերբ բարդվող բառերից յերկրորդն սկսվում է ձայնավորով, հոդակապ չի դրվում: Որին ահա՝ ընթացավոր, դահրնկեց, հանրոգուս, զուգընթաց:

4. Ամեն բառով և ձայնավորով սկսվող ածականներով կազմված բարդությունների ժամանակ ա հոդակապը դրվում է. որին ահա՝ ամենաազնիվ, ամենաընտիր, ամենաողորմելի և այլն:

5. Յերբ առաջին բառը վերջավորվում է ի ձայնավորով, վերջինիս և ա հոդակապի միացությունը վերածվում է և ձայնավորի. որին ահա՝ Գինի-ա-տուն՝ գինեսուն, բարի-ա-կամ՝ բարեկամ, շողի-ա-քար՝ օղակաքար և այլն:

6. Միավանկ և մի շարք բազմավանկ ի ձայնավորով վերջավորվող բառերը չեն յենթարկվում վերոհիշյալ կանոնին, այլ բարդվում են սովորական կարգով կամ կորցնում ի ձայնավորը. որին ահա՝ մի ձի—միաձի, ձի ֆուր—ձիաֆուր, ձի օտ—ձիաօտ, դի քավալ—դիաքավալ, հի սֆանջ—հիաֆանջ, ի ձեռն—իաձեռն, քի վարել—քիավարել, կղզի բնակ—կղզիաբնակ, խնամի խոս—խնամախոս, վրացի խոս—վրացախոս և այլն:

7. Յերբ առաջին բառը վերջավորվում է ու ձայնավորով, վերջինս ա հոդակապի հետ միասին տալիս է վա վանկը: Որին ահա՝ ձու և կեր՝ ձվակեր, կասու և խաղ՝ կասախաղ, չու և ցուցակ՝ չվացուցակ և այլն:

8. Կան բազմաթիվ բարդություններ, վորոնք կազմված են առանց

հոդակապի. որին ահա՝ հացքուլա, ջրվեժ, ջրմուղ, ֆարսա, բանբեր, ջրկիր, ֆարկոժ, ձեռնպահ, մուկար, մուսուր, ծծմայր, արևմուտք, ձեռնադիկ, ձեռնաքալ և այլն:

§ 18. ԱՆԻՍԿԱԿԱՆ ԲԱՐԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Անիսկական բարդություններ կոչվում են այն բարդ բառերը, վորոնք չեն կազմվում են բարդ բառերի կազմության սովորական ձևերից:

Անիսկական բարդությունները ա հոդակապ չունեն:

Անիսկական բարդ բառերը բաժանվում են հետևյալ տեսակների.

1. Հարադիրներ, վորոնք թեպետ մի բառի նշանակություն ունեն, բայց անշատ են լրվում: Որին ահա՝ բույլ քալ, ցույց քալ, սիրտ անել, օտու քալ, մոտ քալ, պար քալ, ֆուր քալ, լույս ընկնել, մեռնել պրծնել, բույլ գնալ, խիլ ջարդել, կտրել անցնել, գնալ հասնել և այլն:

ա) Հարադիր բարդ բառերը յերբեմն միասնում են շաղկապով կամ կապով և յերբեմն դրվում միասին. որին ահա՝ ջարդ ու փշուր, ցիլ ու ցան, ահ ու դող, տուն ու տեղ, ծառ ու ճյուղ, տակն ու վրա, առ ու տուր (առուտուր), դեռ ու դեն, մին ու ձար (մինուձար), մի առ մի, տուն առ տուն և այլն:

բ) Հարադիր բարդ բառերը դրվում են նաև առանց շաղկապի, այդ դեպքում բաղադրիչ մասերի մեջ հաճախ դրվում է գծիկ (-). որին ահա՝ գոռում-գոչում, քե-քիկում, գուզված-գարդարված, գիշեր-ցերեկ, գնալ-գալ, յերեք-չորս, հիսուն-վարսուն, կանանց-կարմիր և այլն:

գ) Հարադիր բարդ բառերի մեջ բաղադրիչ մասերից մեկը փոխում է ձայնավորը կամ բաղաձայնը, և կամ բառի վրա նոր վանկ է ավելանում. որին ահա՝ ծակ ու ծուկ, մարդ-մուրդ, մամր-մունր, փասա-փուսա, հաց-մաց, սուր-մուր, վոլու-մուլու, ցախ ու մախ, պարապ-սարապ, ավալ-քավալ, առոֆ-փառոֆ, կաս-կարմիր, լեփ-լեցուն և այլն:

դ) Հարադիր բարդ բառերը միևնույն բառերի կրկնություններն են լինում. որին ահա՝ դառը-դառը, փչ-փչ, արագ-արագ, փունջ-փունջ, կամաց-կամաց, խումբ-խումբ, գունդ-գունդ, քեսակ-քեսակ և այլն:

2. Կցական բարդություններ կոչվում են այն բարդությունները, վորոնք կազմվում են հարադիր բարդություններից և միասին են գրվում. որին ահա՝ կեսուր, այսուր, այսպես, այդպես, ինչպես, յերեսուրեք, գրավիտի, առաջաժամ, առկուր, յերբեկություն, կերուխում, անցուղարձ, բացուխում, վորեն, ովեն, ինչեն, վորենից, յերբեկից, ուրենից, քանակի, քանակից ֆանհից, գույնգույն, փոխափոխ, դեմադեմ, սարսուռ, պեսպես, չեմուչում, աղջամուղջ և այլն:

§ 19. ԲԱՌԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐՆ ԸՍՏ ԻՄԱՍՏԻ ՅԵՎ ԱՐՏԱՔԻՆ ՀԵՉՅՈՒՆԱԿԱՆ ԿՈՂՄԻ

Բառերն ըստ իմաստի լինում են նույնանի, հակառակ, համանի և համանուն:

1. Նույնանի կոչվում են այն բառերը, վորոնք գրությամբ տարբեր են, բայց նշանակությամբ, իմաստով՝ նույնը. որին ահա՝ այս, բուռ. օրում, պոռ, պուռ. գնալ, յերթալ. մագ, հեռ. յերես, դեմք. պատահան, լուսալուս. անիլ, ալ. բազուկ, կուռ. վանառել, ծախել. վախ, յերկյուղ և այլն:

2. Համահիշ կոչվում են այն բառերը, վորոնք նշանակությամբ խիստ մոտիկ են, բայց նույնը չեն և նուրբ տարբերություն ունեն. որինակ՝ հիանալ, սխալանալ. շինել, կառուցել. վերջ, վախճան. մեջնել, մուծել. բարձր, վսեմ. մուր, խավար. ձի, յերիվար, նծույզ և այլն:

3. Համահունց կոչվում են այն բառերը, վորոնք գրությամբ նույնն են, բայց նշանակությամբ տարբեր: Որինակ՝ այր (մարդ), այր (քարայր), փող (դրամ), փող (խողովակ), սեր (կաթի սեր), սեր (զղացմունք), հոտ (բույր), հոտ (վոչխարի հոտ) և այլն:

4. Հակահիշ կոչվում են այն բառերը, վորոնք գրությամբ նման չեն և իմաստով ել միմյանց հակադիր են. որինակ՝ հաստ, բարակ. յերկար, կարճ. մեծ, փոքր. սև, սպիտակ. լույս, խավար և այլն:

§ 20. ՆՈՐԱԴՈՒՅՆ ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐ

Բարդության մի տեսակն են նորագույն հապավումները: Պրոլետարական հեղափոխությունից հետո բարդության այդ տեսակը խիստ տարածվեց հատկապես այն պատճառով, վոր դրանով տնտեսվում եր ժամանակը, և գրելիս խնայվում տեղը:

Այդ բարդությունները կազմվում են հետևյալ յեղանակներով.

1. Առաջին բառի կամ բառերի սկզբնավանդով և վերջին ամբողջ բառով. որինակ՝ ԼՈՒՍԲԱԺԻՆ — Լուսավորության բաժին. ՊԵՏՈՎԵՐԱ — Պետական ոպերա. ՊԵՏԲԱՊԱՐԶՆՈՐՅՈՒՆ — Պետական քաղաքական վարչություն և այլն:

2. Բառերի սկզբնավանդներով. որինակ՝ ԺՈՂԿՈՒԽՈՐԷ — Ժողովրդական կոմիտեների խորհուրդ. ԼՈՒՍԺՈՂԿՈՒ — Լուսավորության ժողովրդական կոմիտե. ԿԵՆՏՐՈՆԿՈՒ — Կենտրոնական Գործադիր կոմիտե և այլն:

3. Բառերի սկզբնատուներով. որինակ՝ բուն — բարձրագույն ուսումնական հիմնարկ. ԳԱՍ — Գիտական Աշխատությունների Սեկցիա. ՀԱՄԽ — Հայաստանի Արհեստակցական Միությունների Խորհուրդ. ՀԼԿՅՄ — Հայաստանի Էներգյան Կոմունիստական Ցերեքսարդական Միություն և այլն:

§ 21. ԲԱՐԴ ԱՇԱՆՑԱՎՈՐ ԲԱՌԵՐ

Կան նաև այնպիսի բառեր, վորոնք լինելով բարդ՝ միաժամանակ և ածանցավոր են, ունեն նախածանց, կամ վերջածանց: Այդպիսի բառերը կոչվում են բարդ ածանցավոր. որինակ՝ կուս-ա-կց-ություն, գր-ա-վարժ-ություն, բազմ-ա-պատկ-ություն, ան-մարդ-ա-բնակ և այլն:

ՏՈՂԱԴԱՐՁ

Տողադարձ անելու համար բառը բաժանվում է վանկերի, ապա վանկերից մեկը կամ մի քանիսը թողնվում է առաջին տողի վերջում, իսկ մյուսները փոխադրվում են հաջորդ տողը: Միավանկ բառերը տողադարձ չեն արվում: Տողադարձի գիծը կոչվում է յենքավան:

Տողադարձի ժամանակ՝

1. Մեկ բաղաձայնն անցնում է հաջորդ վանկին. որինակ՝ Կա-րա-պետ, յա-վա-նալ, տա-րա-ծել:

2. Յերկու բաղաձայններից մեկը նախորդի հետ է մնում, մյուսն անցնում է հաջորդին: Որինակ՝ հաս-նել, կա-ր-դալ, բե-ռ-նել, գա-ն-գա-ն-վել:

3. Յերեք բաղաձայններից յերկուսը մնում են նախորդ վանկին, մեկն անցնում է հաջորդին: Որինակ՝ ար-ք-նա-նալ, գա-ր-վել, ա-ս-դե-ր, յե-ր-ա-յին:

Բարդ և նախածանցավոր բառերը տողադարձ անելիս սխալ չի լինի, յեթե բարդության յերկրորդ բաղադրիչ մասը տեղափոխվի հաջորդ տողն ամբողջությամբ. որինակ՝ հանր-ոգուտ, զուգ-ընթաց, դաս-ընկեր, ան-սկիզբ, հիա-սթափվել, գեղա-սքանչ և այլն:

4. Չայնավորների արանքում յ-ն վանկ է կազմում, իսկ բաղաձայնից հետո՝ վոչ: Որինակ՝ գո-յա-կան, նա-յել, հա-յե-ցո-ղու-թյուն, ըն-կե-րու-թյուն, աղ-բյուր:

5. Բառամիջում չգրվող, բայց լսվող ր ձայնավորը գրվում է բե՛ մեա-ցող և բե՛ մյուս տղն անցնող վանկում (տես § 23). որինակ՝ գը-յուլս, փա-խըս-տական, Մը-կրտիչ և այլն:

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

§ 22. ՁԱՅՆԱՎՈՐՆԵՐ

Գրական հայերենում ձայնավորները խիստ պարզ են, ուստի ուղղա-
գրական տեսակետից առանձին դժվարություններ չունեն։ ա, ու, ի, ո, ե
ձայնավորների գրությունը և արտասանությունը կատարելապես համապա-
տասխան են միմյանց։ Ուղղագրական դժվարություններ ունի ր ձայնա-
վորը։

§ 23. Ը ՁԱՅՆԱՎՈՐԻ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Բառակերպում և բառավերջում ր ձայնավորը գրվում է, յերբ արտա-
սանվում է. որինակ՝ ընկեր, ընդունել, ընտրել, ընծա և այլն. գերքը, խոսի-
կը, բակը, Գրիգորը, դպրոցը և այլն։

1. Բառակերպում սկի, սպ, սս, սփ, սփ, սք, շկ, շպ, շս, զք, զգ կապակե-
ցություններից առաջ թեև արտասանվում է մի թույլ ր, բայց չի գրվում։
Որինակ՝ սկսել, սկիզբ, սպիտակ, ստեղծել, ստուգել, սփռվել, սփռվել, սքալել, սպառել, շտապել, զբոսնել, զգալ և այլն։

Ըստ նախդիրը կազմում է բացառություն։

2. Բառակերպի ր ձայնավորը փոխվում է և բաղաձայնի, յերբ հաջորդ-
բանը սկսվում է ձայնավորով և կամ սկ, սպ, սս, սք, սփ, շկ, շս, զք, և
զգ կապակցություններով։

Այս կանոնը, սակայն, ափսոսելի բարենչությունն արժեք ունի, քան ուղղա-
գրական։

Որինակ՝ աշակերտը կարդում է, կոլտնտեսությունը ցանում է, կոլ-
տնտեսականը կարդում է, պիոները քայլում է, բայց՝ աշակերտն ասում է,
պիոներն անցնում է, կոլտնտեսությունն ավարտում է ցանքսը, կոլտնտե-
սականն աշխատում է։ Նույն է և՛ բանվորը ղեկավարում է մեքենան, աշա-
կերտը մտնում է դասարան, բայց՝ բանվորն ղրոսնում է, աշակերտն սպա-
սում է ուսուցչին և այլն։

3. Բառամիջում սովորաբար ր ձայնավորը չի գրվում, թեև լսվում է։
Որինակ՝ Միքիչ, պրպսում, քաղցր, ծանր, գլուխ։

Նախաձայնավոր և բարդ բառերի մեջ ր ձայնավորը գրվում է, յեթե
ածանցվող բառը և կամ բարդվող բառերից վերջինն սկսվում են ր ձայնա-
վորով։ Որինակ՝ ընթաց, նախընթաց, ընդունել, անընդունելի, ընկեր, դաս-
ընկեր, ընտիր հաղթանիք, ըստ, որքանորե, ընդ, խոչընդոտ. ընթացք, զուգ-
ընթաց և այլն։

4. Տողադարձի ժամանակ թե մնացող վանկերից վերջինի, և թե մյուս-

տողն անցնող վանկերից առաջինի մեջ արտասանվող ր ձայնավորը գր-
վում է։

Որինակ՝ Մը-կըրտիչ, Մկըրտիչ, կոլտնտեսական, ծա-նըր, խորհըր-
դային և այլն։

Յեթե հաջորդ տողն անցնողն ամբողջական բառ է, ր չի գրվում.
որինակ՝ ռահա-խնդիր հաստ-գլուխ և այլն։

§ 24. ՅԵՐԿԶՆՉՈՒՅՆՆԵՐԻ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ (ՅԵՐԿԵԱՐԲԱՌՆԵՐ)

Հայերենի յերկհնչյուն և երեք հնչյունայն, ոյ, ույ և յա, յո, յու, յե։

Այ և ոյ յերկհնչյունները գրվում են այնպես, ինչպես լսվում են և բա-
ռի ձևափոխությունների ժամանակ վոչ մի փոփոխություն չեն կրում։
Որինակ՝ հայց, հայցական, կայծ, կայծեր, խոյ, խոյեցի և այլն։

Յո և յու յերկհնչյուններն ուղղագրական դժվարություններ չունեն.
յե յերկհնչյունն է, վոր ուղղագրական կանոններ ունի։

1. Յե գրվում է բառասկզբում բոլոր այն դեպքերում, յերբ լսվում է.
Որինակ՝ յերկու, յերեք, Յերևան և այլն։

2. Բարդություն կամ ածանցման ժամանակ, յերբ յերկրորդ բառն ու-
նի յե, իսկ նախորդ բառը բաղաձայնով և վերջավորվում, գրվում է ե։ Որի-
նակ՝ յերեք, տասներեք, յեզր անեզր և այլն։

3. Յերբ նախորդ բառը վերջանում է ձայնավորով, հաջորդ եմ, ես, ե,
եմք, եք, եմ և եք (միավանկ) բայաձևերն ստանում են յ։ Որինակ՝ դալու յեմ,
կարելի յե, դա յե, գնալու յեր և այլն։

Ույ յերկհնչյունը բառարմատների ածանցվելու և բարդվելու ժամա-
նակ վերածվում է պարզ ու ձայնավորի։ Որինակ՝ ծուլը, ծուլանալ, թուլը,
թուլակազմ, բույր, բուրավետ, սուռյգ, սուռգում, սուռգատես և այլն։

Իսկ յերկհնչյունը շփոթվում է յա յերկհնչյունի հետ։

1. Հայերեն կամ հայացված բառերի արմատների մեջ իսկ կապակցու-
թյունը գրվում է միայն հեքիաթ, դաստիարակ, Մարիամ և կրիա բառերի
մեջ։

2. Իսկ գրվում է ձի, քի, լի, նի, մի, դի, բառարմատների և աղբի կամ
ի վերջավորություն ունեցող բառերի բարդություն և ածանցման ժամանակ։
Որինակ՝ ձիավոր, թիակ, լիառատ, հիանալ, միակ, գյուղացիական, վոր-
դիական, արդիական և այլն։

3. Իսկ գրվում է յիվրոպական լեզուներից փոխառված բառերում։
Որինակ՝ պրոլետարիատ, սոցիալիզմ, մատերիալ, ասոցիացիա, Անգլիա, Գեր-
մանիա, քիմիա, և այլն։

Այլ դեպքերում հայերեն բառերի մեջ յա կամ իսկ լսվելիս գրվում է
յա. որինակ՝ սենյակ, մատյան, պաշտոնյա, վոսկյա, փայտյա և այլն։

§ 25. Յ ՁԱՅՆԱԿԱՊԸ

1. Բոլոր հայերեն բառերում, յերբ կից ձայնավորների մեջ լսվում է
յ (թա, իե, իո, իու, յերկհնչյուններից բացի), գրվում է յ։ Որինակ՝
կայարան, հայեցողություն, կային, կայուն, հայոց, ելակ, ելին, ելու-
թյուն, գոյական, խոյեցի, կոյուղի և այլն։

2. Իս, Իե, Իու, Իո, յերկնայնավորներն մեջ յ չի գրվում: Որինակ՝ միակ, տիեզերք, լիություն, աղիւսդորմ և այլն:

3. Նա, եո, ոա, աո, աու յերկնայնավորները, վորոնք արտասանվում են առանց յ և գրության մեջ յ չեն ունենում, պատահում են յեվրոպական բառերում: Որինակ՝ իդեալ, ֆեադալիզմ, բոա, կալաո, կլաուն և այլն:

§ 26. ԲԱՂԱՁԱՅՆՆԵՐԻ ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հայերենում բաղաձայններից միջանիսն արտասանվում են գրությունից տարբեր. այսպես, որինակ՝ ղ տառը մի շարք դեպքերում արտասանվում է խ, նույնպես ղ տառը՝ ք, գ տառը՝ ֆ, ձ տառը՝ ց, ջ տառը՝ չ:

§ 27. Ղ, Խ ԲԱՂԱՁԱՅՆՆԵՐԻ ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ղ տառը ձայնավորից առաջ արտասանվում է ղ, բաղաձայններից առաջ, բացի ղ, ք, ւ և ն բաղաձայններից, արտասանվում է խ: Որինակ՝ կեղտ, յեղբայր, թուղթ, աղքատ:

ղ, ք, ւ և ն բաղաձայններից առաջ ղ-ն արտասանվում է ղ. որինակ՝ ուղղել, մեղք, մեղմ, կաղնի և այլն:

1. Բաղաձայններից առաջ խ տառը գրվում է հետևյալ անհնչյունափոխ բառամասերում. ախտ (ցավ, հիվանդություն), ապուխտ, բախտ, դրախտ, զմրուխտ, յերախտիք, ժխտել, պանդուխտ, տախտակ, լախտ, ուխտ, վախճան, սխտոր, նաշխուն, թուխտ, խրոխտ, և դուխտ՝ վերջավորվող հատուկ անուններում (Հայկանդուխտ):

2. Խ տառը կարող է բաղաձայններից առաջ ընկնել, յերբ խ բաղաձայններով վերջավորվող բառը բարդվում է կամ ածանցվում է յերբ հնչյունափոխության ժամանակ խ տառի և բաղաձայնի միջև յեղած ձայնավորը դուրս է ընկնում: Որինակ՝ վախ, վախսոս. խախտ, անխախտ, խախտել. փախուս, փախստան:

Մնացած բոլոր դեպքերում, յերբ բաղաձայնից առաջ լսվում է խ, պետք է գրել ղ: Որինակ՝ թուղթ, աղբյուր, ուղտ, մաղթել, հաղթել, վողբ, վողջ, շեղջ, չղջիկ, գաղտնի, խեղդել, աղքատ, գեղձ, ըղձալ, ջրահեղձ, մղձափանջ, քաղցր, դեղչել և այլն:

§ 28. Բ, Փ ԲԱՂԱՁԱՅՆՆԵՐԻ ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Բ բաղաձայնը փոխում է իր հնչումը ք, ղ, մ, բաղաձայններից հետո և ա, ե, ի ձայնավորներից հետո:

1. Բ բաղաձայնից հետո փ արտասանվող արվի, յերփն, փրփուր և տարփանք բառերում գրվում է փ. մնացած բոլոր դեպքերում անհնչյունափոխ բառարմատների մեջ բաղաձայնից հետո լսվող փ-ն պետք է գրել ք: Որինակ՝ հաքել, սքել, վորք և այլն:

2. Ձայնավորներից հետո ք բաղաձայնն արտասանվում է փ միայն իբրև, շաքաթ, գուք, խաքել, (խաքեբա, խաքուսիկ) բառերում:

3. Մ բաղաձայնից հետո ք բաղաձայնն արտասանվում է վորոշակի փ միայն Համբարձում, համբույր և համբերել բառերում. մնացած դեպքերում փ լսվելիս գրվում է փ:

4. Ղ բաղաձայնից հետո ք բաղաձայնն արտասանվում է փ միայն աղբ և վողբ բառերում, իսկ, աղբյուր յեղբայր և կուղբ բառերի մեջ արտասանվում է պ:

5. Հղփանալ և փողփողել բառերում լսվում է փ, գրվում է փ:

§ 29. Դ, Թ ԲԱՂԱՁԱՅՆՆԵՐԻ ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Դ ձայնից բաղաձայնը ձայնավորներից, ք և ն բաղաձայնից հետո արտասանվում է ք:

1. Ձայնավորից հետո հետևյալ դեպքերում ք արտասանելիս գրվում է դ. ոդ, դադար, Թադեսո, վառոդ:

3. Բ բաղաձայնից հետո ք արտասանվող հետևյալ անհնչյունափոխ բառարմատներում գրվում է ք. արքուն, (դարքուն), թարքել, թերք, խորք, կիրք, հարք, հերք, հորք, մերք, մորք, յերք, շողոքորք, շորքել, շուք, պարքև, սաղարք, վորք (վաղ), քերքել, քրքնջալ, գվարք, խրքին, լուք, փարքամ:

Մնացած դեպքերում ք բաղաձայնից հետո ք արտասանվելիս գրվում է գ: Որինակ՝ վարդ, մարդ, դարդ, լյարդ, հարդ (դարման), վորդ և այլն:

4. Ն բաղաձայնից հետո դ բաղաձայնն արտասանվում է ք անդամ, խնդիր բառերում և ընդ նախածանցով կազմված բարդությունների մեջ: Որինակ՝ ընդունել, ընդորինակել, ընդհատել, ընդհանուր և այլն:

§ 30. Գ ԲԱՂԱՁԱՅՆԻ ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Գ ձայնիցը ձայնավորից, յերկհնչյունից, ք բաղաձայնից հետո արտասանվում է մեծ մասամբ ֆ:

1. Բ բաղաձայնից հետո ֆ արտասանվելիս գրվում է ֆ արմատական և արմատ գիտակցվող հետևյալ բառերում. արֆա, կիրֆ, հերֆել, ներֆուստ, քուրֆ, քրֆիջ քրֆել թուրֆ, սարֆ:

2. Մնացած բոլոր դեպքերում յեթե արմատը հնչյունափոխության չի յենթարկված և չի ածանցված, ք բաղաձայնից հետո ֆ արտասանվելիս պետք է գրել գ: Որինակ՝ կարգ, թարգման, Սարգիս, պարգև և այլն:

3. Ն բաղաձայնից հետո ֆ լսվում է գ գրվում անգամ բառի մեջ:

§ 31. Ձ, Յ ԲԱՂԱՁԱՅՆՆԵՐԻ ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ձ հայնիցը ք, ղ բաղաձայններից հետո արտասանվում է ց:

1. Ոձ, ոձիֆ, բառերի մեջ միայն ձայնավորներից հետո գրվում է ձ, արտասանվում՝ ց. այլ դեպքերում ց լսվելիս գրվում է ց:

2. ք բաղաձայնից հետո լսվում է ց և գրվում ց միայն արցունք, հարց, ապաթարց և պաթուրց բառարմատներում. բոլոր անհնչյունափոխ բառարմատներում ց լսվելիս գրվում է ձ: Որինակ՝ վարձ, արձակ, բարձր, բարձ, դարձ և այլն:

3. Ղ բաղաձայնից հետո ց լսվում է և ց գրվում միայն քաղց, քաղցը և քաղցիկի բառերում և նրանց բարդութունների մեջ:

4. Մյուս բոլոր անհնչյունափոխ բառարմատներում ղ բաղաձայնից հետո ց լսվելիս պետք է գրել ձ: Որինակ՝ դաղձ, մաղձ, հեղձ, խձ, գեղձ, գուղձ և այլն:

§ 32. 2, 2 ԲԱՂԱՁԱՅՆՆԵՐԻ ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

2 ձայնի ձայնավորներից, ք և ղ բաղաձայններից հետո հաճախ արտասանվում է չ:

1. Բ բաղաձայնից հետո յեթե հնչյունափոխություն տեղի չի ունեցել, չ լսվելիս գրվում է չ միայն դարչին և չարչի բառերում, մնացած դեպքերում չ լսվելիս գրվում է ջ: Որինակ՝ վերջ, թրջել, շրջել, արջ, վորջ և այլն:

2. Ղ բաղաձայնից հետո չ լսվելիս գրվում է չ միայն ղեղչել բառի մեջ, մնացած բոլոր անհնչյունափոխ բառարմատներում չ լսվելիս պետք է գրել ջ: Որինակ՝ վողջ, չղջիկ, զղջալ և այլն:

§ 33. Ռ ՅԵՎ Բ ԲԱՂԱՁԱՅՆՆԵՐԻ ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Առաջնալիզային բաղաձայններից և և ռ նգային բառերից առաջ ք արտասանվում է ռ:

1. Ռ գրվում է անհնչյունափոխ բառարմատներում և բաղաձայնից առաջ. որինակ՝ դառնալ, բառնալ, մեռնել, խառնել և այլն:

2. Ռ գրվում է բաղաձայնից առաջ հետևյալ բառերում. ուռկան, ուռճանալ, հոռութի, խռպոտ, առվույտ, կռռչել, կռթնել, կռվան, մատռվալ բառերում:

Մյուս դեպքերում, յերբ բաղաձայնից առաջ լսվում է ռ, պետք է գրել ք. որինակ՝ աքծաթ, աքծիվ, աքտ, մաքր, լյաքդ և այլն:

3. Բ բաղաձայնը կարող է լինել և բաղաձայնից առաջ այն դեպքերում, յերբ բառարմատների հնչյունափոխության հետևանքով դրանց միջի ձայնավորը դուրս է ընկնում և կամ ք վերջավորվող բառը ածանցվում կամ բարդվում է: Որինակ՝ դաքուն, գաքնանային, աքյուն, աքնաթաթախ և այլն:

4. Ռ բաղաձայնը կարող է ընկնել մի ուրիշ բաղաձայնից առաջ այն դեպքում, յերբ բառարմատի հնչյունափոխության հետևանքով դրանց միջի ձայնավորը դուրս է ընկնում, ք կամ ռ վերջավորվող բառը ածանցվում կամ բարդվում է: Որինակ՝ առիթ, առթիվ, կռիվ, կռվարար, փառ(ք), առ(ք), ապառիկ, պառկել և այլն:

5. Ռ վերջավորվող արմատի կրկնությունը կազմված բարդ բառերի մեջ առաջին ռ բաղաձայնը վերածվում է ք բաղաձայնի: Որինակ՝ բաքբառ, գքգիտ, թքթիտ, մքմուռ, սաքսուռ և այլն:

6. Նմանաձայնությունը կազմված բառերը գրվում են ռ բաղաձայնով: Որինակ՝ մումուալ, նումուալ, գոոգուալ, դոդուալ և այլն:

§ 34. Մ ԲԱՂԱՁԱՅՆԻ ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Բ, պ, փ շրթնային տառերից առաջ բառարմատներում միշտ գրվում է մ, թեև լսվում է ն: Որինակ՝ ալբար, ալմդ, կաղամբ, ալփոփ և այլն:

Բ, պ, փ շրթնայիններից առաջ և բաղաձայնը կհանդիպի միայն ան նախածանցով կազմված բառերի մեջ: Որինակ՝ անբախտ, անփույթ, անպետք և այլն:

§ 35. ՈՏԱՐ ԲԱՌԵՐԻ ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Ոտարազգի և ոտսերեն բառերը, վորոնք սկսվում են ք բաղաձայնով, հայերենում գրվում են ռ բաղաձայնով: Որինակ՝ ռեակցիա, ռեալ, ռոմանտիզմ, ռուս, ռուբլի:

2. Բառամիջում և և լ բաղաձայններից առաջ գրվում է ռ բաղաձայնը, մյուս դեպքերում՝ ր: Որինակ՝ Բեռլին, Ժուռնալ, բայց՝ Յեվրոպա, Վաշալա և այլն:

3. Բառամիջում և վերջում կրկնակի բաղաձայնը հաճախ գրվում է ռ: Որինակ՝ Մառ, սեռոք և այլն:

4. Կրկնակի բաղաձայններ ունեցող բառերը հայերեն պետք է գրել մի տառով, բացի այն դեպքերից, յերբ վորոշակի արտասանվում է, որինակ՝ կսկիսիվ, կոմունա, պրոֆեսոր, պրոցես, պրոգրես, բայց՝ մասսա, կասսա, Շիլլեր, գոլլար, գամմա և այլն:

Շատ հին ժամանակներում ուրիշ լեզուներից փոխ առնված և մեր լեզվի մեջ մերված մի շարք բառեր պահպանում են կրկնապատ գրությունը. որինակ՝ Աննա, Հովհաննես և այլն: Յերբ դրանք գործածվում են կրճատված ձևով, գրվում են մեկ նով. որինակ՝ Անիկ, Ոնիկ և այլն:

5. Բառի վերջում կրկնակի բաղաձայն չի գրվում:

6. Կս կապակցությունը պետք է գրել միշտ քս: Որինակ՝ եփակուրտիս, եփակիզիցիս, եփատենսիվ և այլն:

7. Կրկնակի ռ ձայնավորը գրվում է ռռ: Որինակ՝ կռռպերատիվ, Մոռք և այլն:

8. ա և ո ձայնավորներից հետո գրվում է յ, յեթե հաջորդում է ձայնավոր: Որինակ՝ պոյեդիս, պրոյեկտ, Տրոյա, ալբերգորոմ, ալբերպլան և այլն:

ԽՈՍՔԻ ՄԱՍԵՐ

§ 36. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ

Բառերն ըստ իրենց ընդհանուր իմաստների կարելի չէ բաժանել առանձին խմբերի, վերոնք կոչվում են խոսքի մասեր:

Առաջինք արդեն՝ խոսքը կառուցվում է նախադասություններից, իսկ նախադասությունները՝ բառերից: Ուստի բառերը նախադասության, ապա և խոսքի շինանյութերն են:

Բառերը բաժանվում են զանազան տեսակների, ուստի բառերն ըստ իրենց իմաստի բաժանվում են խմբերի:

Մի խումբ բառեր ցույց են տալիս առարկաներ, մի այլ խումբ՝ հասկություններ, մի յերրորդ խումբ՝ թիվ և այլն:

Բառերը և նրանց այդ խմբերը կոչվում են խոսքի մասեր:

Հայերենում ինը խոսքի մաս կա:

1) Գոյական անուն, 2) Ածական անուն, 3) Թվական անուն, 4) Դերանուն, 5) Բայ, 6) Մակբայ, 7) Կապ, 8) Շաղկապ, 9) Չայնաբկություն:

Գոյական, ածական, թվական, դերանուն, բայ և մակբայ կոչվում են քանձադական իմաստ ունեցող խոսքի մասեր և նախադասության մեջ դառնում են անդամներ, իսկ կապը և շաղկապը կոչվում են ձևական իմաստ ունեցող խոսքի մասեր և նախադասության մեջ ինքնուրույն կերպով անդամ չեն կարող, նրանք նախորդ խոսքի մասերի հետ միասին են կազմում նախադասության անդամներ: Չայնաբկությունները մնում են նախադասությունից դուրս, բայց հանդիսանում են առանձին խոսքի մաս, քանի վոր մասնակցում են խոսքի կառուցման մեջ:

ԳՈՅԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ

Գոյական անուն են կոչվում բոլոր առարկա նշանակող բառերը: Առարկա ասելով պիտի հասկանալ՝ իրեր (ծառ, փայտ, գիրք, յերկաթ, կաթնա), կենդանիներ (մարդ, թռչուն, աշակերտ, գայլ, աղափ, մրջյուն), յերևույթներ (կայծակ, փոթորիկ, հրձիվ, վոզկորություն), անցքներ (հեղափոխություն, պատերազմ, գործադուլ), հարաբերություններ (սեր, բարեկամություն, միություն, թշնամություն, շահագործում) և այլն — մի խոսքով իրային առարկաներ և առարկայացվող հասկացություններ, գաղափարներ:

1. Առարկաները լինում են կոնկրետ և վերացական: Կոնկրետ են բոլոր իրային առարկայությունները, բովանդակություն ունեցող առարկաները (ծառ, աշակերտ, քաղաք, լուսին), վերացական են առարկայացվող հասկացությունները (փրկություն, տարրիշակություն, յեղբակացություն, հաճույք, ըմբռնում, գաղափար): Վերացականներն ունեն իրական արտահայտություն (գիտություն, գաղափար, արագություն), կարող են (հազվադեպ դեպքերում) նաև չունենալ իրական արտահայտություն, այլ լինել լեզվի բովանդակ (սատանա, դև, վոզի, աստված, հրեշտակ, քաջ):

2. Գոյական անուններն ըստ ֆեռականական ձևի և իմաստի լինում են հասուն և հասարակ:

Հասուն կոչվում է այն գոյական անունը, վորը նշանակում է մի վորոշ առարկա առանձին վերջրած, սովում է մի առարկայի՝ իրեն սակիմ պակցանող առարկաներից զատելու համար. որինակ՝ Նինել, Նազիկ, Մարգարիտ, Աղաթի, Հրազդան, Արագած, Յերևան, Դիլիջան, Սևան, Անդրկովկաս, Ադրբեջան, Անգլիա և այլն:

Հասուն կանոններ են բոլոր մարդկանց, քաղաքների, գյուղերի, դեպքերի, լճերի, յերկրների, հիմնարկների, կազմակերպությունների, գործարանների, կոլտոգների անունները, նաև կենդանիներին (ընտանի) արված անունները:

Հասուն չեն այն առարկաների անունները, վորոնք մի հատ են, յեղալի յեն. որինակ՝ արև, լուսին:

Բոլոր հասուն անունները գրվում են մեծատառերով. որինակ՝ Խանջյան Պապի, Ստալին, Բուռ, Անդրկովկաս, Արագած, Խորհրդային Միություն:

Հասարակ և կոչվում այն գոյական անունը, վորը արվում է միևնույն տեսակի առարկաներից յուրաքանչյուրին:

Որինակ՝ սեղան, միլիտ, ծառ, բարդի, վարունկ, առև, աշակերտ:

ծանոթ.—Հավաքական անուն են կոչվում միատեսակ առարկաների խմբերի անունները: որինսկի՝ յերամ, գյուղացիութիւն, բանվորութիւն, ժողովուրդ և այլն:

Հավաքական անունները քերականական ձև չունեն, ըմբռնվում են և գործածվում վորպես հասարակ անուն:

3. Նախադասութեան մեջ գոյական անունները լինում են թե՛ յենթակա, թե՛ ստորոգյալ և թե՛ լրացում:

Որինսկի. առակերսր գնաց դպրոց (այս նախադասութեան մեջ առակերս գոյական անունը յենթակա յէ):

Կիմիկն առակերս և (այս նախադասութեան մեջ առակերս գոյական անունը ստորոգյալ է):

Ուսուցիչը գովում է իր հառաջադեմ առակերսին (այս նախադասութեան մեջ առակերս գոյական անունը լրացում է):

4. Նախադասութեան մեջ լրացում դառնալու համար գոյական անունն ստանում է վերջավորութիւններ: Այս վերջավորութիւնները ցույց են տալիս գոյական անվան պաշտոնը նախադասութեան մեջ, այն իմաստը, վորով տվյալ գոյական անունը կապվում է նախադասութեան մյուս անդամների հետ, ամբողջացնում, լրացնում է նախադասութեամբ արտահայտվող միտքը:

Որինսկի՝ ուսուցիչը գնահատում է ջանասեր առակերս նախադասութեան մեջ միտքը չի լրանում, մինչդեռ ուսուցիչը գնահատում է ջանասեր առակերս ի ն նախադասութեան մեջ միտքն ամբողջացած է: Այս նախադասութեան մեջ ին վերջավորութիւնը ցույց տվեց, վոր առակերս գոյականն արտահայտում է այն առարկան, վորին վերաբերում է ուսուցչի դնահատելու գործողութիւնը, այսինքն առակերսին բառը լրացնում է ստորոգյալը:

Մեկ ուրիշ որինսկի՝ Կիմիկը հեռացավ Արամից նախադասութեան մեջ ից վերջավորութիւնը ցույց է տալիս, վոր Կիմիկի կատարած գործողութիւնն սկսվում է Արամի մոտից:

Յեթե ից վերջավորութիւնը կցենք Կիմիկի գոյականին, կստացվի Կիմիկից հեռացավ Արամը, այսինքն՝ Արամի գործողութիւնն է սկսվում Կիմիկի մոտից:

5. Այսպիսով՝ նախադասութեան մեջ գոյականներն ստանում են դանադան վերջավորութիւններ, վորոնցով վորոշվում է, թե տվյալ գոյական անունը նախադասութեան մեջ ինչ դեր ունի, ինչ ձևով է լրացնում, ամբողջացնում նախադասութեան արտահայտած միտքը:

Վորոշվեալքերում գոյական անունը թեև չի ստանում վերջավորութիւն, բայց տեղով, կիրառութեամբ արտահայտում է իր պաշտոնը:

§ 37. ՀՈԼՈՎՈՒՄ

Գոյական անվան վերջավորութեան փոփոխութիւնը, վարով արտահայտվում է գոյականի կատարած պաշտոնը նախադասութեան մեջ, լրացվում նախադասութեան միտքը, կոչվում է հոլովում:

Նախադասութեան մեջ գոյական անվան գործածութեան յուրաքանչյուր արբեր ձևը կոչվում է հոլով:

Հայերենում գոյական անուններն ունեն յոթը հոլով. ուղղական, սեռական, սրական, հայցական, բացական, գործիական, ցեղական:

§ 38. ՈՒՂԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎ

1. Ուղղական հոլովը ցույց է տալիս նախադասութեան յենթական, գործող կամ լինող անձը. որինսկի՝ բանվորն աշխատում է գործարանում: Կոյնսեռականը հավաքում է բերք: Առակերսը սովորում է դասը: Փողոցով անցավ մի պիոներական վառ:

Այս նախադասութիւնների մեջ բանվորն, կոյնսեռականը, առակերսը, վառ բառերը յենթական են և դրված են ուղղական հոլովով:

2. Ուղղական հոլովով են դրվում նաև բաղադրյալ ստորոգյալի (յերկու բառից կազմված) առարկա կամ անձ արտահայտող մասը: Որինսկի՝ Գեորգը պիոներ է: Այստեղ Սեդիկը հերքապան է: Ընկեր Ստալինը համաշխարհային պրոլետարիատի առաջնորդն է:

Այս նախադասութիւնների մեջ պիոներ է, հերքապան է, առաջնորդ է, բաղադրյալ ստորոգյալ են, վորոնց պիոներ, հերքապան և առաջնորդ բառերը գոյականներ են և դրված են ուղղական հոլովով:

3. Ուղղական ու են դրվում նաև այն գոյականները, վորոնք բացահայտում են յենթական կամ նախադասութեան մեկ ուրիշ անդամ, ինչպիսին են, որինսկի՝ տեսակի, պաշտոնի, պարամունքի և այլն անունները: Որինսկի՝ մեր դպրոցի առակերսուհի Լուսիկը լավ է նկարում: Մեր ուսուցիչ Հարությունյանը բաղադրեց հեռացել է: Ընկեր Մոլոսովը ԽՍՀՄ-ի ժողկուլտուրի նախագահն է:

Այս նախադասութիւնների մեջ առակերսուհի բառը բացահայտում է Լուսիկը յենթական, ուսուցիչ բառը՝ Հարությունյան յենթական, ընկեր բառը՝ Մոլոսովը յենթական և դրված են ուղղական հոլովով:

4. Ուղղական հոլովով են դրվում խոսքից դուրս անվանվող առարկաների անունները. որինսկի՝ սեղան, ծառ, գետ, մարդ, գայլ, առակերս և այլն:

Ուղղական հոլովով են դրվում նաև կոչական բառերը (անունները):

Ուղղական հոլովը պատասխանում է ով և ինչ հարցերին:

§ 39. ՍԵՌԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎ

1. Սեռականը ցույց է տալիս այն առարկան, վորին վերաբերում, հատկացվում, պատկանում է ուրիշ առարկա կամ առարկաներ:

Որինսկի՝ դպրոցի առակերսը դաս է սովորում: Կովկասացիներն անդամը զեկավար ընկեր է: Պետիկի գրչածայրը կոտրվեց:

Այդ նախադասութիւնների մեջ դպրոցի բառաձևը ցույց է տալիս, վոր առարկան հատկացվում է դպրոցին, կովկասացիներն բառաձևը ցույց է տալիս, վոր անդամը կովկասացիութեանն է, իսկ Պետիկի բառաձևը ցույց է տալիս, վոր գրչածայրը պատկանում է Պետիկին: Դպրոցի, կովկասացիներն և Պետիկի բառերը դրված են սեռական հոլովով:

Սեռական հոլովը պատասխանում է ում և ինչ հարցերին:

Սեռական հոլովը լինում է գոյականի կամ գոյականաբար գործածվող բառի լրացումը:

§ 40. ՏՐԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎ

1. Տրական հոլովը ցույց է տալիս այն առարկան, վորին հանգում է յենթական կայի գործողութիւնը, այսինքն՝ այն անձը կամ իրը, վորին դիմում, մոտենում,

տրվում, կամ վորի ոգտին կամ փաստին կատարվում ու լինում է գործողութ-
յունը: Որինակ՝ մտնեցա սեղանին: Սեղանին իր գրիչը սվեց Պետիկին:

Սեղանին և Պետիկին գոյակալաները տրված են ՏՐԱԿԱՆ հոլովով:

2. ՏՐԱԿԱՆ ցույց է տալիս նաև գործողության նպատակ. որինակ՝
լեկիլը զնայց գրադարան գրի (գիրք բերելու):

3. ՏՐԱԿԱՆ ցույց է տալիս նաև տեղ ու ժամանակ. որինակ՝ աղ-
բիլ ամսին ծաղկում են ծառերը: Նա կնատի սանր:

ՏՐԱԿԱՆ հոլովը պատասխանում է հԱՄ և ինչի՞ (ն) հարցերին:
Տրականը լինում է ստորոգյալի լրացում:

§ 41. ՀԱՅՅԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎ

1. Հայցական հոլովը ցույց է տալիս այն առարկան, վորն անմի-
ջապես իր վրա կրում է յենթակայի գործողությունը:

Սոնիկը կոտրեց իր գրիչը: Պրոֆեսորապետը ջախջախեց բուրժուազիա-
յին: Բանվորները գերակատարեցին պլանը: Առտը կանչեց Սոնիկին:

Գրիչը, բուրժուազիային, պլանը, Սոնիկին բառերը տրված են հայցա-
կան հոլովով:

2. Հայցական հոլովը ցույց է տալիս նաև գործողության տեղ,
ժամանակ, չափ. որինակ՝ հայրս գնաց Յերևան: Մեր ախատանքը սևեց մի
ամիս: Մեկուսացանք հինգ կիլոմետր հեռավորումից:

Յերևան, մի ամիս և հինգ կիլոմետր բառակերպը նույնպես տրված են
հայցական հոլովով:

Հայցական հոլովը պատասխանում է հԱՄ և ի՞նչ (ը) հարցերին:

Հայցական հոլովով դրված բառը նախադասության մեջ լինում է
լրացում:

§ 42. ԲԱՅԱՌԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎ

1. Բացանական հոլովը ցույց է տալիս յենթակայի գործողության
յեղակետը կամ սկզբնակետը, մեկնակետը, այսինքն այն առարկան (իր, տեղ,
ժամանակ), վորից սկսվում կամ առաջանում է յենթակայի գործողու-
թյունն ու յեղելությունը: Որինակ՝ գնացի Յերևանից մեկնեց յերեկոյան:
Թղթից մի կտոր պատռեցի: Արամը Առտից նամակ ստացավ:

Յերևանից, Թղթից, Առտից բառակերպը դրված են ԲԱԿԱՆԱԿԱՆ հո-
լովով:

Բացանական հոլովը պատասխանում է հԱՄԻց և ինչից հարցերին,
նախադասության մեջ լրացում է լինում:

§ 43. ԳՈՐԾԻԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎ

1. Գործիական հոլովը ցույց է տալիս այն առարկան (միջոցն ու
գործիքը), վորով կատարվում է գործողությունը կամ այն առարկան (վայր,
տեղ), վորի միջոցով կամ ընթացքով կատարվում է յենթակայի գործողու-
թյունը կամ յեղելությունը:

Որինակ՝ մաքսով գրում էս: Փողոցով անցնում էս: Հարվածային
առակերպով հպարտանում է ուսուցիչը:

Մաքսով, փողոցով և առակերպով բառակերպը գործիական հոլովով են:
Գործիական հոլովը պատասխանում է ումով և ինչով հարցերին,
նախադասության մեջ լինում է լրացում:

§ 44. ՆԵՐԳՈՅԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎ

Ներգոյական հոլովը ցույց է տալիս այն առարկան, վորի մեջ կա-
տարվում է գործողությունը. որինակ՝ դատարանում պարապում են աշա-
կերտները: Դատում աշխատում է արակտորը: Լեռներում ծաղիկներ կան:

Դատարանում, դատում և լեռներում բառակերպը ներգոյական
հոլովով են:

Ներգոյական հոլովը պատասխանում է ո՞ւմ մեջ և ինչի՞ մեջ հար-
ցերին, նախադասության մեջ լինում է լրացում:

§ 45. ԳՈՅԱԿԱՆՆԵՐԻ ԹԻՎԸ

Գոյական անուններն ունեն նաև յերկու թիվ՝ յեզակի և հոգնակի:

1. Յեզակի թիվ ունի գոյականի այն ձևը, վորը ցույց է տալիս մեկ-
նույն տեսակի առարկաներից մի հատ: Որինակ՝ պատ, վոտ, մատ, փողոց,
քաղաք, կաղձակերպություն և այլն:

2. Հոգնակի թիվ ունի գոյականի այն ձևը, վորը ցույց է տալիս
միևնույն տեսակի մեկից ավելի կամ շատ առարկաներ: Որինակ՝ պատեր,
վտաներ, մատներ, փողոցներ, քաղաքներ, կաղձակերպու-
թյուններ և այլն:

Յեզակի բառը կազմված է յեզ բառից, վոր նշանակում է մեկ, նոգնակի բառը
կազմված է նոգն բառից, վոր նշանակում է շատ: Այս յերկու բառերն էլ հնար-
ված են 8-րդ դարում, գործ ենածվել զբաղաբան և նույնությամբ անցել են
աշխարհաբարի մեջ:

§ 46. ԳՈՅԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀՈԳՆԱԿԻ ԹՎԻ ԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Գոյական անունների յեզակի թվին ավելացնելով եր կամ ներ վեր-
ջավորությունը, ստացվում է հոգնակի թիվ: Միավանկ գոյականներին ա-
վելացվում է եր, իսկ բազմավանկ գոյականներին՝ ներ: Որինակ՝ միավանկ՝
պատ—պատեր, գիրք—գրքեր, թե—թեքեր, տուն—տներ. բազմավանկ՝ կոլեկ-
տիվ—կոլեկտիվներ, պիոներ—պիոներներ, աշակերտ—աշակերտներ և այլն:

2. Յեթի բազմավանկ բառն ունի մի վերջավորություն, հոգնակի թվում
ստանում է մի և նա և դրվում է յերկու և-ով: Որինակ՝ կոմյերիտական —
կոմյերիտականներ և այլն:

3. Մի շարք գոյական անուններ ստանում են հոգնակի ուղղա-
կանում տարբեր վերջավորություններ: Որինակ՝ մարդ—մարդիկ, կին—կա-
նայի, Հոգնակի կազմելու այս ձևերը զբաղաբան են անցել մեր լեզվի մեջ:

4. Բարդ բազմավանկ բառերը հոգնակի թվում ստանում են եր
վերջավորություն, յերբ բաղադրության վերջին մասը միավանկ գոյական
անուն է և բարդության ժամանակ պահում է իր բուն իմաստը. որի-
նակ՝ ծրագիր—ծրագրեր, լրագիր—լրագրեր, դասագիրք—դասագրքեր, մարա-
քույր—մարաքույրներ, քարածայո—քարածայուք և այլն:

Յերբ, սակայն, յերկրորդ բաղադրիչի բուն իմաստը կորցնում է և բարդ

բառը նոր իմաստ ստանում, այդ դեպքում վերաբերում է բառ ստան-
նում և ներ վերջավորութուն: Որինակ՝ մարդակեր — մարդակերներ, մար-
դասեր — մարդասերներ, ժամացույց — ժամացույցներ:

5. Մի շարք միավանդ բառեր հոգնակիում ստանում են ներ վերջա-
վորութուն, փոխարեն երևում: Դրանք են. վոտ — վոտներ, մատ — մատ-
ներ, յեղ — յեղներ, բեռ — բեռներ, լեռ — լեռներ, դուռ — դուռներ, ձեռ — ձեռներ,
ձուկ — ձկներ, թոռ — թոռներ, հարս — հարսներ, գառ — գառներ, մուկ — մկներ և այլն:

Այս գոյականները զրաբարում ունեցել են ն վերջավորութուն հենց
յեղակի թվում. վոտն, մատն, յեղն, բեռն, լյառն, դուռն, ձեռն, ձուկն, թոռն,
հարսն, գառն, մուկն և այլն: Աշխարհաբար յեղակի թվում ն ընկնում է,
հոգնակի թվում վերականգնվում, վորից և ստացվում է ներ վերջավորու-
թյունը:

Մի շարք միավանդ բառեր, թեև զրաբարում ունեն արմատական ն, բայց
աշխարհաբար հոգնակի թվում չեն վերականգնում այդ հնչյունը. որինակ՝
մասն — մասեր, սերմն — սերմեր, անձն — անձեր և այլն:

6. Գրաբարում գոյական անունները հոգնակի թվում ստանում
են և վերջավորութուն: Մեր լեզվի մեջ ևս մի շարք դեպքերում գոյական-
ներն ունենում են և վերջավորությամբ հոգնակի Որինակ՝ գյուղացիք, անդ-
լիացիք, գերմանացիք, կովկասցիք, քաղաքացիք և այլն:

Այս ձևերը, սակայն, քիչ գործածական են և դրանց փոխարեն հաճախ
գործ ենածվում գյուղացիներ, անգլիացիներ, կովկասցիներ և այլն:

7. Քիչ քանակ ունեցող մի շարք գոյականներ, որինակ՝ խոտ, վաթ, միս,
պեթ, սուրճ և այլն, մեր լեզվում գործ ենածվում վորպես յեղակի.
զրաբարում դրանք հոգնակի յեն, քանի վոր քիչ քանակ գրաբարում հոգնա-
կի կազմող վերջավորութուն է: Մեր լեզվում հիշված բառերի հոգնակին
կլինի՝ խոտեր, վաթեր, միսեր, պեթեր, սուրճեր և այլն: Այսպիսով այս գոյա-
կաններն ունեն կրկնակի հոգնակի՝ ք (զրաբարյան) և երկրորդ (աշխար-
հաբարյան):

8. Հատուկ գոյական անունները հոգնակի թվով գործածվելիս նույն-
պես գրվում են մեծատառով: Որինակ՝ Արամներ, Սարգսներ, Չառսներ,
Հակոբներ (բանի՜, բանի՜ Շահումյաններ քնկան մեր պայքարում):

§ 47. ԳՈՅԱԿԱՆ ԻՆՏԵՆՍԻՎՈՒՄՆԵՐԸ ԽՈՍԻՐԻ ՄԵՋ

1. Գոյական անունները խոսքի մեջ տարբերվում են յերկու հիմնական
խմբով՝ անձեր և սոսկական առարկաներ կամ իրեր: Անձեր նշանակող գո-
յականները մեծապես մասով մարդ նշանակող հատուկ և հասարակ անուն-
ներ են. որինակ՝ գործավար, բանակալիկ, հրամանատար, առաջնորդ, վաճառքի,
ուսուցիչ, աշակերտ, պիղնի, կովար, նախագահ, կոսմետիկան, Պեթիկ, Շուրիկ,
Կիմա և այլն:

2. Նախադասության մեջ մի շարք հոլմերում անձ և առարկա նշա-
նակող գոյականները տարբեր վերջավորութուն են ստանում: Որինակ՝ յես
տեսա՞ք գիրքը (սոսկական առարկա), բայց՝ յես տեսա՞ք ուսուցչին (անձ):

3. Գոյականների այս յերկու խմբերից յուրաքանչյուրը նախադասու-
թյան մեջ գործ էածվում անորոշ և վորոշյալ առումով: Որինակ՝ կովարք
մոտեցավ մի աշակերտի (աշակերտի — անորոշ առում և, հայտնի չէ, թե՞ վոր
աշակերտի մասին և խոսքը):

Նորվարը մոտեցավ մեր դպրոցի հարվածային աշակերտին (աշակերտ
հայտնի չէ, վորոշ է):

§ 48. ՀՈՒՈՎՈՒՄՆԵՐ

Բոլոր գոյականները միատեսակ չեն հոլմվում: Սեռական հոլմում
հանդես են գալիս հոլմման տարբերութուններն ու այնուհետև պահպան-
վում կամ նույնանում միմյանց հետ: Որինակ՝ սեղանի, քրոջ, աշնան, գինու
և սեղանից, քրոջից, աշնանից, գինուց և այլն:

Սեռական հոլմի վերջավորութունները, վորոշյալ վորոշվում և հո-
լմման տեսակը, կոչվում են հոլմի լիջներ: Հայերենն ունի ութը հոլմ-
վում, ուրեմն և ութը հոլմի լիջներ՝ ի, ու, ան, յան, ոջ, ուր, վա, ց:

§ 49. Ի ՀՈՒՈՎՈՒՄ

1. Այս հոլմման պատկանող գոյական անունները սեռական հոլմում
ունենում են ի վերջավորութուն: Ի հոլմման են պատկանում գոյական
անունների մեծ մասը:

Աղյուսակ № 4

Թվ	Հոլմ	Ի ր		Ա ն ձ	
		Անորոշ	Վորոշյալ	Անորոշ	Վորոշյալ
Յ ե ղ ի	Ու.	պատ	պատը	աշակերտ	աշակերտը
	Ս.	պատի	պատի	աշակերտի	աշակերտի
	Տ.	պատի	պատին	աշակերտի	աշակերտին
	Հ.	պատ	պատը	աշակերտ	աշակերտին (նաև աշակերտի)
	Բ.	պատից	պատից (ը)	աշակերտից	աշակերտից (ը)
	Գ.	պատով	պատով (ը)	աշակերտով	աշակերտով (ը)
Ն.	պատում կամ պատի մեջ	պատում կամ պատի մեջ	աշակերտի մեջ	աշակերտի մեջ (ը)	
Ի ղ ի յ ն	Ու.	պատեր	պատերը	աշակերտներ	աշակերտները
	Ս.	պատերի	պատերի	աշակերտների	աշակերտների
	Տ.	պատերի	պատերին	աշակերտների	աշակերտներին
	Հ.	պատեր	պատերը	աշակերտներ	աշակերտներին
	Բ.	պատերից	պատերից	աշակերտներից	աշակերտներից
	Գ.	պատերով	պատերով	աշակերտներով	աշակերտներով
Ն.	պատերում կամ պատերի մեջ	պատերում կամ պատերի մեջ	աշակերտների մեջ	աշակերտների մեջ	

2. Իր նշանակող գոյական անունների հոլովման ժամանակ ձևով ուղղակիան ու հայցականը նման են, իսկ սեռականն ու տրականն անորոշ առումներով նման են, վորոշյալ առումներով՝ տարբեր:

3. Ա. Գ. Ե. և Ե. Գ. Ե. գոյական անունների հոլովման մեջ ձևով ուղղակիանն ու հայցականը, սեռականն ու տրականն անորոշ առումով նման են, իսկ վորոշյալ առումով՝ տարբեր: Վորոշյալ առումներով նման են տրականն ու հայցականը (աշակերտին):

4. Հաճախ գոյականի սեռական հոլովն ընդունելով նր կրկնակի հոգը, դրանով փոխարինում է լրացվող բառը: Որինակ՝ Զուլիկի տետրը վերցրին, իսկ Ասոսի Ե. Բ. (Աշոտի տետրը) թողին: Զուլիկի ձեռագիրը լավ է, իսկ Ասոսի Ե. Բ. (Աշոտի ձեռագիրը) վատ է:

Սեռականի այս ձևը կոչվում է փոխանուն և սեռական: Փոխանուն սեռականները պատկանում են ի հոլովման և հոլովվում են միայն վորոշյալ առումով: Որինակ՝ Ուղ. Աշոտին, Սեռ. Աշոտին, Տր. Աշոտին, Հայց. Աշոտին (ին), Բաց. Աշոտին, Գործ. Աշոտին, Ներգ. Աշոտին մեջ:

5. Պարսեզ, հանդես, ինձ (զազան), ետ և մի շարք այլ բառեր հոլովվելիս կրում են հնչյունափոխություն՝ պարսիզի, հանդիսի, ընձի, իեի և այլն: Այժմ, սակայն, տարածված է մի շարք նման բառեր առանց հնչյունափոխության հոլովելը:

6. Լույս, հույս, ույծ, փույթ և մի շարք այլ բառեր գործիականում ունենում են նաև լուսով, հուսով, ուժով, փութով ձևերը:

7. Ա. Գ. Ե. և Ե. Գ. Ե. ի նշանակող գոյականները ներգոյականում ունենում են վերջավորություն չեն ստանում, դրանց ներգոյականը կազմվում է սեռականով և մեջ յետադրությամբ. որինակ՝ Արամի մեջ, ուսուցչի մեջ:

8. Բացառական, գործիական, ներգոյական հոլովների վորոշյալ ձևերի գործածությունը հատուկ է բարբառային լեզվին, բայց յերբեմն գործ էածվում նաև գրականում: Որինակ՝ պարսիցը, պարսովը:

§ 50. ՀԵՉՅՈՒՆԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ ՀՈԼՈՎՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ

1. Հնչյունափոխություն կանոնները հոլովման ժամանակ ճշտություն չեն պահանջում, փոխվում են վերջին վանկի ի, ու և ե ձայնավորները: Որինակ՝ գիրք, գրքի, գրեք, ջուր, ջրի, ջրեք, սիրտ, սրտի, սրեք, մուկ, մկան, մկներ:

2. Վերջին վանկում ի և ու արմատական ձայնավոր ունեցող բաղձավանկ գոյականները յեղակիում փոխում են դրանք ի ձայնավորի, իսկ հոգնակիում պահանջում են անփոփոխ: Որինակ՝ հովիվ, հովվի (հողիցի սվին հովվի դին): Հ. Թ. «Անուշ», հովիվներ, յերկիր, յերկրի, յերկրներ, բժշկի, բժշկներ և այլն:

3. Վերջին վանկում է ունեցող մի քանի գոյականներ հոլովման ժամանակ փոխում են այդ ձայնավորներն ի ձայնավորի: Որինակ՝ Հովհաննես—Հովհաննիսի, հանդես—հանդիսի, պարսեզ—պարսիզի և այլն: Դրանք դրաբարյան մնացորդներ են: Մեր լեզվի մեջ այժմ գործ էածվում նաև Հովհաննիսի, հանդեսի, պարսեզի և այլն:

§ 51. ՈՒ ՀՈԼՈՎՈՒՄ

1. Այս հոլովման պատկանող գոյականները սեռականում ունենում են ու հոլովական վերջավորություն: Գործիականում ունենում են սովորական ու վերջավորություն:

Աղյուսակ № 5

Թիվ	Հոլով	Ի ր		Ա. Գ. Ե.	
		Անորոշ	Վորոշյալ	Անորոշ	Վորոշյալ
Բ	Ու.	մատանի	մատանին	ամուսին	ամուսինը
	Ս.	մատանու	մատանու	ամուսնու	ամուսնու
	Տ.	մատանու	մատանուն	ամուսնու	ամուսնուն
	Հ.	մատանի	մատանին	ամուսին	ամուսնուն (նաև ամուսնու)
	Բ.	մատանուց	մատանուց	ամուսնուց	ամուսնուց
	Գ.	մատանով	մատանով	ամուսնով	ամուսնով
	Ն.	մատանիով	մատանիով		
Ն.		մատանում	մատանում	ամուսնու մեջ	ամուսնու մեջ
		կամ մատանու մեջ	կամ մատանու մեջ		

Թիվ	Հոլով	Ի ր		Ա. Գ. Ե.	
		Անորոշ	Վորոշյալ	Անորոշ	Վորոշյալ
Բ	Ու.	մատանիներ	մատանիները	ամուսիններ	ամուսինները
	Ս.	մատանիների	մատանիների	ամուսինների	ամուսինների
	Տ.	մատանիների	մատանիներին	ամուսինների	ամուսիններին
	Հ.	մատանիներ	մատանիները	ամուսիններ	ամուսիններին
	Բ.	մատանիներից	մատանիներից	ամուսիններից	ամուսիններից
	Գ.	մատանիներով	մատանիներով	ամուսիններով	ամուսիններով
	Ն.	մատանիներում	մատանիներում	ամուսինների մեջ	ամուսինների մեջ

2. Ի, ու, ա, ան, ու, ու, վա հոլովումներին պատկանող գոյականները հոգնակի թվում ունենում են ի հոլովման վերջավորություններ:

3. Ու հոլովման են պատկանում բոլոր այն գոյական անունները, կամ գոյականաբար գործածվող այլ խոսքի մասերին պատկանող բառերը:

վորոնք վերջավորվում են ի ձայնավորով (բացառությամբ ձի, թի, դի բառերի): որինակ՝ այգի (այգու), վորդի (վորդու), գյուղացի (ս.—գյուղացու), ծերունի (ս.—ծերունու), ձի—ձիու և այլն:

4. Գոյականաբար գործածվող բառերը, վորոնք ունեն ելի վերջավորությունը, յենթարկվում են ի հոլովման: Որինակ՝ սիրելի (սիրելիի), հարգելի (հարգելիի), նազելի (նազելիի), և այլն: Հայելի և նման բառերը, ինչպես և ի վերջավորվող հայ և ստարադգի հատուկ անունները հոլովվում են թե ի (հայելիի, Գարեբաղիի) և թե ու (հայելու, Գարեբաղու) հոլովմամբ:

5. Ու հոլովման պատկանող գոյականները, վորոնք ունեն ուղղակիանում ի վերջավորություն, սեռականում, սրականում և բացառականում կորցնում են ի ձայնավորը, գործիականում և ներգոյականում յերբեմն պահում են, յերբեմն կորցնում: Որինակ՝ այգու, այգիով, մասանով, մասանիով, ծերունով, ծերունիով, այգում, այգիում (համարյա անգործածական) և այլն:

Կաթի բառը հոլովվում է՝ կաթու, կաթուց, կաթով կամ կաշիով ձևով, նաև կաթիի, կաթիից, կաթով ձևով:

7. Մի շարք բառեր, թեև ի ձայնավորով չեն վերջավորվում, բայց պատկանում են ու հոլովման: Որինակ՝ ամուսին, անկողին, դար, մարդ, Անկողին և դար բառերը նաև ի հոլովման տակ են ընկնում: որինակ՝ դարի, անկողնի, դարից, անկողնից և այլն:

8. Մարդ բառի հոգնակին շեղվում է ընդհանուր կանոնից, ի հոլովման չի յենթարկվում և զրաբարակերպ է հոլովվում: Ուղ. մարդիկ, սեռ. մարդկանց, սր. մարդկանց, հայց. մարդիկ (անորոշ առումով), մարդկանց (վորոշյալ առումով), բաց. մարդկանցից, գործ. մարդկանցով, ներգ. մարդկանց մեջ:

Մարդ բառը հոգնակի ուղղակիանում ունենում է իկ վերջավորությունը:

§ 52. ԱՆ ՀՈԼՈՎՈՒՄ

1. Ան հոլովման պատկանող բառերը սեռականում ունենում են ան վերջավորություն, վորն ստացվում է կամ բառարմատի ու ձայնավորը փոխվելով ա ձայնավորի և կամ պարզապես բառին ան վերջավորություն ալիանալով:

Այս հոլովման պատկանող բառերի խոշորագույն մասը յենթարկվում է հնչյունափոխության:

Թիվ	Հոլով	Ի Ը		Ա. ն ձ	
		Անորոշ	Վորոշյալ	Անորոշ	Վորոշյալ
Յ ե ղ ա ի	Ու.	դուռ	դուռը	թոռ	թոռը
	Ս.	դուռն	դուռն	թոռան	թոռան
	Տ.	դուռն	դուռնը	թոռան	թոռանը
	Հ.	դուռ	դուռը	թոռ	թոռանը
	Բ.	դռնից	դռնից	թոռնից (նաև թոռից)	թոռնից
	Գ.	դռնով	դռնով	թոռնով (նաև թոռով)	թոռնով
	Ն.	դռնում	դռնում	թոռան մեջ	թոռան մեջ
Հոգնակի	Ու.	դռներ	դռները	թոռներ	թոռները
	Ս.	դռների	դռների	թոռների	թոռների
	և այլն	և այլն	և այլն	և այլն	և այլն

2. Ան հոլովման են պատկանում այն գոյականների մի մասը, վորոնք զրաբարում ունեցել են արմատական և վերջավորություն և ժողովրդական լեզվի մեջ կորցրել: որինակ՝ ձուկ (ն), մուկ (ն), դուռ (ն), գառ (ն), յեղ (ն), նուռ (ն) և այլն:

Մի շարք այդպիսի գոյականներ պատկանում են ի հոլովման: որինակ՝ վոս (ս.—վոսի), մոս (ս.—մոսի), հարս (հարսի), սերմ (սերմի), մաս (մասի), կար (կարի), ակ (ակի), անձ (անձի) և այլն:

Այս գոյականները զրաբարում յեղել են՝ վոսն, մոսն, հարսն, սերմն, մասն, կարն, ակն, անձն ձևով:

Ծուկ (ն), փուռ (ն), յեղ (ն) և նման այլ գոյականներ յենթարկվում են նաև ի հոլովման՝ ծկի (ծկան), փուի (փուան), յեղի (յեղան) և այլն:

3. Այս բառերը մեծ մասամբ հոգնակիում վերականգնում են իրենց արմատական և վերջավորությունը: Որինակ՝ դռներ, բոռներ, մկներ, ձկներ, գառներ, վոսներ, հարսներ, ակներ (անիմներ) և այլն:

4 Մի քանիսը չեն վերականգնում զրաբարյան և վերջավորությունը: որինակ՝ անձեր, մասեր, սերմեր և այլն:

Մի քանիսն ստանում են Բ ածանց յեղակի առումով, հոգնակին կադմում են առանց և բաղաձայնի: Որինակ՝ վոսք, վոսքեր, ձուք, ձուքեր:

5. Ան հոլովման են պատկանում նաև ում (զրաբարյան ումն) վերջածանցավոր գոյականները: որինակ՝ զեկուցում (զեկուցման), ուսում (ուսման), կատարում (կատարման):

Ում ածանցով գոյական կազմելը այժմ խիստ տարածված է. այս ածանցով կազմված գոյականներն արտահայտում են գործողության անուն: որինակ՝ նվագում (նվագելու գործողությունը), հաշվառում (հաշվառելու գործողությունը), հարմարում հարմարելու գործողությունը) և այլն:

Ում ածանց ունեցող գոյականները յերբեմն յենթարկվում են ի հո-

լովման. որինակ՝ ուսում, ուսումի, ուսումիք (ն), ուսում, ուսումիք, ուսումով:
Այժմ տարածված ձևն է ան հոլովումը:

6. Ան հոլովման են պատկանում ամառ, ձմեռ, գարուն, աշուն գոյա-
կանները, վորոնք կորցնելով վերջնականի ձայնավորը, սեռականում ստա-
նում են ան հոլովը. ամռան, ձմռան, գարնան, աշնան: Ամառ և ձմեռ բա-
ռերն ունեն նաև սեռականում ամռան, ձմռան ձևերը, վորոնք հնացած են:

7. Շուն և տուն գոյականների ու ձայնավորը սեռ, և ք. վորսարինվում
է ա ձայնավորով, բաց. և գործ. ք ձայնավորով. տուն, տան, տան (ք), տան
(ք), շնից, շնով, շան մեջ. տուն, տան, տան (ք), տուն (ք), ճնից, ճնով: Տուն
գոյականի ներգոյականն է քանը կամ քան մեջ:

8. Անուն գոյականը ուն վերջավանհը դարձնում է վան. ուղ. անուն,
ս. անվան, տր. անվան (ք), հ. անուն (ք), բաց. անունից, գործ. անվանք,
ներգ. անվան մեջ, Գործածական է այս գոյականի ի հոլովումը. անունի,
անունից, անունով:

9. Ման գոյականը սեռականում ստանում է վան վերջավորութուն. ուղ.
ման, ս. մանվան, տր. մանվան (ք), հ. ման (ք), բաց. մանվանից, գործ. մանվա-
նով (կամ մանվանք), ներգ. մանվան մեջ: Տարածված է բառիս ի հոլովումը.
ման, մանի, մանի (ն), ման (ք), մանից, մանով, մանվան մեջ: Ման բառը սե-
ռականում գործածվում է նաև մանու ձևով (մանու չափ):

10. Մանուկ բառը լինթարկվում է ան հոլովման՝ մանկան (Մոր և Ման-
կան Պաշտպանության Ընկերութուն), մանկան (ք) և այլն:

Այս բառը գործածական է նաև ի հոլովմամբ: Միմիայն ի հոլովման է
պատկանում Մանուկ հասուկ անունը, վորը նույն մանուկ բառն է:

11. Գրաբարի մի շարք բառերի մեջ ու բաղաձայնը ն հնչյունից հե-
ռանալով կամ աղաավելով, վերադառնում է յուր նախկին ք հնչյունը. որի-
նակ՝ դուռն, դրան, լեռն, լեռան, ձմեռն, ձմեռան կամ ձմռան և այլն: Ժողովրդա-
կան լեզվի մեջ և մեր գրական լեզվում այդ որոնքը գոյութունն չունի: Աս-
վում է գրվում է դռան, լեռան, ձմռան և այլն: Բ բաղաձայնով գրելը
հնացած է:

12. Հիմ (ն) գոյականն ունի սեռ. հիման, գործիակ. հիմամբ: Հիմ բառը
գրական լեզվի մեջ գործ էածվում հիմք ձևով և լինթարկվում է ի հոլով-
ման:

§ 53. ՅԱՆ ՀՈԼՈՎՈՒՄ

1. Այս հոլովման են պատկանում բոլոր այն գոյականները, վորոնք
սեռականում ունենում են յան վերջավորութուն:

2. Յան հոլովման են պատկանում բոլոր ուրյուն ածանցով կազմված
գոյականները, վորոնք, լինթ կազմվում են բայերից, արտահայտում են մեծ
մասամբ գործողության արդյունք, մնայուն հետևանք:

3. Յան հոլովման գոյականների գործիականն ունենում է և յամբ և
ով վերջավորութուն, ներգոյականը ուն վերջավորութուն չի ընդունում:
Այժմ արդեն ընդունված է առել նաև հիմնարկությունում, խորհմեստություն-
ում, կոլեսեստությունում, թեև գրում են՝ հիմնարկության մեջ, խորհմեստու-
թյան մեջ, կոլեսեստության մեջ:

Հոլով	Ա. ո. տ. ր. կ. ա. (իք)	
	Ա. ն. ո. ր. ո. շ.	Վ. ո. ր. ո. շ. ա. լ.
Ու.	հիմնարկութուն:	հիմնարկութունը
Ս.	հիմնարկության	հիմնարկության
Տ.	հիմնարկության	հիմնարկությանը
Հ.	հիմնարկութուն	հիմնարկութունը
Բ.	հիմնարկութունից	հիմնարկութունից
Գ.	հիմնարկութունով կամ հիմ- նարկությամբ	հիմնարկութունով կամ հիմ- նարկությամբ
Ն.	հիմնարկության մեջ	հիմնարկության մեջ
Ու.	հիմնարկութունների	հիմնարկութունները
Ս.	հիմնարկութունների	հիմնարկութունների

և ա. յ. լ. ն.

4. Յան հոլովման պատկանող մի շարք գոյականներ անհոգնական են,
այսինքն հոգնակի թիվ չունեն, ավելի ճիշտ՝ հոգնակի թիվով չեն գործա-
վում. որինակ՝ բանվորություն, գյուղացիություն, լավություն, չեն գործ-
ածվում՝ բանվորութուններ, գյուղացիութուններ, լավութուններ:

5. Սյուն, ձյուն, արյուն և անկյուն գոյականները լինթարկվում են ի
հոլովման, բայց գործածական են նաև սեռական այան, ձյան, արյան և ան-
կյան ձևերը, ինչպես և գործիական արյամբ ձևը:

6. Ծնունդ և գալուս գոյականները պատկանում են ի հոլովման, բայց
գործածության մեջ կան նաև դրանց ծննդյան և գալստյան սեռական հոլո-
վածները, ինչպես և գալստյամբ գործիական ձևը:

§ 54. ՎԱ. ՀՈԼՈՎՈՒՄ

1. Այս հոլովման պատկանող գոյականները, վորոնք ժամանակ են
ցույց տալիս, սեռականում ունենում են վա վերջավորութուն, վոր ավե-
րանում է ուղղականի վրա: Բացառականի, յերբեմն և գործիականի վերջա-
վորութունները գրվում են տրականի վրա: Վա հոլովման պատկանող անձ
նշանակող գոյականներ չկան:

2. Ու գոյականը գործածվում է նաև ի հոլովմամբ, (հասանք լավ ուրի,
ուրբ ուրին), ունի նաև ու ավուր ձևը:

Այս ու գոյականը լինթարկվում է վա հոլովման:
3. Ժամ, տարբ, ամիս, կեսուր, գիշեր, ցերեկ և անգամ գո-
յականները լինթարկվում են վա հոլովման, բայց գործիականի ով վերջա-
վորութունն ավերանում է վոչ թե քականի, այլ ուղղականի վրա. սեռ.

Թիվ	Հոլով	Ա. ն ո ը ո շ	Վ. ո ը ո շ յ ա լ
Յ և զ ա կ ի	Ու.	որ	որը
	Ս.	որվա	որվա
	Տ.	որվա	որվան
	Հ.	որ	որը
	Բ.	որվանից	որվանից
	Գ.	որվանով	որվանով
	Ն.	որում, որվա մեջ	որվա մեջ, որում
Հոգնակի	Ու.	որեր	որերը
	Ս.	որերի	որերի

և ա յ լ ն

ժամվա, Եաբարվա, ամսվա, կեսուրվա, գիշերվա, ցերեկվա, անգամվա: Տր.— ժամվա (ն), Եաբարվա (ն), ամսվա (ն), կեսուրվա (ն), գիշերվա (ն), ցերեկվա (ն), անգամվա (ն): Հ ա յ ց. ուղղակիանի նման է: Բ ա ց ա ո ա կ ա ն ը՝ ժամվա-նից, Եաբարվանից, ամսվանից, կեսուրվանից, գիշերվանից, ցերեկվանից, անգամվանից: Գ ո ը ծ. ժամով, Եաբարով, ամսով, կեսուրով, գիշերով, ցերեկով, անգամով: Ն ե ռ գ. ժամում, Եաբարում և այլն:

Այս գոյականները գործածական են նաև ի հոլովմամբ. որին աղ՝ ժամի հինգին, ամսի 16-ին և այլն:

Ամիս բառը գործածվում է նաև ամսույս ձևով (ամսույս 26-ին, այսինքն այս ամսի 16-ին):

4. Տարի գոյականը յենթարկվում է վա հոլովման, ունի նաև տարու, տարուց, տարով, տարում ձևերը:

5. Առավոտ և այժմ գոյականների սեռ. ունի նաև առավոտյան և այժմյան ձևերը (առավոտյան պահին), գործածական են նաև ի հոլովմամբ: Գործածական է նաև այժմյանից ձևը:

6. Վա հոլովման պատկանող բառերը՝ տարի, առավոտ, ամառ, ձմեռ, հիմա (հիմիկվա), յերեկ, վաղը, եզուց, հերու, այժմ, հետ (յետվա), յերկու-Եաբրի և շաբաթվա մյուս օրերի անունները, գործիականը կազմում են վա-նով վերջավորութամբ:

7. Առունգ, առունգվա, գառունգ, գառունգվա ձևերը բարբառային են և գործածական չեն ժամանակակից գրական հայերենում:

§ 55. ՈՋ ՀՈԼՈՎՈՒՄ

Այս հոլովման պատկանող գոյականների սեռականն ունենում է ոջ վերջավորութուն, վոր ավելանում է ուղղականի վրա: Ոջ հոլովման գոյականների մեջ իր (սոսկական առարկա) նշանակող գոյականներ չկան, բոլորն էլ անձ են ցույց տալիս:

Թիվ	Հոլով	Անորոշ	Վորոշյալ
Յ և զ ա կ ի	Ու.	քույր	քույրը
	Ս.	քրոջ	քրոջ
	Տ.	քրոջ	քրոջը
	Հ.	քույր	քրոջը
	Բ.	քրոջից	քրոջից
	Գ.	քրոջով	քրոջով
	Ն.	քրոջ մեջ	քրոջ մեջ
Հոգնակի	Ու.	քույրեր	քույրերը
	Ս.	քույրերի	քույրերի

և ա յ լ ն

2. Ոջ հոլովմանն են պատկանում կին, իկին, փույր, սկեսուր, անե-տալ, բնկեր և սեր գոյականներն ու զբանցից բարդվածները (մորաքույր, մո-րաքրոջ):

3. Անե, տալ, սկեսուր, բնկեր և ցանուսեր գոյականները գործածվում են նաև ի հոլովմամբ (աների, տալի, սկեսուրի, բնկերի):

4. Կին գոյականի հոգնակին մեր գրական լեզվի որենքներին համապատասխան չե և կազմվում է գրաբարախոսն ձևերով: Ուղ. կանայք, սեռ-կանանց, տը. կանանց, հայց. կանայք և կանոնց, բաց. կանանցից, գործ. կա-նանցով, ներգ. կանանց մեջ: Քիչ գործածական են իկնայք, իկնանց և այլ ձևերը:

§ 56. ՈՐ ՀՈԼՈՎՈՒՄ

1. Այս հոլովման պատկանող գոյականներն ունեն այր վերջնականը, վորը սեռականում փոխվում է ու: Այս հոլովման գոյականներից իր նշա-նակողներ չկան, բոլորն էլ անձ են ցույց տալիս:

Թիվ	Հոլով	Անորոշ	Վորոշյալ
Յ և զ ա կ ի	Ու.	հայր	հայրը
	Ս.	հոր	հոր
	Տ.	հոր	հորը
	Հ.	հայր	հորը
	Բ.	հորից	հորից
	Գ.	հորով	հորով
	Ն.	հոր մեջ	հոր մեջ

Թիվ	Հոլով	Անորոշ	Վորոշյալ
Հոգնակի	Ու.	հարեր	հայրերը
	Ս.	հայրերի	հայրերի

և ա յ լ ն

2. Որ հոլովման պատկանող բառերն են հայր, մայր, յեղբայր քույրականները և դքսնոցով բարդվածները (հորեղբայր, նախահայր, նախամայր և այլն):

3. Բարբառային են կեսոր (կեսուր), անոր (աներ), տեգոր (տեգր) և նման ձևերը:

§ 57. Յ ՀՈԼՈՎՈՒՄ

1. Այս հոլովման են պատկանում այն գոյականները, վրոնք ուղղակիանում ունեն և սեռակ. ց վերջավորութուն և հավաքական խմաստով ստացական գոյական անուններ են: Այդ գոյականներից իր նշանակողներ հիան, բոլորը նշանակում են անձ:

Աղյուսակ № 11

Թիվ	Հոլով	Վորոշյալ	Վորոշյալ
Հոգնակի	Ու.	Գրիգորենք	մերոնք
	Ս.	Գրիգորենց	մերոնց
	Տ.	Գրիգորենց	մերոնց
	Հ.	Գրիգորենց	մերոնց
	Բ.	Գրիգորենցից	մերոնցից
	Գ.	Գրիգորենցով	մերոնցով
	Ն.	Գրիգորենց մեջ	մերոնց մեջ

2. Յ հոլովման գոյականները յեղակի չունեն և կոչվում են անհղական:

3. Յ հոլովման գոյականները վերջավորվում են մեծ մասամբ անք, ոնք, ենք ածանցներով:

4. Գրաբարում գործածվող յանք ածանցը սեռականում ունի յանց ձևը, վորը և գործ եր ածվում վորպես ազգանունների վերջավորութուն:

5. Այժմյան ազգանունների յան վերջավորութունը (Խանջյան, Ներսիսյան և այլն) ուղղական հոլովման և, վորը գործածված և նաև գրաբարում (Մամիկոնյան):

§ 58. ԱՅԼԱՁԵՎ ՀՈԼՈՎՈՒՄՆԵՐ

Հեշատակած հոլովումներից և վոչ մեկին չեն պատկանում աղջիկ և անր պատկանները, վորոնք ունեն հոլովման հետևյալ պատկերը.

Աղյուսակ № 12

Թիվ	Հոլով	Ի ր		Ա ն ձ	
		Անորոշ	Վորոշյալ	Անորոշ	Վորոշյալ
Յ ե ո ա կ ի	Ու.	սեր	սերը	աղջիկ	աղջիկը
	Ս.	սիրո	սիրո	աղջկա	աղջկա
	Տ.	սիրո	սիրուն	աղջկա	աղջկան
	Հ.	սեր	սերը	աղջիկ	աղջկան
	Բ.	սիրուց	սիրուց	աղջկանից	աղջկանից
	Գ.	սիրով	սիրով	աղջկանով	աղջկանով
	Ն.	սիրո մեջ	սիրո մեջ	աղջկա մեջ	աղջկա մեջ
Հոգն.	Ու.	չունի		աղջիկներ	աղջիկներ
	Ս.			աղջիկների	աղջիկների

և ա յ լ ն

§ 59. ՀԱՐԱԳԻՐ ԳՈՅԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀՈԼՈՎՈՒՄ

1. Հարագիր գոյական անունների հոլովման ժամանակ փոփոխվում և յերկրորդ հարադրվող բառը Որինակ՝

Ու.	նիստ	ու	կաց (ը)
Ս.	նիստ	ու	կացի
Տ.	նիստ	ու	կացի (ն)
Հ.	նիստ	ու	կաց (ը)
Բ.	նիստ	ու	կացից
Գ.	նիստ	ու	կացով
Ն.	նիստ	ու	կացում

2. Միջանի դեպքերում հարագիրներից առաջինը հոլովվում և մինչև արեականը Որինակ՝ մայր ու աղջիկ, մայր ու աղջկա, մայր ու աղջկանից և այլն:

§ 60. ԳՐԱԲԱՐ ՀՈԼՈՎԱԶԵՎԵՐԻ ՄՆԱՅՈՐԴՆԵՐ

Գրաբարյան հոլովաձևերից մի շարք մնացորդներ կան մեր լեզվի մեջ, վոր այժմ չեն ըմբռնվում վորպես հոլովաձև: Դրանք գործ են ածվում իրական ածանց կամ իբրև վոն և կամ իբրև խոսքի մասեր (մալբայ, կապ):

1. Ք սծանցը, վոր գրաբարում հոգնակի նշանակութուն տվող վերջավորութունն է, մեր լեզվում գրվում է ի ձայնավորով վերջավորվող բառերի վրա և գործածվում վորպես հոգնակի կազմող յերկրորդական ձև, վոր շատ տարածված չէ։ Որինակ՝ գերմանացիք, յերևացիք։

Այդպիսի բառերը գործ են տծվում այլի շատ ներ վերջավորությամբ։

2. Ք վերջավորութուն ունեն ց հոլովման բառերը և ձևերը։

3. Անգա լիճ, Վանա ծով և նման ձևերը գրաբարյան սեռականներն են, վոր գործածվում են միայն միջանի դեպքերում։

4. Աց, ից, ոց վերջավորութունները գրաբարյան հոգնակի սեռականի վերջավորութուններ են, մեզ մոտ գործ են տծվում աղբերի, ժողովուրդների և տեղերի անունների սեռականի տեղ։ Որինակ՝ Պարսից ծոց, ուսաց լեզու, Կասպից ծով, հայոց լեզու և այլն։

5. Գրաբարյան բացառական և գործիական հոլովաձևերը մեզ մոտ գերտակցվում են վորպես մեկրայ կամ կապ. որինակ՝ ի արե, իմարե, անձաբ, մասամբ և այլն։

§ 61. ՀՈԴԵՐ

Դոյականների, դերանունների և դոյականաբար գործածվող բառերի վորոշյալ առումներն ունենում են հոդ։ Հոդերը լինում են ցուցական, ստացական, դիմորոշ և վորոշող։

1. Ծուցական հոդ։ ա, դ հոդերը գրվելով բառի վրա, այս և այդ ցուցական դերանվան են փոխարինում։ Որինակ՝ Աշտար Պետիկին բան եր պատմում, վերջինս ուշադիր լսում եր նրան։ Վերջինս ձևը կարելի չէ փոխարինել այս վերջինը կապակցությամբ։ Բաղադ, Յերևանը, վերակառուցվում ե։

2. Ստացական հոդեր։ ա, դ հոդերն ունեն ստացական նշանակություն, փոխարինում են իմ, քո դերանուններին։ Որինակ՝ գիրքդ բաց արա, գիրքս ընկավ, գրքերս կորան, գրքերդ վերցրու։

Գիրքս, գիրքդ ձևերը կարելի չէ փոխարինել իմ գիրքը, քո գիրքը, իմ գրքերը, քո գրքերը։

Մեր, ձեր հոգնակի ստացական (պատկանելիություն) իմաստ արտահայտելու համար հոդերը գրվում են ներ վերջավորության վրա։ Որինակ՝ գրքներս հավաքեմք, գրքներդ փակեցեք։ Գրքներս և գրքներդ ձևերը կարելի չէ փոխարինել մեր գիրքը կամ մեր գրքերը, ձեր գիրքը կամ ձեր գրքերը ձևավորով։

3. Դիմորոշ հոդեր։ ա և դ հոդերը գրվելով բառի վրա, վորոշում են առարկայի դեմքը։ Որինակ՝ վոր մեկս պատասխանի։ Վոր մեկդ կուզի։

4. Վորոշող հոդն եր կամ ն։ Ը կամ ն դնելով բառի վրա, արտահայտում են նրա վորոշ, հայտնի լինելու իմաստը։ Այս գիրքը քոնն ե։ Այդ բարտին բարձրահասակ ե։

Բաղաձայնով վերջավորվող բառերն սաանում են ը հոդը, իսկ ձայնավորով և հոդը։ Որինակ՝ մատիտը, թուղթը, բայց՝ կատուն, գինին, Հասոն և այլն։

Յերը նախադասության մեջ հաջորդ բառն սկսվում է ձայնավորով կամ ապ, սկ, սս, սք, սգ, սբ, սզ, սփ յերկրադաձայնով, վորոնցից առաջ արտասանվում

էր, նախորդ բառի ը վորոշող հոդը փոխարինվում է ն հոդով։ Որինակ՝ գիրքն ընկավ։ Սոնիկն ասաց։ Պետիկն ասացավ։ Աշակերտն դրոսում ե։

5. Այս վերջին կանոնն այլի շուտ բարենշյունության խնդիր ե, յան ուղղագրության։ Այժմ կարելի չէ յերբեմն ը հոդը չփոխարինել ն հոդով, հատկապես յերբ խոսքի մեջ բառերը դանդաղ են հաջորդում միմյանց։

§ 62. ԴՈՅԱԿԱՆԱՅՆՈՂ ԱՅԱՆՑՆԵՐ

Մի շարք ածանցների գրվելով բառարմատների և կամ հիմքերի վրա, առաջացնում են դոյական անուններ։ Դրանք են։

Ա կ (փոքրացուցիչ, փաղաքշական և նվաստական նշանակությամբ) — առկակ, դեռակ, դռնակ, կոտորակ, խմբակ, միակ, իմաստակ, գրչակ և այլն։

— (Գործող անձ, գործիք և այլ դոյականների նշանակությամբ) ելակ, բուժակ, աղբակ, վրիպակ, սլահակ, որինակ, ախորժակ, ճաշակ, սահակ, տեսակ և այլն։

Ա ն — վիպասան, ճարտասան, խթան, իշխան, ծորան, կռան, գլան, փահան, խոտան և այլն։

Ա ն ք — գովասանք, վերավորանք, դրկանք, գզվանք, զարմանք, բամբասանք, նախերգանք, աշխատանք, պատրանք, տականք, տանջանք, ծփանք, հալածանք և այլն։

Ա ն տ կ — ճոճանակ, մրցանակ, ցուցանակ, հաղթանակ և այլն։

Ա ք ք — լուծարք, գործարք։

Ա ս ս — Պահես, ուսես, գովես։

Ա լ ս — գալուս, թաքուս, փախուս, հաղուս և այլն։

Ի ք — ուտելիք, վառելիք, հրաշալիք, գիտելիք, հաղնելիք և այլն։

Ի չ — յերգիչ, նկարիչ, բնակիչ, վարիչ, ուսուցիչ և այլն։

Մ ու ն ք — ուսմունք, արարմունք, ցուցմունք, բաժանմունք, հուզմունք, պարտամունք և այլն։

Յ ա կ — յոթնյակ, տասնյակ, յեռամյակ, յեռամյակ, հիսնամյակ, յեռյակ և այլն։

Յ ու ն — հնչյուն, գոչյուն, դողանջյուն, խոխոջյուն, մոնչյուն, դղրդյուն, գոփյուն և այլն։

Ո ք դ — առաջնորդ, գնորդ, պակասորդ, սավառնորդ, հետևորդ, ճանապարհորդ, փոխանորդ, անցորդ և այլն։

Ո լ — վաշխառու, արյունաբեր, վողբերդու, կատակերդու, վերաբերու և այլն։

Ո լ ք յ ու ն — ընկերություն, հնություն, նշանակություն, շինարարություն, իմացություն, ընթերցանություն, հարմարություն, հայտնություն, կառավարություն, իշխանություն, միություն և այլն։

Ո լ ն ի (իզական սեռի անձի դոյական անուններ) — բանվորուհի, բանաստեղծուհի, դերասանուհի, աշակերտուհի, ընկերուհի, ուսուցչուհի, հայուհի, հրեյուհի, գեղեցկուհի և այլն։

Ա վ ո ք — պատգամավոր, աշխատավոր։

Ո լ մ (գործողության անուն նշանակությամբ) — կառուցում, դեկույում, զարգացում, մերձեցում, հուզում, շարժում և այլն։

Ույթ—բնույթ, ձանձրույթ, հուժույթ, սովորույթ, հավաքույթ և այլն:

Ույթ—հաճույթ, պիտույթ, կահույթ և այլն:

Ունի—մանրունի, համեմունի, իրավունի, սկզբունի և այլն:

Պան—պահապան, ձիապան, դռնապան, այգիպան, պարտիզպան և այլն:

Վաժի—պատմվածի, ճեղքվածի, բացվածի և այլն:

Վոյր—բանվոր, քոչվոր և այլն:

Րան, արան—ձուլարան, նստարան, ննջարան, կացարան, դատարան,

թեյարան, ճաշարան և այլն:

Ք (գրաբարյան հոգնակի վերջավորութուն, վոր մի քանի մեջ գիտակցվում է իբրև գոյականացնող ածանցյալների թվով)—միտի, բերի, հումի, խելի, կյանի, որենի և այլն:

ԱԾԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

§ 63. ԱԾԱԿԱՆՆԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Ածական տնուն են կոչվում այն բոլոր բառերը, վորոնք ընդհանուր առումով ցույց են տալիս առարկայի ինչպիսի կամ ինչից լինելը, այսինքն հասկությունը, հատկության ծագումը և վերաբերությունը. որինակ՝ կառվոր, բարակ, լավ, գեղեցիկ, փայլա, առեկերտական:

Ածականները լինում են յերկու տեսակ՝ վորակական և հարաբերական կամ կամ հատկական:

§ 64. ՎՈՐԱԿԱԿԱՆ ԱԾԱԿԱՆՆԵՐ

Վորակական կոչվում են այն ածականները, վորոնք ցույց են տալիս առարկայի հատկությունը, ինչպիսի լինելը. որինակ՝ գեղեցիկ, լայն, բարձր:

Վորակական ածականներն ունեն համեմատություն աստիճանի - ներ: Համեմատության աստիճանները բացահայտում են ածականի ցույց տված հատկության աստիճանը. որինակ՝ լավ, ավելի լավ, լավագույն կամ ամենալավ, գեղեցիկ, ավելի գեղեցիկ, ամենագեղեցիկ և այլն:

1. Յերբ ածականները ցույց են տալիս առարկայի հատկություն՝ առանց համեմատելու մի այլ առարկայի նույն հատկության հետ, նրանք ունեն դրական աստիճան: Այսպես են պարզագույն ձևով գործածվող ածականները. որինակ՝ լավ, վաս, հաս, բարակ, հաջող, անհաջող, ուրախ, խելով շնորհալի և այլն:

2. Յերբ ածականները ցույց են տալիս առարկայի հատկությունը՝ համեմատելով մեկ ուրիշ առարկայի նույն հատկության հետ, նրանք ունեն համեմատական աստիճան: Համեմատական աստիճանը կազմվում է գրականից, վրան ավելացնելով հետևյալ բառերը՝ ավելի, պակաս, ավել, ավելապես, ավելան, ավելապես, այնպես, այնքան, այնչափ: Որինակ՝ ավելի լավ, ավելա- փան հաս, ավելապես բարակ և այլն:

3. Յերբ ածականները ցույց են տալիս առարկայի հատկությունը, վորը համեմատելի չէ մյուս առարկաների նույն հատկության հետ, այլ դե- րադանց է և կամ ընդհակառակն, նրանք ունեն գերադրական աստիճան. գերադրական աստիճանը կազմվում է յերեք կերպ.

ա) Դրական աստիճանի վրա ավելացվում է ամենա նախածանցը կամ առաջադիրը. որինակ՝ մեծ, ամենամեծ, լավ, ամենալավ, պետքական, ամենա- պետքական, գեղեցիկ, ամենագեղեցիկ և այլն: Հակառակ հայերենի բառակազ-

մութիւնն որինքի՝ ամենա առաջադրի վերջին ձայնավորը չի սղլում այն դեպքում, յերբ ածականն սկսվում է ձայնավորով. որինակ՝ անպետք, ամենա- անպետք, առաջին, ամենաառաջին, ոգտավետ, ամենաոգտալիք, խեղական, ամե- նախական և այլն:

Ամենա նախածանցը գրվում է ածականի հետ միշտ միասին:

բ) Դրական աստիճանի վրա ավելացվում է ազույն վերջածանցը. որի- նակ՝ լավ, լավագույն, գեղեցիկ, գեղեցկագույն, հզոր, հզորագույն, մեծ, մե- ծագույն, բարձր, բարձրագույն և այլն:

գ) Դրական աստիճանի հետ գործ է ածվում *եւս*, *խիւս*, *սաս* և *իկ*, *նւլլ*, *մնչալի*, *կասաբելապես*, *ֆիչ*, *աննետն* և այլ բառեր. որի- նակ՝ մեծ, *եւս մեծ*, *խիւս մեծ*, *սասալի մեծ* և այլն:

Այս վերջին ձևը կոչվում է նաև սաստկացում:

§ 65. ՀԱՏԿԱԿԱՆ ԿԱՄ ՀԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆ ԱԾԱԿԱՆՆԵՐ

Հատկական կամ հարաբերական կոչվում են այն ածականները, վորոնք ցույց են տալիս հատկություն (հատկանիշ) վերաբերությունը, առարկայի ում պատկանելը, առարկայի ինչից լինելը, ծագումը. որինակ՝ փայլա սեղան, առարկայական գիրք, յերկաթյա պահարան, պիտեբրական տուն:

Հատկական ածականները համեմատութեան աստիճաններ չունեն:

§ 66. ԱԾԱԿԱՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳՈՅԱԿԱՆԻ ՀԵՏ

Ածականները գոյականների հետ գործածվելիս չեն հոլովվում, մնում են անփոփոխ. որինակ՝

	Յեզակի	Հոգնակի
Ու.	մեծ տետրակ	մեծ տետրակներ
Ս.	մեծ տետրակի	և այլն
Տ.	մեծ տետրակի	
Հ.	մեծ տետրակ	
Բ.	մեծ տետրակից	
Գ.	մեծ տետրակով	
Ն.	մեծ տետրակում	

§ 67. ԱԾԱԿԱՆՆԵՐԻ ՓՈԽԱՆՑՈՒՄՆԵՐԸ ԳՈՅԱԿԱՆԻ ՅԵՎ ԸՆԴՀԱՆԱՌԱԿՆ

1. Ածականները գործ են ածվում գոյականաբար, ինչպես և գոյական- ներն՝ ածականաբար. որինակ՝ աղբա (ած.) մարդ, բայց անկախաբար նաև՝ աղբա (գոյական), կենդանի (ածակ.) եյակ, բայց և՝ կենդանի (գոյական), սուր (ածակ.) դանակ, բայց և՝ սուր (գոյական), փառ (ածակ.) մարդ, բայց և՝ փառ (գոյական) և այլն: Նույնը և գոյականները. տուն (գոյական), նաև տուն (ածականաբար) որ, ապառաժ (գոյակ.), նաև ապառաժ (ած.) քար, ծաղիկ (գոյակ.), նաև ծաղիկ (ածակ.) հասակ:

2. Վորոշ ածականներ հարատև գոյականաբար գործածվելիս գիտակցվում են վորպես գոյական. որինակ՝ աղբա, մուրացիկ, աղբակ, անասուն, կենդանի, ցուր, շոգ, հարվածային, պատկան, բաց (պակասութուն) և այլն:

3. Ածականները գոյականի յեն վերածվում, յերբ գործ են ածվում իբրև հատուկ անուն. որինակ՝ Պարս, Անուհ կամ Նուրիկ, Պայծառ, Բըն- փուլ, Սիրուն, Լեւինական և այլն:

4. Վորոշ գոյականներ հարատև ածականաբար գործածվելիս գիտակց- վում են վորպես ածական. որինակ՝ մուր (մութ գիշեր), խավար (խավար գիշեր), ծակ, հրեշ:

§ 68. ԱԾԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀՈԼՈՎՄԱՆ ԴԵՊԲԸ

Ածականները գոյականաբար գործածվելիս հոլովվում են (մեծ մասամբ վորոշյալ առումով) և յենթարկվում ի հոլովման. որինակ՝

Յեզակի	Հոգնակի
Ու. լավը	լավերը
Ս. լավի	լավերի
և այլն	և այլն:

§ 69. ԱԾԱԿԱՆԱՅՆՈՂ ՎԵՐՋԱՄԱՅՆՆԵՐ

Կան ածանցներ, վորոնք կցվելով բառին (մեծ մասամբ գոյականին), վերածում են նորան ածականի:

Ածական դարձնող ածանցներ.

Ական—կոմունիստական, մարքսիստական, նախագահական, յերիտա- սարդական, նկարչական, ժողովրդական, բանվորական, գյուղացիական, հայկական, ռուսական, հունական, խմբական, արմատական և այլն:

Ակի—շեշտակի, կողմնակի, միակի, յերկակի, յեռակի և այլն:

Ային—լեռնային, ցամաքային, հարվածային, բանակային և այլն:

Անի (ունեցող)—լեզվանի, գեղանի և այլն:

Աս—գունատ, պոչատ, կիսատ և այլն:

Ավես (մի բանով առատ լինել)—ծաղկավես, հոտավես, բուրավես, հացավես, մրդավես և այլն:

Դույն (գերադրական աստիճան)—խառագույն, խեղագույն, բարձրա- գույն և այլն:

Եղ (մի բանից շատ ունենալ)—գորեղ, ուժեղ, համեղ, հանճարեղ և այլն:

Եղեն (ցույց է տալիս նյութը, վորից շինված է առարկան)—հրեղեն, վոսեղեն, լուսեղեն, նյութեղեն և այլն:

Ենի—մայրենի, վայրենի, հայրենի և այլն:

Ե (զբաղաբար՝ եայ)—փայտե, քարե, մաղե, յերկաթե և այլն:

Ի—կաղնի, բարտի, նոճի, սոճի, ծիրանի, աղի, ձրի, վայրի,

ձանձրալի, սիրելի, ընդունելի, կարելի և այլն:

Ին—վերջին, հետին, նախին, վերին, անհնարին և այլն:

Կոս—վախկոս, ցասկոս, ծիծաղկոս, դանդաղկոս և այլն:

Յոթ (շատ բառերում է) — սեռաշխարհ, փայտյա, հնդաժյա, միաժյա, վոսկյա
և այլն:

Ուլի — հնաբովի, ընտրովի, ջրովի և այլն:

Ոս — մսոս, վոսկրոս, փշոս, յուղոս և այլն:

Ու — աշտոն, արյունաբեր, ահարկու, հատու և այլն:

Ուն — դգայուն, մնայուն, հնչուն, դողդոջուն, փայլուն և այլն:

Ավոր — փառավոր, հեռավոր, դրավոր, բանավոր և այլն:

Ավուն — դեղնավուն, կանաչավուն, կարմրավուն և այլն:

§ 70. ԱՇՄԱԿԱՆԱՑՆՈՂ ԲԱՑԱՍԱԿԱՆ ՆԱԽԱԾԱՆՑՆԵՐ

Ան (դրվելով գոյականների վրա՝ կազմում է բացասական ստացական
նշանակություն՝ ածականներ), անտուն, անգույն, աներկյուղ, անանուն,
անգուլթ, անհող և այլն:

Ան (դրվելով բայաբանությունների վրա՝ կազմում է ածականներ) անգրգ, անշարժ, անբուժելի և այլն:

Ան (դրվելով ածականների վրա՝ բացասում, ժխտում է նրանց նշանա-
կությունը) անհավասար, անհաստատ, անարդար, անբնական, անազնիվ,
անարի և այլն: Ան նախածանցը բոլոր ածականների վրա դրվել է կարող:

Այ կամ ապա (դրվելով գոյականների և այլ բառերի վրա՝ կազմում է
բացասական իմաստով ածականներ) ապաշնորհ, ապերախտ, ապուշ, ապո-
րնի, ապերժանիկ և այլն:

Տ (դրվելով միջանի բառերի վրա՝ տալիս է բացասական իմաստ) տեղ,
տհաճ, տեղա, տձև, տմարդի և այլն:

Դժ (նույնը) դժգույն, դժգոհ, դժբախտ և այլն:

Չ (նույնը) չխոսկան, չտես, չհաս և այլն:

Ածականների հետ դրվում է մեծ մասամբ վոչ ժխտական և վոչ թե՛ չ
նախածանցը. որինակ՝ վոչ հեռու, վոչ ազատ, վոչ լավ և այլն:

ԹՎԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

Թվականների տեսակները

Առարկաների քիվ և կարգ ցույց տվող բառերը կոչվում են քվական
անուն. որինակ՝ հինգ, տասը, ութսուն, հինգերորդ, տասներորդ, վաթսուներորդ
և այլն:

Թվականները լինում են յերկու տեսակ՝ քվական և դասական:

§ 71. ԲԱՆԱԿԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐ

Քվական կոչվում են այն քվականները, վորոնք ցույց են տալիս
առարկանների քիվը, քանակը. որինակ՝ մեկ, յերկու, յերեք, չորս, հինգ, վեց,
յոթ (կամ յոթը), ութ (կամ ութը), ինը (կամ ինն), տասը, տասնմեկ, տասներ-
կու, տասներեք, տասնչորս, տասնհինգ, տասնվեց, տասնյոթ, տասնութ, տասնիներ
կամ տասնինն, քսան, քսանմեկ, քսաներկու, քսաներեք, քսանչորս և այլն, յերեսուն յե-
րեսունմեկ, յերեսուներկու, յերեսուներեք, յերեսունչորս և այլն, քառասուն, հի-
սուն, վաթսուն, յոթանասուն, ութսուն, իննսուն, հարյուր, հարյուր, միլիոն,
միլիարդ:

Դրվում է նաև՝ տասնչորս, տասնընդհին և այլն. կամ տասնչորս, կամ
տասնեչորս և այլն:

§ 72. ԴԱՍԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐ

1. Դասական են կոչվում այն քվականները, վորոնք ցույց են տալիս
առարկայի կարգը, որինակ՝ առաջին, յերկրորդ, յերրորդ, չորրորդ, հինգերորդ,
վեցերորդ, յոթերորդ, ութերորդ, իններորդ, տասներորդ, տասնմեկերորդ, տասներ-
կուերորդ, տասներեքերորդ, տասնչորսերորդ, տասնհինգերորդ, տասնվեցերորդ,
տասնյոթերորդ, տասնութերորդ, տասնիներորդ, քսաներորդ և այլն:

2. Դասական թվականների ածանցն է երորդ, իսկ յերկու, յերեք և
չորս բառերի համար՝ բորդ. որինակ՝ հինգերորդ, Վեցերորդ, բայց յերկրորդ,
չորրորդ, յերրորդ:

3. Դասական թվականները դրվում են՝

ա) Հռոմայական թվանշաններով. I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX,
X, XI, XII XIX, XX և այլն:

բ) Հայերենի հին այբբենական կարգով. ա), բ), գ), դ), ե), զ), է), ը),
թ), ժ), ժա), ժբ) և այլն:

գ) Արաբական թվանշաններով (բացի 1-ից). այդ դեպքում թվանշանից

հետո դրվում է միացման գիծ (-) և քվ յերկրագծայնը, որինակ՝ 2-րդ, 3-րդ (յերրորդ), 4-րդ (չորրորդ), 5-րդ (հինգերորդ) և այլն:

§ 73. ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀՈԼՈՎՈՒՄԸ

1. Թվական անունները գոյականների հետ գործածելիս չեն հոլովվում. որինակ՝

Յեզակի	Յեզակի
Ու. յերեմ մարդ	հինգերորդ մարդ
Ս. յերեմ մարդու	հինգերորդ մարդու
Տ. յերեմ մարդու (ն)	հինգերորդ մարդու (ն)
և այլն	և այլն

2. Առանձին գործածվելիս թվական անունները հոլովվում են ի հոլովմամբ:

Յեզակի	Յեզակի
Ու. քսանը	քսաներորդը
Ս. քսանի	քսաներորդի
Տ. քսանին	քսաներորդին
և այլն	և այլն

3. Յերկու թվականը հոլովվում է հետևյալ կերպ՝

Յեզակի
Ու. յերկուսը
Ս. յերկսի
Տ. յերկսին
Հ. յերկուսը, յերկսին
և այլն

§ 74. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ԹՎԱԿԱՆՈՎ

Մեկից ավելի թվական անունների հետ գոյականը դրվում է յեզակի և հոգնակի ուղղական հոլովով:

1. Թվական անվան հետ գոյականը դրվում է յեզակի բովով.

ա) Յերբ գոյականն իր թվական լրացումով առնված է իբրև նախադասության մի անդամ և պատասխանում է վոքալի, վոքալի, վոքալի տեղ, վոքալի ժամանակ, քանիսի, վոքալի, վոքալի, վոքալի և այլն հարցերին, վոքալի ցույց են տալիս չափ ու քանակ, գին ու արժեք և ժամանակ: Որինակ՝ հազար մեք, հարյուր ութի, քսան մարդ, հազար զինվոր, հարյուր ուսանող, տասը ժամ և այլն:

բ) Յերբ առանձնապես ուշադրության և առնվում թվական լրացման գաղափարը. որինակ՝ հազար մարդ եմ տեսել: Հարյուր ընկեր կգտնեմ:

2. Թվական անվան հետ գոյականը դրվում է հոգնակի բովով.

ա) Յերբ գոյական անունը վորոշ առումով է և կամ առանձնապես ուշադրության և առնվում գոյականի և նրա հոգնակիության գաղափարը: Որինակ՝ Ընկան նրանք, այն քսանվեց կոմունարներ: Նրանք յերկու ընկերներ եյին: Հարյուր միլիոն չինական գյուղացիներ ըմբոստացել են գիշատիչ իմպերիալիզմի դեմ:

բ) Յերբ գոյականն անորոշ է, բայց գոյականի և թվական անվան միջև ընկած է մեկ ուրիշ լրացում: Որինակ՝ տասն աշխատասեր պիոներներ առաջին շարքերում են: Քսան հառաջագիմ աշակերտներ պարգևատրվեցին:

ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

§ 75. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ

ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԸ կոչվում են այն բառերը, վորոնք խոսքի մեջ տրվում են գոյականի, ածականի, բովանդակի և մակերայի փոխարեն:

Որինակ՝ պիտե՛րը պարապում է. նա դաս է սովորում: Այս յերկրորդ նախադասության մեջ նա բառը փոխարինում է պիտե՛ր բառին:

Մայիսի 1-ին փողոցով անցնում եր մեծ բազմություն: Այսպիսի բազմություն առաջին անգամն էլ տեսնում: Վերջին նախադասության մեջ այսպիսի բառը փոխարինում է մեծ բառին:

Աշակերտն ստացավ վեց մատիտ: Այսօր մատիտ նա դեռ չէր ունեցել: Վերջին նախադասության մեջ այսօր բառը փոխարինում է վեց բառին:

Աշտուղ դասը բերանացի պատասխանեց: Նա յերբեք այսպես չէր պատասխանել: Այսպես բառը փոխարինում է բերանացի բառին:

Այս նախադասությունների մեջ նա, այսպիսի, այսօր, այսպես դերանունները փոխարինում են օվյալ գոյականին, ածականին, թվականին կամ մակերային: Մեկ ուրիշ նախադասության մեջ նրանք կփոխարինեն մեկ ուրիշ գոյականին, ածականին, թվականին և մակերային:

Այսպիսով դերանունները մյուս խոսքի մասերի նման չեն, չունեն կայուն իմաստ և միայն յուրաքանչյուր գործածության դեպքում կարելի չէ վորոշել նրանց արտահայտած իմաստը՝ նայելով թե խոսքի մեջ վոր բառին են փոխարինում:

§ 76. ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Դերանուններն իրենց նշանակությամբ ստորաբաժանվում են հետևյալ տեսակների.

1. Անձնական—I դեմք՝ յես, իմա, II դեմք՝ դու, իմեդ, III դեմք՝ նա, իմե՛ր: (Ինքս, ինքդ, ինքը դերանունները կոչվում են նաև անդադարձ):

2. Ցուցական.—սա, դա, նա, այս, այդ, այն, սույն, նույն, միևնույն, մյուս, այս մի, այն մի, այդ մի. ցուցական դերանուններ են նաև՝

ա) Ցուցական-վորականականները.—այսպես, այդպես, նույնպես, այսպիսի, այդպիսի, այնպիսի, նույնպիսի:

բ) Ցուցական-բացականականները.—այսօր, այդօր, այնօր, այսպիսի, այդպիսի, այնպիսի, նույնպիսի:

Հնացած և անգործածական ձևեր են՝ դույն, սույնպես, սույնպիսի, դույնպես, դույնպիսի:

3. Փոխադարձ. միմյանց, իրար, մեկմեկու:

4. Հարցական. ո՞վ, ի՞նչ, վո՞ր, քանի՞ վո՞րեմ, ի՞նչեմ, վո՞րչափ, ի՞նչչափ, վո՞րպես, ի՞նչպես, վո՞րպիսի, ի՞նչպիսի, քանի՞ք, ո՞ր, վո՞րեդ, յե՞րբ:

5. Հարաբերական. նույն է, ինչ վոր հարցականը, բայց առանց հարցերի. ով, ինչ, վոր, քանի և այլն:

Որինակ՝ ով խմեց: Ով յեկավ՝ խմեց, դեռ ցամաքեց:

6. Անորոշ. ինչ-վոր, ինչինչ, վոմն, մեկը (անորոշ իմաստով), այսինչ, այնինչ, միմեկիս, ամեն մի, մի, աս, քիչ, սակավ, ավելի, նվազ, ուրիշ, այլ, ովևե, վորևե, յերբևե, ուրևե:

7. Վորոշյալ. ամեն, ամենք, ամենայն, բոլոր, յուրաքանչյուր, ամբողջ, վորդ, ամեն ինչ, յուրաքանչյուր վոք, ամեն վոք:

8. Ժխական. վոչ վոք, վոչինչ, վոչ մի, վոչ մեկը:

§ 77. ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ՅԵՎ ՀՈՂՈՎՈՒՄԸ

Ածական և թվական անուններին փոխարինող դերանունները գոյականին հետ գործածվելիս չեն հոլովվում:

Դերանունները նախադասության մեջ գործ են ածվում և՛ վորպես գլխավոր, և՛ վորպես յերկրորդական անդամներ, լրացումներ:

Ստորոգյալ (բաղադրյալ) լինելու համար պետք է ստանան եմ, ես, ե և այլն ոժանդակող բայը:

§ 78. ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Աղյուսակ № 18

Թիվ	Հոլով	Յես, ինքս	Դու, ինքդ	Նա, ինքը
ՅԵՎ	Ու.	յես, ինքս	դու, ինքդ	նա, ինքը
	Ս.	իմ	քո	իր
	Տ.	ինձ	քեզ	իրեն
	Հ.	ինձ	քեզ	իրեն
	Բ.	ինձնից	քեզնից	իրենից
	Գ.	ինձնով	քեզնով	իրենով
	Ն.	ինձնում	քեզնում	իրենում
ՀՈՂՈՎՈՒՄ	Ու.	մեք, ինքներս	դուք, ինքներդ	նրանք, իրենք
	Ս.	մեր	ձեր	իրենք
	Տ.	մեզ	ձեզ	իրենք
	Հ.	մեզ	ձեզ	իրենք
	Բ.	մեզնից	ձեզնից	իրենցից
	Գ.	մեզնով	ձեզնով	իրենցով
	Ն.	մեզնում	ձեզնում	իրենցում

1. Անձնականը շեշտելու համար հաճախ դործ եւ ամբողջ յես ինքն դու ինքդ, նա ինքը:
2. Անձնական դերանունների հոլովումը եւ դործածութիւնը կատարվում եւ միւս վորոշյալ առումով:
3. Անձնական դերանունների սեռականները կոչվում են նաեւ ստացական դերանուններ (իմ, քո, իր, մեր, ձեր, իրենց):
4. Ինքն, ինքդ, ինքը կոչվում են նաեւ անդրադարձ դերանուններ:

§ 79. ՅՈՒՋԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Աղյուսակ № 14

Թիւ	Հոլով	Ա. ն. ձ.			Ի. ր.		
		Ս. ա.	Դ. ա.	Ն. ա.	Ա. յ. ս.	Ա. յ. դ.	Ա. յ. ն.
Յ ե ղ ա ղ ի	Ու.	սա	դա	նա	այս	այդ	այն
	Ս.	սրա	դրա	նրա	սրա	դրա	նրա
	Տ.	սրան	դրան	նրան	սրան	դրան	նրան
	Հ.	սրան	դրան	նրան	այս	այդ	այն
	Բ.	սրանից	դրանից	նրանից	սրանից	դրանից	նրանից
	Գ.	սրանով	դրանով	նրանով	սրանով	դրանով	նրանով
Յ ե ղ ա ղ ի	Ն.	սրանում	դրանում	նրանում	սրանում	դրանում	նրանում
	Ու.	սրանք	դրանք	նրանք	սրանք	դրանք	նրանք
	Ս.	սրանց	դրանց	նրանց	սրանց	դրանց	նրանց
	Տ.	սրանց	դրանց	նրանց	սրանց	դրանց	նրանց
	Հ.	սրանց	դրանց	նրանց	սրանք	դրանք	նրանք
	Բ.	սրանցից	դրանցից	նրանցից	սրանցից	դրանցից	նրանցից
Հ. ո. դ. ղ. ա. ղ. ի.	Գ.	սրանցով	դրանցով	նրանցով	սրանցով	դրանցով	նրանցով
	Ն.	սրանցում	դրանցում	նրանցում	սրանցում	դրանցում	նրանցում

1. Սույն, նույն, միևնույն, այս մի, այն մի, այդ մի դերանունները հոլովական ձևերով քիչ դործածական են, առաջինները ի հոլովման են յինթարկվում, իսկ յերկրորդները հոլովման ժամանակ փոխարինվում են այս մեկը, այն մեկը, այդ մեկը ձևերով եւ յինթարկվում ի հոլովման (այս մեկով, այն մեկից եւ այլն): Մյուս դերանունները յինթարկվում եւ ի հոլովման:

2. Յուշական-վորականներէք դործածական են այսպիսով, այդպիսով ձևերը մյուս հոլովական ձևերը դործածական չեն:

3. Յուշական-քանականները դործածվում են ի հոլովմամբ, հոգնակի չունեն:

§ 80. ՓՈԽԱԴԱՐՁ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Աղյուսակ № 15

Թիւ	Հոլով	Միմյանց	Իրար	Մեկմեկու
Յ ե ղ ա ղ ի	Ու.	—	—	—
	Ս.	միմյանց	իրար	մեկմեկու
	Տ.	միմյանց	իրար	մեկմեկու
	Հ.	միմյանց	իրար	մեկմեկու
	Բ.	միմյանցից	իրարից	մեկմեկուց
	Գ.	միմյանցով	իրարով	մեկմեկով
Հ. ո. դ. ղ. ա. ղ. ի.	Ն.	միմյանց մեջ	իրար մեջ	մեկմեկու մեջ

1. Փոխադարձ դերանուններն ուղղական հոլով չունեն, չունեն նաեւ լեզակի թիւ:

§ 81. ՀԱՐՑԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Աղյուսակ № 16

Թիւ	Հոլով	Ու.	Ի՞նչ	Ի՞նչը	Վ՞երբ	Քանի՞սը	Վ՞երտեղ	Վ՞երտեղը
		Վորոշ.	Անորոշ.	Վորոշ.	Վորոշյալ	Վորոշյալ	Անորոշ.	Վորոշյալ
Յ ե ղ ա ղ ի	Ու.	հի	ի՞նչ	ի՞նչը	վ՞երբ	քանի՞սը	վ՞երտեղ	վ՞երտեղը
	Ս.	հիմ	ի՞նչի՞	ի՞նչի՞	վ՞երբի՞	քանի՞սի՞	վ՞երտեղի՞	վ՞երտեղի՞
	Տ.	հիմ	ի՞նչի՞	ի՞նչի՞ն	վ՞երբի՞ն	քանի՞սի՞ (ն)	վ՞երտեղի՞	վ՞երտեղի՞ն
	Հ.	հիմ	ի՞նչ	ի՞նչը	վ՞երբը	քանի՞սը	վ՞երտեղ	վ՞երտեղը
	Բ.	հիմից	ի՞նչից	ի՞նչից	վ՞երբից	քանի՞սից	վ՞երտեղից	վ՞երտեղից
	Գ.	հիմով	ի՞նչով	ի՞նչով	վ՞երբով	քանի՞սով	վ՞երտեղով	վ՞երտեղով
Հ. ո. դ. ղ. ա. ղ. ի.	Ն.	հիմ մեջ	ի՞նչում	ի՞նչում	վ՞երբում	քանի՞սում	վ՞երտեղ	վ՞երտեղ
	Ու.	ի՞նչե՞ր	ի՞նչե՞րը	վ՞երո՞նք	քանի՞սե՞րը			
Յ ե ղ ա ղ ի	Ս.	ի՞նչերի՞	ի՞նչերի՞	վ՞երո՞նց	քանի՞սերի՞			
	Տ.	ի՞նչերի՞	ի՞նչերի՞ն	վ՞երո՞նց	քանի՞սերի՞ն			
Հ. ո. դ. ղ. ա. ղ. ի.	Հ.	ի՞նչեր	ի՞նչերը	վ՞երո՞նք	քանի՞սերը (ի՞ն)			
	Բ.	ի՞նչերից	ի՞նչերից	վ՞երո՞նցից	քանի՞սերից			
Հ. ո. դ. ղ. ա. ղ. ի.	Գ.	ի՞նչերով	ի՞նչերով	վ՞երո՞նցով	քանի՞սերով			
	Ն.	ի՞նչերի՞ մեջ	ի՞նչերի՞ մեջ	վ՞երո՞նցում	քանի՞սերի՞ մեջ			

1. Ով դերանվան բացառականը, գործիականը և ներգոյականը դործ են ածվում նաև ումնից, ումնով և ումնում ձևերով:

2. Յե՞րբ հարցականը ունի միայն բացառական յերվանից ձևը, վոր քիչ գործածական է:

3. Ո՞ւր դերանունը չի հոլովվում, կա դրանից ուստի հարաբերականը, վորը գրաբարյան ձև է:

4. Մյուս հարցական դերանունները գործածվում են ի հոլովմամբ:

5 Հարցական դերանուններն ունենում են հարցական նշան (°):

§ 82. ՀԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆ

Հոլովումը նույնն է հարցականի հետ:

§ 83. ԱՆՈՐՈՇ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Ինչ-վոր, ինչ-ինչ, ամեն մի, մի, ավելի, նվազ, ովևե, վորևե, յերևե, ուրևե անորոշ դերանունները չեն հոլովվում:

Մեկը, այսինչ, այնինչ, միեմնի, շատ, քիչ, ուրիշ դերանունները հոլովվում են վորոշյալ առումով (մեկը, այսինչը և այլն) և յենթարկվում են ի հոլովման: Մեկը հոգնակի չունի:

Վումն դերանունը գործածական է հոգնակի թվով. վումնմ, վումանց, վումանց, վումանցից, վումանցով, վումանց մեջ:

§ 84. ՎՈՐՈՇՅԱԼ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Վորոշյալ դերանունները յենթարկվում են ի հոլովման:

Դրանցից յուրաքանչյուր, յուրաքանչյուր վոք, ամեն վոք արտահայտում են յեղակի գաղափար, իսկ մյուսները՝ հոգնակի. որինակ՝ յուրաքանչյուրը կարդաց, բայց՝ բոլորը կարդացին:

§ 85. ԺԽՏԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Ժխտական դերանունները յենթարկվում են ի հոլովման և հոգնակի չունեն:

Բ Ա Յ

§ 86. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ

Բայ կոչվում են այն բաները, վորոնք ցույց են տալիս առարկայի գործելու կամ լինելու, այսինքն մի բան անելու կամ մի բան լինելու գաղափարներ:

Որինակ՝ գրել, կարդալ, առողջանալ, կազդուրվել, կապել, նա գրեց, նա կարդում է, նա կառողջանա, ծաղիկը կապելու յե և այլն:

Խոսքի և նախադասության մեջ բայերը դործ են ածվում յերկու ձևով՝ դ երբայական և յեղական կալիմ:

§ 87. ԴԵՐԱՅԱԿԱՆ ՁԵՎԵՐ

Դերբայներ կամ դերբայական ձևեր կոչվում են բայի անփոփոխ ձևերը, վորոնք ցույց են տալիս գործողության կամ յեղելության գաղափար, միեմնիսը նաև՝ գործողության և յեղելության ժամանակը:

Ժամանակակից հայերենում կա յոթ դերբայ. անորոշ, անկատար, ապառնի, վաղակատար, հաղակատար, յենքակալական և յղծակալական:

§ 88. ԱՆՈՐՈՇ ԴԵՐԱՅ

Անորոշ դերբայն արտահայտում է գործելու կամ լինելու ընդհանուր գաղափարը կամ իմաստը: Որինակ՝ գրել, կարդալ, կազդուրվել:

Անորոշ դերբայը նախադասության մեջ դործ է ածվում կ' վորպես յենթակա, կ' վորպես ստորգյալ, կ' վորպես լրացում. որինակ՝ կարդալը դարձադրեց իմ (կարդալ — լրացում), յես ուզում եմ գացնում է մարդու դատողությունը (կարդալ — յենթակա), յես ուզում եմ շատ կարդալ (կարդալ — լրացում): Այդ կարդալ չեք (կարդալ չեք — ստորգյալ): Այդ դիպքերում անորոշ դերբայը դործ է ածվում գոյականաբար:

Անորոշ դերբայը գոյականաբար գործածվելիս հոլովվում է և յենթարկվում ու հոլովման՝ միշտ իրի առումով:

1. Անորոշ դերբայը գոյականաբար գործածվելիս սովորաբար անհոգնական է, հոլովվելիս հոգնակի թիվ չունի:

2. Գործածական է՝ կարդալներս, կարդալներդ, վորոնք նշանակում են մեր կարդալը, ձեր կարդալը:

3. Անորոշ դերբայի գործիական ձևը (կարդալով) ըմբռնվում է վորպես մակբայ:

4. Անոթոս գերբայի ներդրականը յերեւոյս ունի վերջավորութեամբ չի կազմվում (ուսումնական ծախսերն են):

Ժամանակակից գրական հայերենում (Սորոքային Հայաստանի գրական լեզվում) անորոշ դերբայն ունի 2 տեսակ վերջավորութեան՝ ել և ալ: 1. Բաղաձայնը կոչվում է վերջավորութեան, իսկ ե և ա ձայնավորները՝ խոնարհիչներ (լծորդներ):

Աղյուսակ № 17

Թիվ	Հոլով	Անորոշ	Վորոշյալ
Յ և զ	Ու.	կարգալ	կարգալը
	Ս.	կարգալու	կարգալու
	Տ.	կարգալու	կարգալուն
	Հ.	կարգալ	կարգալը
	Բ.	կարգալուց	կարգալուց
	Գ.	կարգալով	կարգալով
	Ն.	կարգալու մեջ	կարգալու մեջ

Այն բոլոր բայերը, վորոնք անորոշ դերբայում ունեն ել վերջավորութեան, կոչվում են առաջին խոնարհման (լծորդութեան) բայեր, իսկ այն բայերը, վորոնք անորոշ դերբայում ունեն ալ վերջավորութեան, կոչվում են երկրորդ խոնարհման (լծորդութեան) բայեր:

Գրաբարում բայերն ունեցել են չորս լծորդութեան՝ ել, ել (իլ), ալ և ալ:

5. Իլ խոնարհումը (լծորդութեանը) ընդունված եր նախահղափոխական գրական հայերենում և քերականները տեղ եյին տալիս դասագրքերում: Մի շարք բայեր պատկանում եյին իլ խոնարհման (լծորդութեան). որինակ՝ ծաղկիլ, մեծիլ, մեռնիլ, փախչիլ, բմբիլ, խոռվիլ, մարիլ և այլն: Այժմ այդ բայերը պատկանում են ել, այսինքն առաջին խոնարհման և իլ խոնարհիչով (լծորդով) գործածելը հնացած է ու բարբառային:

6. Անոթոս դերբայն ըմբռնվում է վորպես բայի նախնական, սկզբնական ձև և բայերի մասին խոսելիս՝ առնվում է նրանց անորոշ դերբայի ձևը:

§ 89. ԱՆԿԱՏԱՐ ԴԵՐԲԱՅ

Անկատար դերբայը ցույց է տալիս մի գործողութեան կամ յեղեղութեան, վոր դեռ չի վերջացել և կատարման ընթացքի մեջ է: Որինակ՝ Ներսիսը գրում է, չափազանց է, վոր Ներսիսը գրելու գործողութեան կատարման մեջ է, գրելու ընթացքի մեջ է:

Անկատար դերբայն ունի յերկու վերջավորութեան՝ ուն և իս. ուն վերջավորութեանն ավելանում է բայի հիմքի վրա, անորոշ դերբայի ել, ալ վերջավորութեան փոխարեն. որինակ՝ գրում, կարդում, հեռանում, մտնում և այլն:

Ուն վերջավորվող անկատար դերբայով կազմվում են բայի յեղանակային ձևեր:

Իս վերջավորութեանը դրվում է անորոշ դերբայի վրա. որինակ՝ գրելիս, կարդալիս, հեռանալիս, մտնելիս: Իս վերջավորվող դերբայների միջոցով յեղանակային ձևեր կազմվել բարբառային է, գրական լեզվի մեջ համարյա գործածական և տարածված չեն: Մեր լեզվից արդեն այդ ձևերի գործածութեանը չքանում է:

Իս վերջավորութեամբ անկատար դերբայը իմաստով և գործածութեամբ մեր նոր լեզվի մեջ համարյա վերածվել է մակբայի: Որինակ՝ քեզ տեսնելիս հիշում եմ պիտեմական լագերի կյանքը Մաղկաձորում, այսինքն, յերբ քեզ տեսնում եմ, հիշում եմ և այլն:

Իս վերջավորութեամբ յերեւոյս բայեր միայն կազմում են յեղանակային ձև, դրանք են՝ լալիս, գալիս, տալիս (լալում, գալում, տալում բարբառային են): Այդ բայերը համարվում են անկանոն բայեր:

§ 90. ԱՊԱՌՆԻ ԴԵՐԲԱՅ

Ապառնի դերբայը ցույց է տալիս կատարելիք կամ կատարվելիք յեղեղութեան և գործողութեան: Որինակ՝ գալու յե մի որ համաշխարհային Հոկտեմբերը: Պրոֆեսորատը տոնելու յե իր համաշխարհային հաղթանակը:

Ապառնի դերբայն ունի յու վերջավորութեան, վորով նմանվում է անոթոս դերբայի սեռական հոլովին. որինակ՝ կարդալ, կարդալու, գրել, գրելու, սովորել, սովորելու, ասել, ասելու և այլն:

Ապառնի դերբայը կազմվում է յեղանակային ձևի ապառնի ժամանակներ:

Ապառնի դերբայն ունի նաև իմ վերջավորութեան, վորն ավելանում է անորոշ դերբայի վրա: Որինակ՝ գրելիք, ասելիք, լսելիք, սովորելիք և այլն: Անորոշ դերբայի այս ձևը յեղանակային ձևեր չի կազմում և հասկացվում ու գործ էածվում վորպես գոյական (ուտելիք, խմելիք, հագնելիք, ասելիք, գրելիք, անելիք և այլն):

§ 91. ՎԱՂԱԿԱՏԱՐ ԴԵՐԲԱՅ

Վաղակատար դերբայը ցույց է տալիս մի գործողութեան կամ յեղեղութեան, վորը ներկայի կամ անցյալի համեմատութեամբ կատարվել վերջացել է: Որինակ՝ կարդացել, գարգացել, գրել, տեսել և այլն:

Վաղակատար դերբայն ունի առաջին խոնարհման կանոնավոր բայերի համար ել վերջավորութեան, իսկ յերկրորդ խոնարհման համար՝ ագել վերջավորութեան: Առաջին խոնարհման բայերի վաղակատար դերբայը կազմվում ենք բայաբանության ել վերջավորութեան ավելացնելով, վորով վաղակատար դերբայը նմանվում է անորոշ դերբային: Յերկրորդ խոնարհման բայերի վաղակատար դերբայը կազմվում են նույն ել վերջավորութեանն ավելացնելով բայի հիմքին, որինակ՝ խմել, լսել, խոսել, բայց՝ կարդացել, գրացել:

Վաղակատար դերբայը կազմվում է յեղանակային ձևի վաղակատար ժամանակներ:

§ 92. ՀԱՐԱԿԱՏԱՐ ԴԵՐՔԱՅ

Հարակատար դերբայը ցույց է տալիս մի յեղելութուն և գործողություն, վորը կատարվել վերջացել և ներկայի համեմատությունը, տալով մնալուն հետևանք. որինակ՝ գրած, կարդացած, լսած, զարգացած և այլն:

Հարակատար դերբայը նախադասության մեջ գործ է ածվում ածականաբար՝ իբրև լրացում, յերբին նաև գոյականաբար՝ իբրև յենթակա: Որինակ՝ գրած նամակդ ինձ չհասավ: Կարդացած գիրքդ դեռ պիտի կգա: Ասածդ չանցավ և այլն:

Հարակատար դերբայը կազմում է յեղանակային ձևի հարակատար ժամանակներ:

Հարակատար դերբայից է և վ ածանցներով կազմվում են գոյական անուններ: Որինակ՝ գրվածք պատմվածք, գործվածք և այլն:

§ 93. ՅԵՆԹԱԿԱՅԱԿԱՆ ԴԵՐՔԱՅ

Յենթակայական դերբայը ցույց է տալիս գործողություն կատարողը, յեղելության առարկան: Որինակ՝ գրող, կարդացող, խոսող, տեսող, թռչող, կազդուրվող, մեծացող և այլն:

Կանոնավոր բայերի յենթակայական դերբայը կազմում ենք՝ առաջին խոնարհման բայարմատին և յերկրորդ խոնարհման հիմքին ավելացնելով ող վերջավորություն:

Յենթակայական դերբայը բայի յեղանակային ձևերի կազմության չի մասնակցում և նախադասության մեջ գործ է ածվում ածականաբար՝ իբրև լրացում և գոյականաբար՝ իբրև յենթակա, ստորոգյալ և լրացում: Որինակ՝ կարդացող աշակերտը շատ բան գիտե: Կարդացողը գիտուն կլինի: Նա լավ կարդացող է:

Յենթակայական դերբայն իրապես ածական և գոյական անունների յե վերածվում և բոլորից ավելի թույլ չափով է պահպանում բայական հատկությունը:

§ 94. ԸՂԶԱԿԱՆ ԴԵՐՔԱՅ

Ըղձակաճ դերբայը ցույց է տալիս մի կատարելիք գործողություն և յեղելություն, վոր կամքի, ցանկություն, իղձի արդյունք է լինելու կամ չի լինելու: Որինակ՝ գրի, կարդա, ասի, խոսի, տեսնի և այլն:

Ըղձակաճ դերբայը կազմվել է անորոշից լ վերջավորության կարգադրությամբ:

§ 95. ԲԱՅԻ ՅԵՂԱՆԱԿԱՅԻՆ ՁԵՎԵՐ

Յեղանակային ձևեր կոչվում են բայի փոփոխական ձևերը, վորոնցով արտահայտվում են յենթակայի գործողությունը և յեղելությունը յեղանակներով:

Բայի յեղանակային ձևեր նախադասության մեջ լինում է մի ևս անորոգյալ:

Յեղանակները հինգ են.

Առհմանակաճ, հրամայական, բղձական, պայմանական և հարկադրական:

Յեղանակային ձևի բայն ունենում է դեմք և քիվ, վորոնցով համաձայնում է յենթակային:

§ 96. ԴԵՄՔ

Բայն ունի յերեք դեմք:

1. Բայի առաջին դեմքի վերջավորությունը համաձայնում է խոսող անձի, վորպես յենթակայի հետ: Այդ լինում է այն ժամանակ, յերբ յենթական իր մասին է խոսում: Որինակ՝ խոսողն ինքն իր մասին է ասում՝ գրեցի, կարդացի, գրեմ, կարդամ և այլն:

2. Բայի յերկրորդ դեմքի վերջավորությունը համաձայնում է խոսակցի անձի, վորպես յենթակայի հետ: Այդ լինում է այն ժամանակ, յերբ խոսողը խոսակցի մասին է ասում՝ գրեցիր, կարդացիր, գրես, կարդաս և այլն:

3. Բայի յերրորդ դեմքի վերջավորությունը համաձայնում է վոչ խոսողի և վոչ էլ խոսակցի, այլ մի յերրորդ առարկայի, վորպես յենթակայի հետ: Այդ լինում է այն ժամանակ, յերբ խոսողը մի յերրորդ անձի մասին է խոսում: Որինակ՝ գրեց, կարդաց, գրի, կարդա և այլն:

§ 97. Թ Ի Վ

Դեմքի հետ միասին բայի յեղանակային ձևը ցույց է տալիս նաև քիվ, այսինքն, թե յենթական, վորի հետ համաձայնում է բայը՝ վորպես ստորոգյալ, մի՞ հաստ է, թե՞ մեկից ավելի: Որինակ՝ գրեց, գրի, գրում է ձևերից հայտնի յե դառնում, վոր գրողը մի հոգի յե, մինչդեռ գրեցի, գրեմ, գրում եմ ձևերից յերևում է, վոր գրելու գործողություն կատարողները մեկից ավելի յեն, շատ են:

Բայն ունի յերկու թիվ՝ յեզական և հոգնական:

Յեթե բայի ցույց տված գործողություն կատարողը մի հաստ է, բայը յեզակի յե, իսկ յեթե մեկից ավելի՝ բայը հոգնակի յե:

§ 98. ԺԱՄԱՆԱԿ

Բայի արտահայտած ժամանակները յերեք են՝ ներկա, անցյալ և ապագա:

1. Ներկա ժամանակը ցույց է տալիս կատարվող յեղելություն կամ գործողություն, վորը տեղի յե ունենում խոսելու վայրկյանին և դեռ շարունակվում է: Որինակ՝ գրում եմ, կարդում եմ:

2. Անցյալ ժամանակը ցույց է տալիս կատարված գործողությունը կամ յեղելությունը, վորը տեղի յե ունեցել խոսելու վայրկյանից առաջ: Որինակ՝ գրում էի, գրեցի, կարդացել եմ:

3. Ապագա ժամանակը ցույց է տալիս կատարվելիք գործողությունը կամ յեղելությունը, այսինքն՝ մի բան արվելու կամ մի բան լինելու յե խոսելու վայրկյանից հետո: Որինակ՝ գրելու յեմ, կարդալու յեմ, պիտի գրեմ, պիտի կարդամ:

4. Ներկա ժամանակը կարող է լինել միայն մի տեսակ, քանի վոր խոսելու վայրկյանը մի յե, անբաժանելի: Բայց անցյալ և ապանցիմ կարող են լինել բազմաթիվ: Այսորով համեմատությամբ յերեկն անցյալ է, իսկ նախանցյալ որը՝ ալիլի վաղ անցյալ է, 3-րդ, 4-րդ, 5-րդ որերն էլ ալիլի վաղ անցյալ են, քան նախանցյալ որը: Նույնը և ապանցիմ. վաղը այսորով համեմատությամբ ապառնի յե, այսորը յերեկվա համեմատությամբ նույնպես ապանցի յե, յերեկը նախանցյալ որով համեմատությամբ նույնպես ապանցի յե: Այդ իսկ պատճառով անցյալ և ապառնի ժամանակները մի քանի տեսակ են:

§ 99. ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Բայի փոփոխությունը դերբայական և յեղանակային ձևերով կոչվում է խոնարհում:

Բայի խոնարհումը լինում է հաստատական և ժխտական բնույթի. որի նախ՝ հաստատական՝ դրում եմ, ժխտական՝ չեմ դրում:

§ 100. ՀԱՍՏԱՏԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Բայի հաստատական կամ դրական բնույթի խոնարհումն արտահայտում է յեղելությունը և գործողությունը դրական իմաստով: Խոնարհումը կատարվում է հետևյալ կերպով:

§ 101. ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

1. Սահմանական յեղանակին են պատկանում բայի այն բոլոր ձևերը, վորանք ցույց են տալիս անցյալի և սույգ կատարվող, կատարվելի և կատարված գործողություն ու յեղելություն: Որինակ՝

«Յեկավ զիթխարի ծերունի մի մարդ,
Կանգնեց վերդոված տղերանց միջին»... (Հ. Թ.):

«Անլուրի վեժում է պղտոր ջուրը Դերեղի»... (Հ. Թ.):

2. Սահմանական յեղանակն ունի ինը ժամանակ՝ ներկա, անկատար անցյալ, ապանցի (ներկա), ապանցի անցյալ, վաղակատար (ներկա), վաղակատար անցյալ, հարակատար (ներկա), հարակատար անցյալ և անցյալ կատարյալ:

3. Սահմանական յեղանակի ներկա, անցյալ անկատար, ապանցի (ներկա), ապանցի անցյալ, վաղակատար (ներկա), վաղակատար անցյալ, հարակատար (ներկա) և հարակատար անցյալ ժամանակները կազմվում են խոնարհվող բայի համապատասխան դերբայների և ոժանդակ բայի ներկա և անցյալ ժամանակները բաղադրությամբ, ուստի կոչվում են բաղադրյալ ժամանակներ:

Ոժանդակ է կոչվում եմ բայը, վորը միանալով դերբայներին և կամ այլ խոսքի մասերին՝ նախադասության մեջ ստորոգյալ և կազմում:

Ոժանդակ բայի խոնարհում

Ն Ե Ր Կ ա		Ա ն ց յ ա լ	
Յեղակի	Հոգնակի	Յեղակի	Հոգնակի
եմ	ենք	եյի	եյինք
ես	եք	եյիր	եյիք
և	են	եր	երին

§ 102. ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿԻ ԲԱՂԱԴՐՅԱԼ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐԸ

1. Սահմանական յեղանակի ներկա ցույց է տալիս խոսելու վայրկյանին կատարվող տեսական գործողությունն կամ յեղելությունն, վոր դեռ չի վերջացած: Ներկան կազմվում է անկատար դերբայից (դրում, կարդում) և ոժանդակ բայի ներկայից (եմ, ես...): Որինակ՝ գում եմ, գում ես, գում ե, գում եմք, գում եք, գում ենք, կարդում եմ, կարդում ես, կարդում ե, կարդում եմք, կարդում եք, կարդում ենք:

2. Անցյալ անկատար ցույց է տալիս մի տեսական գործողություն և յեղելություն, վոր խոսելու վայրկյանին արդեն կատարված, անցած է, բայց մի անցյալ ժամանակամիջոցում մեկ ուրիշ գործողության համեմատությամբ դեռ շարունակվող է, վերջացած չէ: Կազմվում է անկատար դերբայից (դրում) և ոժանդակ բայի անցյալից (եյի, եյիր և այլն): Որինակ՝ գում եյի, գում եյիր, գում եր, գում եյիք, գում եյիք, գում եյինք, կարդում եյի, կարդում եյիր, կարդում եր, կարդում եյիք, կարդում եյինք:

3. Ապանցի (ներկա) ցույց է տալիս մի տեսական գործողություն կամ յեղելություն, վոր կատարվելու յե խոսելու վայրկյանից հետո:

Ապառնին կազմվում է ապառնի դերբայից և ոժանդակ բայի ներկայից: Որինակ՝ գրելու յեմ, գրելու յես, գրելու յե, գրելու յեմք, գրելու յեք, գրելու յենք, կարդալու յեմ, կարդալու յես, կարդալու յե, կարդալու յեմք, կարդալու յեք, կարդալու յենք:

Ապառնի ժամանակի ոժանդակ բայը բոլոր դեպքերում ունենում է յ կիսաձայնը:

4. Ապանցի անցյալ ցույց է տալիս մի գործողություն կամ յեղելություն, վորը ներկայի համեմատությամբ անցած է, իսկ մի անցյալի համեմատությամբ հետո պիտի կատարվեր: Կազմվում է ապառնի դերբայով և ոժանդակ բայի անկատար անցյալով: Որինակ՝ գրելու եյի, գրելու եյիր, գրելու յեր, գրելու եյիք, գրելու եյիք, գրելու եյինք, կարդալու եյի, կարդալու եյիր և այլն:

5. Վաղակատար (ներկա) ժամանակը ցույց է տալիս մի գործողություն կամ յեղելություն, վորը ներկայի համեմատությամբ անցած վերջացած է, բայց նրա ազդեցությունը հարատևում է մինչև ներկան. կազմվում է վաղակատար դերբայով և ոժանդակ բայի ներկայով: Որինակ՝ գրել եմ, գրել ես, գրել ե, գրել եմք, գրել եք, գրել ենք, կարդացել եմ, կարդացել ես, կարդացել ե, կարդացել եմք, կարդացել եք, կարդացել ենք:

6. Ս. աղակաճար անցյալը ցույց է տալիս մի գործողութիւնն կամ յեղելութիւնն, վորն անցած վերջացած է մի ուրիշ անցյալ գործողութիւնն համեմատութեամբ. կազմվում է վաղակատար դերբայով և ոժանդակ բայի անցյալ անկատարով: Որինակ՝ գրել էյի, գրել էյիր, գրել եր, գրել էյինք, գրել էյիք, գրել էյինք. կարդացել էյի, կարդացել էյիր, կարդացել եր, կարդացել էյինք, կարդացել էյիք, կարդացել էյինք:

7. Հարադասար (ներկա) ժամանակը ցույց է տալիս մի գործողութիւնն կամ յեղելութիւնն, վորը ներկայի համեմատութեամբ անցած վերջացած է, բայց իբր մի քանի անգամ հարատեւում է մինչև ներկան. կազմվում է հարակատար դերբայով և ոժանդակ բայի ներկայով: Որինակ՝ գրած եմ, գրած ես, գրած ե, գրած եմք, գրած եք, գրած ենք. կարդացած եմ, կարդացած ես, կարդացած ե, կարդացած եմք, կարդացած եք, կարդացած ենք. նույնը և՛ քննած եմ, քննած ես, քննած ե, քննած եմք, քննած եք, քննած ենք:

Յերբեմն ոժանդակ եմ բայի փոխարեն գործ են անում կա և ունի բայաձևերը. որինակ՝ բռնած ունի, բռնած կա և այլն: Սրանք, սակայն, հազ-վադեպ գործածվող ձևեր են:

8. Հարադասար անցյալը ցույց է տալիս մի յեղելութիւնն կամ գործողութիւնն, վորը կատարված վերջացած է մի անցյալ գործողութիւնն կամ յեղելութիւնն համեմատութեամբ, բայց իբրև քանի անգամ հարա-տեւում է մինչև այդ անցյալ գործողութիւնն ու յեղելութիւնը. կազմվում է հարակատար դերբայով և ոժանդակ բայի անցյալով: Որինակ՝ գրած էյի, գրած էյիր, գրած եր, գրած էյինք, գրած էյիք, գրած էյինք. կարդացած էյի, կարդացած էյիր, կարդացած եր, կարդացած էյինք, կարդացած էյիք, կարդա-ցած էյինք:

Հարակատար անցյալը յերբեմն կազմվում է կար և ունեք բայաձևերի մի-ջոցով, վորոնք փոխարինում են ոժանդակ բային: Որինակ՝ ձեռքին բռնած կար, յերեսին քաշած կար, ձեռքին բռնած ունեք և այլն:

§ 103. ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿԻ ՊԱՐԶ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Ա. ցյալ կատարյալը սահմանական յեղանակի պարզ ժամանակն է, կազմվում է՝ առաջին խոնարհման բայերի բայարմատին ավելացվելով եցի, եցիր, եց, եցինք, եցիք, եցինք վերջավորութիւնները, իսկ յերկրորդ խո-նարհման՝ ացի, ացիր, աց, ացինք, ացիք, ացինք վերջավորութիւնները:

Անցյալ կատարյալը ցույց է տալիս մի ստական յեղելութիւնն կամ գործողութիւնն, վորը կատարվել վերջացել է անցյալում մի անդամից, առանց տեղականութեան և հարատեւող հետևանքի: Որինակ՝ գրեցի, գրեցիր, գրեց, գրեցինք, գրեցիք, գրեցինք. կարդացի, կարդացիր, կարդաց, կարդացինք, կարդացիք, կարդացինք:

Յերկրորդ խոնարհման կանոնավոր բայերի հիմքը վերջավորվում է ագ կապակցութեամբ և ձևափոխութիւնների մեջ միշտ մնալուն է, մինչ-դեռ առաջին խոնարհման բայերի հիմքը բայարմատն է և եց կապակցու-թեան առաջին խոնարհման բայերի հիմքը բայարմատն է և եց կապակցու-թեանը դուրս է բնկնում մյուս բոլոր ձևափոխութիւնների մէջ: Որինակ՝ գնացի, գնացիր, գնաց, և դրանից՝ գնացք, գնացող, գնացած, գնացել, բայց՝ գրեցի, գրեցիր, գրեց, գրել, գրող, գրած:

§ 104. ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿԻ

Հրամայական յեղանակն արտահայտում է գործելու կամ լինելու հրաման, վոր վերաբերում է խոսակցին, ուստի հրամայական յեղանակն ունի միայն մի յերկրորդ դեմք, բայց յերկու թիվ՝ յեզակի և հոգ-նակի: Առաջին խոնարհման կանոնավոր բայերն ունենում են յեզակի թիվում իր վերջավորութիւնն, իսկ հոգնակի թիվում՝ եցեք վերջավորութիւնն: Որինակ՝ գրի՛ր, գրեցե՛ք, խախի՛ր, խոսեցե՛ք: Ստականական լեզվի մեջ գործ են անում նաև գրե՛մ, խոսե՛մ ձևերը:

Յերկրորդ խոնարհման կանոնավոր բայերն ունենում են յեզակի թիվում ա, հոգնակի թիվում՝ ացեք վերջավորութիւնն: Որինակ՝ կարդա՛, կարդացե՛ք, գնա՛, գնացե՛ք:

Հրամայական յեղանակի բայերի վերջին վանկերի վրա դրվում է շեշտ ('):

Հրամայական յեղանակի իմաստով են գործ անում նաև գրե՛մք, խո-սե՛մք, գնա՛մք, կարդա՛մք և նման հոգնակի առաջին դեմքի ձևերը: Դրանք, սա-կայն, բուն հրամայականներ չեն:

§ 105. ԸՂԶԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿԻ

Ըղծական յեղանակին են պատկանում բայի այն ձևերը, վորոնք ար-տահայտում են մի բան անելու կամ լինելու ցանկութիւնն, իդծ, տենչանք:

Ըղծական յեղանակն ունի յերկու պարզ ժամանակ՝ ապառնի (ներկա) և անցյալ ապառնի:

1. Ապառնի ներկան ցույց է տալիս ցանկալի, ըղծալի մի յեղելութիւնն կամ գործողութիւնն, վոր կատարելի կարող է լինել խոսելու վայրկյանից անմիջապէս հետո. կազմվում է անորոշ դերբայից՝ վերջավորութիւնը փոխա-րինելով մ, ո, եմք, եք և եմ վերջավորութիւններով: Որինակ՝ գրեմ, գրես, գրի, գրեմք, գրեք, գրենք. կարդամ, կարդաս, կարդա, կարդամք, կարդաք, կարդանք:

Յեզակի յերրորդ դեմքում է ձայնավորը փոխարինվում է ի ձայնավոր-ով:

Ըղծական ներկայի հոգնակի առաջին դեմքը գործ է անում վորպես հրամայական ձև: Որինակ՝ գնա՛մք, գրե՛մք, խոսե՛մք, կարդա՛մք:

2. Ապառնի անցյալը ցույց է տալիս մի գործողութիւնն և յեղելու-թիւն, վորի կատարումը ըղծալի, ցանկալի յեր անցյալում, բայց տեղի ունեցած չէ. կազմվում է անորոշ դերբայից, ի բայաձայն վերջավորու-թիւնը փոխարինելով լի, լիր, ր, լինք, լիք, լինք վերջավորութիւններով: Որինակ՝ գրելի, գրելիր, գրեր, գրելինք, գրելիք, գրելինք:

§ 106. ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿԻ *)

Պայմանական յեղանակին են պատկանում բայերի այն ձևերը, վո-րոնք արտահայտում են կատարվելիք գործողութիւնն կամ յեղելութիւնն՝ վորոշ յենթադրութեամբ և պայմանով, վոչ անպայման:

Պայմանական յեղանակը կազմվում է ըղծական յեղանակից, վորի վրա ավելացվում է կ մասնիկը, վորը կոչվում է պայմանական յեղանակիչ:

*) Պայմանական յեղանակը կոչվում է նաև յենթադրական:

Պայմանական յեղանակն ունի յերկու ժամանակ՝ ապառնի ներկա և անցյալ:

1. Պայմանական ապառնի ներկա ցույց է տալիս մի յեղելութուն կամ գործողութուն, վորը կկատարվի խոսելու վայրկյանից հետո մինչ պարտադիր և մինչ անպայման, այլ վորոշ հանգամանքներում, վորոշ պայմանով: Կազմվում է կ մասնիկն ավելացվելով ըզձական ներկայի վրա:

Որինակ՝ կգրեմ, կգրես, կգրի, կգրեմք, կգրեք, կգրեն: կկարդամ, կկարդաս, կկարդա, կկարդանք, կկարդաք, կկարդան:

2. Պայմանական ապառնի անցյալը ցույց է տալիս մի յեղելութուն կամ գործողութուն, վորը չի կատարվել, բայց կկատարվեր անցյալում, յեթե տեղի ունենար նրան նախորդող մեկ ուրիշ յեղելութուն կամ գործողութուն: Կազմվում է կ յեղանակին ավելացվելով ըզձական անցյալի վրա: Որինակ՝ կգրեյի, կգրեյիր, կգրեր, կգրեյինք, կգրեյիք, կգրեյին: կկարդայի, կկարդայիր, կկարդայինք, կկարդայիք, կկարդային:

կ նախադասելիք գրվում է բայարմատի հետ միշտ միասին:
կ նախադասելիք կոչվում է պայմանական յեղանակիչ:

§ 107. ՀԱՐԿԱԴՐԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Հարկադրական յեղանակին են պատկանում բայի այն ձևերը, վորոնք ցույց են տալիս մի յեղելութուն կամ գործողութուն, վոր կատարվելու յե հարկադրաբար, պարտադրաբար:

Հարկադրական յեղանակ կազմում ենք ըզձականից, առաջը դնելով պիտի նախադրութունը, վոր կոչվում է հարկադրական յեղանակիչ:

Հարկադրական յեղանակն ունի յերկու ժամանակ՝ ապառնի և անցյալ:
1. Հարկադրական ապառնի ներկա ցույց է տալիս մի յեղելութուն կամ գործողութուն, վոր կատարվելու յե հարկադրաբար, բայց վոր անպայման: Կազմում ենք պիտի յեղանակիչը ըզձական յեղանակի ապառնի բայից առաջ դնելով: Որինակ՝ պիտի գրեմ, պիտի գրես, պիտի գրի, պիտի գրեմք, պիտի գրեք, պիտի գրեն: պիտի կարդամ, պիտի կարդաս, պիտի կարդա, պիտի կարդանք, պիտի կարդաք, պիտի կարդան:

2. Հարկադրական անցյալ ապառնին ցույց է տալիս մի յեղելութուն կամ գործողութուն, վոր պարտադրաբար պիտի կատարվեր և չի կատարվել: Կազմվում է պիտի յեղանակիչը ըզձական յեղանակի անցյալ ապառնի բայից առաջ դնելով: Որինակ՝ պիտի գրեյի, պիտի գրեյիր, պիտի գրեր, պիտի գրեյինք, պիտի գրեյիք, պիտի գրեյին: պիտի կարդայի, պիտի կարդայիր, պիտի կարդայինք, պիտի կարդայիք, պիտի կարդային:

Պիտի յեղանակիչը գրվում է միշտ անջատ:

Առաջին խոնարհում գ ր ե լ		Յերկրորդ խոնարհում կ ա ռ դ ա լ	
Թիվ		Ն ե ռ կ ա (անկատար)	
Եղանակ	I	գրում եմ	կարդում եմ
	II	գրում ես	կարդում ես
	III	գրում է	կարդում է
Հոգնակ	I	գրում ենք	կարդում ենք
	II	գրում եք	կարդում եք
	III	գրում են	կարդում են
Ա ճ ց յ ա լ ա ճ կ ա տ ր			
Եղանակ	I	գրում եյի	կարդում եյի
	II	գրում եյիր	կարդում եյիր
	III	գրում էր	կարդում էր
Հոգնակ	I	գրում եյինք	կարդում եյինք
	II	գրում եյիք	կարդում եյիք
	III	գրում էին	կարդում էին
Ա պ ա ո ճ ի (նեղակ)			
Եղանակ	I	գրելու յեմ	կարդալու յեմ
	II	գրելու յես	կարդալու յես
	III	գրելու յե	կարդալու յե
Հոգնակ	I	գրելու յենք	կարդալու յենք
	II	գրելու յեք	կարդալու յեք
	III	գրելու յեն	կարդալու յեն
Ա պ ա ո ճ ի ա ճ ց յ ա լ			
Եղանակ	I	գրելու եյի	կարդալու եյի
	II	գրելու եյիր	կարդալու եյիր
	III	գրելու յեր	կարդալու յեր
Հոգնակ	I	գրելու եյինք	կարդալու եյինք
	II	գրելու եյիք	կարդալու եյիք
	III	գրելու եյին	կարդալու եյին

Թիվ դեմք		Վ ա դ ա կ ա ս ա ր (ներկա)	
խզակի	I	զրեւ եմ	կարգացել եմ
	II	զրեւ ես	կարգացել ես
	III	զրեւ ե	կարգացել ե
հոգնակի	I	զրեւ ենք	կարգացել ենք
	II	զրեւ եք	կարգացել եք
	III	զրեւ են	կարգացել են
Վ ա դ ա կ ա ս ա ր ա ն ց յ ա լ			
խզակի	I	զրեւ եյի	կարգացել եյի
	II	զրեւ եյիր	կարգացել եյիր
	III	զրեւ եր	կարգացել եր
հոգնակի	I	զրեւ եյինք	կարգացել եյինք
	II	զրեւ եյիք	կարգացել եյիք
	III	զրեւ եյին	կարգացել եյին
Հ ա ր ա կ ա ս ա ր (ներկա)			
խզակի	I	զրած եմ	կարգացած եմ
	II	զրած ես	կարգացած ես
	III	զրած ե	կարգացած ե
հոգնակի	I	զրած ենք	կարգացած ենք
	II	զրած եք	կարգացած եք
	III	զրած են	կարգացած են
Հ ա ր ա կ ա ս ա ր ա ն ց յ ա լ			
խզակի	I	զրած եյի	կարգացած եյի
	II	զրած եյիր	կարգացած եյիր
	III	զրած եր	կարգացած եր
հոգնակի	I	զրած եյինք	կարգացած եյինք
	II	զրած եյիք	կարգացած եյիք
	III	զրած եյին	կարգացած եյին

Թիվ դեմք		Ա ն ց յ ա լ կ ա ս ա ր յ ա լ	
խզակի	I	զրեցի	կարգացի
	II	զրեցիր	կարգացիր
	III	զրեց	կարգաց
հոգնակի	I	զրեցինք	կարգացինք
	II	զրեցիք	կարգացիք
	III	զրեցին	կարգացին

§ 109. ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Աղյուսակ № 19

Թիվ դեմք	Առաջին խոնարհում		Յերկրորդ խոնարհում
խզակի	I	զրեւ	կարգան
	I	զրենք	կարգանք
	II	զրեցեք (նաև զրեք)	կարգացեք

§ 110. ԸՂԶԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Աղյուսակ № 20

Թիվ դեմք	Ն ե ր կ ա (ապառնի)	
խզակի	I	զրեմ
	II	զրես
	III	զրի
հոգնակի	I	զրենք
	II	զրեք
	III	զրեն
Ա ն ց յ ա լ (ապառնի)		
խզակի	I	զրեյի
	II	զրեյիր
	III	զրիր
հոգնակի	I	զրեյինք
	II	զրեյիք
	III	զրեյին

Թիվ	Դեմք	Ն ե ր կ ա (ապառնի)	
Երկրակի	I	կղերեմ	կկարդամ
	II	կղերես	կկարդաս
	III	կղերի	կկարդա
Հողմակի	I	կղերենք	կկարդանք
	II	կղերեք	կկարդաք
	III	կղերին	կկարդան
Ա. Գ. Գ. Ե. Լ. (ապառնի)			
Երկրակի	I	կղերեյի	կկարդայի
	II	կղերեյիւր	կկարդայիւր
	III	կղերեւր	կկարդար
Հողմակի	I	կղերեյինք	կկարդայինք
	II	կղերեյեք	կկարդայեք
	III	կղերեյին	կկարդային

Թիվ	Դեմք	Ն ե ր կ ա (ապառնի)	
Երկրակի	I	պիտի գրեմ	պիտի կարդամ
	II	պիտի գրես	պիտի կարդաս
	III	պիտի գրի	պիտի կարդա
Հողմակի	I	պիտի գրենք	պիտի կարդանք
	II	պիտի գրեք	պիտի կարդաք
	III	պիտի գրին	պիտի կարդան
Ա. Գ. Գ. Ե. Լ. (ապառնի)			
Երկրակի	I	պիտի գրեյի	պիտի կարդայի
	II	պիտի գրեյիւր	պիտի կարդայիւր
	III	պիտի գրեւր	պիտի կարդար
Հողմակի	I	պիտի գրեյինք	պիտի կարդայինք
	II	պիտի գրեյեք	պիտի կարդայեք
	III	պիտի գրեյին	պիտի կարդային

Առաջին խոնարհում		Յերկրորդ խոնարհում	
Թիվ	Դեմք	Ն ե ր կ ա (անկասար)	
Երկրակի	I	չեմ գրում	չեմ կարդում
	II	չես գրում	չես կարդում
	III	չի գրում	չի կարդում
Հողմակի	I	չենք գրում	չենք կարդում
	II	չեք գրում	չեք կարդում
	III	չեն գրում	չեն կարդում
Ա. Գ. Գ. Ե. Լ. մ և կ ա ս ա ր			
Երկրակի	I	չեյի գրում	չեյի կարդում
	II	չեյիւր գրում	չեյիւր կարդում
	III	չեւր գրում	չեւր կարդում
Հողմակի	I	չեյինք գրում	չեյինք կարդում
	II	չեյեք գրում	չեյեք կարդում
	III	չեյին գրում	չեյին կարդում
Ա. պ ա ռ ն ի (նեղիա)			
Երկրակի	I	չեմ գրելու	չեմ կարդալու
	II	չես գրելու	չես կարդալու
	III	չի գրելու	չի կարդալու
Հողմակի	I	չենք գրելու	չենք կարդալու
	II	չեք գրելու	չեք կարդալու
	III	չեն գրելու	չեն կարդալու
Ա. պ ա ռ ն ի մ և Գ. Ե. Լ.			
Երկրակի	I	չեյի գրելու	չեյի կարդալու
	II	չեյիւր գրելու	չեյիւր կարդալու
	III	չեւր գրելու	չեւր կարդալու
Հողմակի	I	չեյինք գրելու	չեյինք կարդալու
	II	չեյեք գրելու	չեյեք կարդալու
	III	չեյին գրելու	չեյին կարդալու

Թիվ	Դեմք	Վ. ա ղ ա կ ա ս ա ր (մեռկա)	
Երկրակի	I	Հեմ գրեմ	Հեմ կարդացել
	II	Հեա գրեմ	Հեա կարդացել
	III	Հի գրեմ	Հի կարդացել
Հողմակի	I	Հենք գրեմ	Հենք կարդացել
	II	Հեք գրեմ	Հեք կարդացել
	III	Հեն գրեմ	Հեն կարդացել
Վ. ա ղ ա կ ա ս ա ր ա ն ց յ ա լ			
Երկրակի	I	Հեյի գրեմ	Հեյի կարդացել
	II	Հեյիք գրեմ	Հեյիք կարդացել
	III	Հեր գրեմ	Հեր կարդացել
Հողմակի	I	Հեյինք գրեմ	Հեյինք կարդացել
	II	Հեյիք գրեմ	Հեյիք կարդացել
	III	Հեյին գրեմ	Հեյին կարդացել
Հ ա ր ա կ ա ս ա ր (մեռկա)			
Երկրակի	I	Հեմ գրած	Հեմ կարդացած
	II	Հեա գրած	Հեա կարդացած
	III	Հի գրած	Հի կարդացած
Հողմակի	I	Հենք գրած	Հենք կարդացած
	II	Հեք գրած	Հեք կարդացած
	III	Հեն գրած	Հեն կարդացած
Հ ա ր ա կ ա ս ա ր ա ն ց յ ա լ			
Երկրակի	I	Հեյի գրած	Հեյի կարդացած
	II	Հեյիք գրած	Հեյիք կարդացած
	III	Հեր գրած	Հեր կարդացած
Հողմակի	I	Հեյինք գրած	Հեյինք կարդացած
	II	Հեյիք գրած	Հեյիք կարդացած
	III	Հեյին գրած	Հեյին կարդացած

Թիվ	Դեմք	Ա. ն ց յ ա լ կ ա ս ա ր յ ա լ	
Երկրակի	I	Հզրեցի	Հկարդացի
	II	Հզրեցիք	Հկարդացիք
	III	Հզրեց	Հկարդաց
Հողմակի	I	Հզրեցինք	Հկարդացինք
	II	Հզրեցիք	Հկարդացիք
	III	Հզրեցին	Հկարդացին

2. ՀՐԱՄԱԹԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Աղյուսակ № 24

Թիվ	Դեմք	Առաջին խոնարհում	Յերկրորդ խոնարհում
Երկրակի	II	մի գրելը	մի կարդա
Հողմակի	I	Հզրեցինք	Հկարդացինք
	II	մի գրեք (նաև՝ մի զրեցեք	մի կարդաք (նաև՝ մի կարդացեք

3. ԸՂԶԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Աղյուսակ № 25

Թիվ	Դեմք	Ն ե ր կ ա (ապառնի)	
Երկրակի	I	Հզրեմ	Հկարդամ
	II	Հզրես	Հկարդաս
	III	Հզրի	Հկարդա
Հողմակի	I	Հզրենք	Հկարդանք
	II	Հզրեք	Հկարդաք
	III	Հզրեն	Հկարդան
Ա. ն ց յ ա լ (ապառնի)			
Երկրակի	I	Հզրեյի	Հկարդայի
	II	Հզրեյիք	Հկարդայիք
	III	Հզրիր	Հկարդար
Հողմակի	I	Հզրեյինք	Հկարդայինք
	II	Հզրեյիք	Հկարդայիք
	III	Հզրեյին	Հկարդային

Թիվ		Ներկա (ապառնի)	
Երկրորդ	I	Հեմ գրի	Հեմ կարգա
	II	Հեմ գրի	Հեմ կարգա
	III	Հեմ գրի	Հեմ կարգա
Երրորդ	I	Հեմ գրի	Հեմ կարգա
	II	Հեմ գրի	Հեմ կարգա
	III	Հեմ գրի	Հեմ կարգա
Ա. Գ. Գ. Գ. (ապառնի)			
Երկրորդ	I	Հեմ գրի	Հեմ կարգա
	II	Հեմ գրի	Հեմ կարգա
	III	Հեմ գրի	Հեմ կարգա
Երրորդ	I	Հեմ գրի	Հեմ կարգա
	II	Հեմ գրի	Հեմ կարգա
	III	Հեմ գրի	Հեմ կարգա

5. ՀԱՐԿԱԴՐԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Թիվ		Ներկա (ապառնի)	
Երկրորդ	I	Հալիտի գրի	Հալիտի կարգա
	II	Հալիտի գրի	Հալիտի կարգա
	III	Հալիտի գրի	Հալիտի կարգա
Երրորդ	I	Հալիտի գրի	Հալիտի կարգա
	II	Հալիտի գրի	Հալիտի կարգա
	III	Հալիտի գրի	Հալիտի կարգա
Ա. Գ. Գ. Գ. (ապառնի)			
Երկրորդ	I	Հալիտի գրի	Հալիտի կարգա
	II	Հալիտի գրի	Հալիտի կարգա
	III	Հալիտի գրի	Հալիտի կարգա
Երրորդ	I	Հալիտի գրի	Հալիտի կարգա
	II	Հալիտի գրի	Հալիտի կարգա
	III	Հալիտի գրի	Հալիտի կարգա

Բայերի ցույց տված գործողությունը կամ յեղեղությունը տեղի չէ ունենում անմիջական առարկայի վրա (նկատմամբ) կամ վորեւ առարկայի առնչակցությամբ: Կոտրել (խնչ) մատիտ, խմել (խնչ) ջուր, ջարդել (խնչ) փայտ, գնալ (խնչ) ջրի, գալ (խնչ) կառույց և այլն:

Կոտրել, խմել, ջարդել, գնալ, գրել բայերի, ինչպես և բոլոր բայերի ցույց տված գործողությունն ու յեղեղությունը տեղի չէ ունենում վորեւ առարկայի կամ առարկաների առնչակցությամբ (կոտրել... ինչո՞ւ՝ ձեռքով, խմել... ինչո՞ւ՝ բաժակով, ջարդել... ինչո՞ւ՝ կացնով), քանի վոր գործող կամ յեղող անձը (յեղեղական) շրջապատված է նյութական առարկաներով և գործում է նյութական միջավայրում: Այդ բայերից կոտրել, խմել, ջարդել և նմանների արտահայտած գործողությունն ու յեղեղությունը հնարավոր չէ առանց անմիջական առարկայի, քանի վոր կոտրելու գործողությունն կկատարվի, յեղեղ մի առարկա կա, վորը կոտրում են, խմելու գործողությունն կկատարվի, յեղեղ մի առարկա կա, վորը խմում են և այլն:

Ըստ այսմ բայերը լինում են՝ ներգործական և չեզոք սեռի:

1. Այն բայերը, վորոնց արտահայտած գործողությունը և յեղեղությունը կարող է տեղի ունենալ միայն անմիջական առարկայի վրա, կոչվում են ներգործական սեռի բայեր: Ներգործական բայերը թեև գործում են ո՞ւմ և ի՞նչ հարցերը: Դեպքեր կան, յերբ այդ յեղեղ հարցերն են միևնույն բայը տալ չի կարող, այլ նա կտա կամ մեկը, կամ մյուսը: Որինակ՝ տեսնել (ո՞ւմ, ի՞նչ), լսել (ո՞ւմ, ի՞նչ), կարդալ (ի՞նչ), փրկել (ի՞նչ), սիրել (ո՞ւմ, ի՞նչ), փախչել (ո՞ւմ, ի՞նչ) և այլն:

Ո՞ւմ և ի՞նչ հարցերին պատասխանող, այսինքն ներգործական բայերը լրացնող բաները գրվում են հայցական հոլովով:

2. Այն բայերը, վորոնց արտահայտած գործողությունը կամ յեղեղությունը տեղի կունենա առանց անմիջական առարկայի, կոչվում են չեզոք սեռի բայեր: Որինակ՝ վազել, նստել, քայլել, հասնել, գնալ, գալ և այլն:

Չեզոք սեռի բայերը թեև գործում են տեղում, բացառական և գործիական հոլովների հարցերը: չեզոք սեռի բայերի լրացումները գրվում են այդ հոլովներով:

3. Ներգործական սեռի բայերը կարող են թեև գործել նաև նույն հարցերը, ինչ վոր չեզոք սեռի բայերը:

§ 115. ԲԱՅԵՐԻ ԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ըստ անորոշ դերբայի կազմության բայերը լինում են պարզ և ածանցյալ:

1. Կազմության պարզ բայեր կոչվում են այն բայերը, վորոնց անորոշ դերբայը կազմվում է արմատից և ել, ալ խոնարհիչներից: Որինակ՝ գրել, կարդալ, լսել, խոսել, սիրել, պահել և այլն:

2. Կազմության ածանցյալ կոչվում են այն բայերը, վորոնց անորոշ դերբայը արմատի և ել, ալ խոնարհիչների միջև ածանց է աղելանում: Որինակ՝ հեռանալ, մոտենալ, մտնել, թռչել, մեռնել և այլն:

I. ԴԵՐԲԱՅԱԿԱՆ ՁԵՎ

Անորոշ	դերբայ՝	մոտենալ,	հեռանալ
Անկատար	»	մոտենում,	հեռանում
Ապառնի	»	մոտենալու,	հեռանալու
Վաղակատար	»	մոտեցել,	հեռացել
Հարակատար	»	մոտեցած,	հեռացած
Յենթակայական	»	մոտեցող,	հեռացող
Ըղձական	»	մետենա,	հեռանա

II. ՅԵՂԱՆԱԿԱՅԻՆ ՁԵՎ

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Ներկա		Անցյալ անկատար	
Յ Ե Ղ Ա Կ Ի		Յ Ե Ղ Ա Կ Ի	
մոտենում եմ	հեռանում եմ	մոտենում էյի	հեռանում էյի
» ես	» ես	» էյիք	» էյիք
» ե	» ե	» եր	» եր
Հ Ո Ղ Ն Ա Կ Ի		Հ Ո Ղ Ն Ա Կ Ի	
մոտենում ենք	հեռանում ենք	մոտենում էյինք	հեռանում էյինք
» եք	» եք	» էյիք	» էյիք
» են	» են	» էյին	» էյին
Ապառնի		Ապառնի անցյալ	
Յ Ե Ղ Ա Կ Ի		Յ Ե Ղ Ա Կ Ի	
մոտենալու յեմ	հեռանալու յեմ	մոտենալու էյի,	հեռանալու էյի
մոտենալու յես	հեռանալու յես	մոտենալու էյիք,	հեռանալու էյիք
մոտենալու յե	հեռանալու յե	մոտենալու յեր,	հեռանալու յեր
Հ Ո Ղ Ն Ա Կ Ի		Հ Ո Ղ Ն Ա Կ Ի	
մոտենալու յենք	հեռանալու յենք	մոտենալու էյինք	հեռանալու էյինք
մոտենալու յեք	հեռանալու յեք	մոտենալու էյիք	հեռանալու էյիք
մոտենալու յեն	հեռանալու յեն	մոտենալու էյին	հեռանալու էյին

Վաղակատար		Վաղակատար անցյալ	
Յ Ե Ղ Ա Կ Ի		Յ Ե Ղ Ա Կ Ի	
մոտեցել եմ	հեռացել եմ	մոտեցել էյի	հեռացել էյի
մոտեցել ես	հեռացել ես	մոտեցել էյիք	հեռացել էյիք
մոտեցել ե	հեռացել ե	մոտեցել էր	հեռացել էր
Հ Ո Ղ Ն Ա Կ Ի		Հ Ո Ղ Ն Ա Կ Ի	
մոտեցել ենք	հեռացել ենք	մոտեցել էյինք	հեռացել էյինք
մոտեցել եք	հեռացել եք	մոտեցել էյիք	հեռացել էյիք
մոտեցել են	հեռացել են	մոտեցել էյին	հեռացել էյին
Հարակատար		Հարակատար անցյալ	
Յ Ե Ղ Ա Կ Ի		Յ Ե Ղ Ա Կ Ի	
մոտեցած եմ	հեռացած եմ	մոտեցած էյի	հեռացած էյի
մոտեցած ես	հեռացած ես	մոտեցած էյիք	հեռացած էյիք
մոտեցած ե	հեռացած ե	մոտեցած էր	հեռացած էր
Հ Ո Ղ Ն Ա Կ Ի		Հ Ո Ղ Ն Ա Կ Ի	
մոտեցած ենք	հեռացած ենք	մոտեցած էյինք	հեռացած էյինք
մոտեցած եք	հեռացած եք	մոտեցած էյիք	հեռացած էյիք
մոտեցած են	հեռացած են	մոտեցած էյին	հեռացած էյին
Անցյալ կատարյալ			
Յ Ե Ղ Ա Կ Ի			
մոտեցա	հեռացա		
մոտեցար	հեռացար		
մոտեցալ	հեռացալ		
Հ Ո Ղ Ն Ա Կ Ի			
մոտեցանք	հեռացանք		
մոտեցաք	հեռացաք		
մոտեցան	հեռացան		

2. ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Յ Ե Ղ Ա Կ Ի		Հ Ո Ղ Ն Ա Կ Ի	
մոտեցի՛ր	հեռացի՛ր	մոտեցե՛ք	հեռացե՛ք
		մոտենա՛նք	հեռանա՛նք

3. ԸՂԶԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Ներկա		Անցյալ	
Յ ե դ ա կ ի		Յ ե դ ա կ ի	
մոտենամ	հեռանամ	մոտենայի	հեռանայի
մոտենաս	հեռանաս	մոտենայիր	հեռանայիր
մոտենա	հեռանա	մոտենար	հեռանար
Հ ո գ ն ա կ ի		Հ ո գ ն ա կ ի	
մոտենանք	հեռանանք	մոտենայինք	հեռանայինք
մոտենաք	հեռանաք	մոտենայիք	հեռանայիք
մոտենան	հեռանան	մոտենային	հեռանային

4. ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Ներկա		Անցյալ	
Յ ե դ ա կ ի		Յ ե դ ա կ ի	
կմոտենամ	կհեռանամ	կմոտենայի	կհեռանայի
կմոտենաս	կհեռանաս	կմոտենայիր	կհեռանայիր
կմոտենա	կհեռանա	կմոտենար	կհեռանար
Հ ո գ ն ա կ ի		Հ ո գ ն ա կ ի	
կմոտենանք	կհեռանանք	կմոտենայինք	կհեռանայինք
կմոտենաք	կհեռանաք	կմոտենայիք	կհեռանայիք
կմոտենան	կհեռանան	կմոտենային	կհեռանային

5. ՀԱՐԿԱԴՐԱԿԱՆ

Ներկա		Անցյալ	
Յ ե դ ա կ ի		Յ ե դ ա կ ի	
պիտի մոտենամ	պիտի հեռանամ	պիտի մոտենայի	պիտի հեռանայի
պիտի մոտենաս	պիտի հեռանաս	պիտի մոտենայիր	պիտի հեռանայիր
պիտի մոտենա	պիտի հեռանա	պիտի մոտենար	պիտի հեռանար
Հ ո գ ն ա կ ի		Հ ո գ ն ա կ ի	
պիտի մոտենանք	պիտի հեռանանք	պիտի մոտենայինք	պիտի հեռանայինք
պիտի մոտենաք	պիտի հեռանաք	պիտի մոտենայիք	պիտի հեռանայիք
պիտի մոտենան	պիտի հեռանան	պիտի մոտենային	պիտի հեռանային

Ենայ և անայ վերջավորվող բայերը պատկանում են II խոնարհման:

Բայերն ըստ կազմության և դրա հետևանքով արտահայտած գործողության և յեղելության իմաստի, լինում են չորս կերպի՝ սոսկական, կրավորական, պատճառական և բաղմապատկական:

1. Բայերի սոսկական կերպն արտահայտում է առաջին կամ առաջին կատարած գործողության և յեղելության սոսկական, հասարակ իմաստը: Որինակ՝ նստել, կարդալ, գրել, վազել, կոսրել, արձարել, աշխատել և այլն:

2. Բայերի կրավորական կերպը ցույց է տալիս, վեր առաջին իր վրա կրում է գործողությունն կամ յեղելությունն: Որինակ՝ գրվել, դրվել, կոսրվել, ջարդվել, սերվել, սպանվել:

Կրավորական կերպի ածանցյալն է վ, վորը դրվում է առաջին խոնարհման ջայերի արմատի և ել խոնարհիչի (լծորդության) միջև, իսկ յեղկորդ (խոնարհման բայերի անցյալ կատարյալի հիմքի և ել խոնարհիչի (լծորդության) միջև:

Կրավորական բայերը պատկանում են առաջին խոնարհման:

Կրավորական կերպ ունենում են ներգործական սեռի բայերը:

Ժանթոլություն.—Կրավորական կերպի բայերը կոչվում են նաև կրավորական սեռի բայեր:

3. Բայերի պատճառական կերպն արտահայտում է գործողությունն կամ յեղելությունն, վորը կատարել են տալիս մի ուրիշին: Որինակ՝ նստել, նստեցնել, կարդալ, կարդացնել, մսեմալ, մսեցնել, վազել, վազեցնել, բռնել, բռցնել և այլն:

Բայերի պատճառական կերպի ածանցյալներն են եցն, ացն, ցն, վորոնք միշտ դրվում են բայարմատի վրա:

Պատճառական կերպը պատկանում է առաջին խոնարհման: Անցյալ կատարյալում, հրամայականում, վաղակատար ներկա և վաղակատար անցյալ, հարակատար ներկա և հարակատար անցյալ ժամանակներում ունենում են եցք, աքք և ցք ածանց՝ եցն, ացն և ցն ածանցների փոխարեն (ն ըստաձայնը փոխարինվում է ք բաղաձայնով:

Պատճառական կերպը կազմվում է նաև բայի սոսկական կերպի և տալ բայի հարադրության: Որինակ՝ գրել տալ, տեսլ տալ, մտածել տալ, սիրել տալ և այլն:

Բայերի պատճառական կերպը պատկանում է ներգործական սեռին և կազմվում է մեծ մասամբ չեզոքներից:

4. Բայերի բաղմապատկական կերպը ցույց է տալիս գործողության կամ յեղելության բաղմապատկ կրկնությունն: Որինակ՝ ցատկոսել, բռնկոսել, վնասոսել, կտրոսել, մորթոսել և այլն, այսինքն՝ ցատկել օտս անգամ, բռնել օտս անգամ, վնասնել օտս անգամ, կտրել օտս անգամ, մորթել օտս անգամ և այլն:

Բայերի բաղմապատկական կերպը կազմվում է կամ բայարմատի կրկնությունում, որինակ՝ վնասոսել, կամ առ, ս, ոս, կոս ածանցներով:

Բայերի բաղմապատկական կերպը պատկանում է առաջին խոնարհման և խոնարհվում է կանոնավոր:

Պատճառական բոլոր բայերը և բաղմուտական կերպ ունեցող մի շարք բայեր կարող են գործածվել կրավորական կերպով: Որինակ՝ մոտեցվել, հեռացվել, լրացվել, ջարդոսվել, կոտորվել և այլն:

Մի շարք բայեր կան, վորոնք ունեն կրավորական կերպ և արտահայտում են չեզոք բայերի խմաստ: Դրանք կոչվում են կրավորակերպ չեզոք սեռի բայեր: Որինակ՝ սանրվել, լվացվել, զարդարվել և այլն:

§ 118. ԲԱՅԵՐԻ ԿՐԱՎՈՐԱԿԱՆ ԿԵՐՊԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

I. ԴԵՐԲԱՑԱԿԱՆ ՁԵՎ

Անորոշ	դերբայ՝	զրվել,	կարդացվել
Անկատար	»	զրվում,	կարդացվում
Ապառնի	»	զրվելու,	կարդացվելու
Վաղակատար	»	զրվել,	կարդացվել
Հարակատար	»	զրված,	կարդացված
Յենթակայական	»	զրվող,	կարդացվող
Պայմանական	»	զրվի,	կարդացվի

II. ՅԵՂԱՆԱԿԱՑԻՆ ՁԵՎ

1. ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Ներկա		Անցյալ կատարյալ	
զրվում եմ	կարդացվում եմ	զրվում եյի	կարդացվում եյի
և այլն	և այլն	և այլն	և այլն
Ապառնի		Ապառնի անցյալ	
զրվելու յեմ	կարդացվելու յեմ	զրվելու եյի	կարդացվելու եյի
և այլն	և այլն	և այլն	և այլն
Վաղակատար		Վաղակատար անցյալ	
զրվել եմ	կարդացվել եմ	զրվել եյի	կարդացվել եյի
և այլն	և այլն	և այլն	և այլն
Հարակատար		Վաղակատար	
զրված եմ	կարդացված եմ	զրված եյի	կարդացված եյի
և այլն	և այլն	և այլն	և այլն

Անցյալ կատարյալ

զրվեցի	կարդացվեցի
և այլն	և այլն

2. ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ

զրվիր,	զրվեցեք	կարդացվիր	կարդացվեցեք
մի՛ զրվիր	նաև զրվեք	մի՛ կարդացվիր	նաև կարդացվեք
	զրվենք		կարդացվենք
մի՛ զրվեք		մի՛ կարդացվեք	

3. ԸՂՁԱԿԱՆ

Ներկա		Անցյալ	
զրվեմ	կարդացվեմ	զրվեյի	կարդացվեյի
և այլն	և այլն	և այլն	և այլն

4. ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ

Ներկա		Անցյալ	
կզրվեմ	կկարդացվեմ	կզրվեյի	կկարդացվեյի
և այլն	և այլն	և այլն	և այլն

5. ՀԱՐԿԱԴՐԱԿԱՆ

Ներկա		Անցյալ	
պիտի զրվեմ	պիտի կարդացվեմ	պիտի զրվեյի	պիտի կարդացվեյի
և այլն	և այլն	և այլն	և այլն

§ 119. ՊԱՏՃԱՌԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

I. ԴԵՐԲԱՑԱԿԱՆ ՁԵՎ

Անորոշ	դերբայ՝	մոտեցնել,	հատկացնել,	թողնել
Անկատար	»	մոտեցնում,	հատկացնում,	թողնում
Ապառնի	»	մոտեցնելու,	հատկացնելու,	թողնելու
Վաղակատար	»	մոտեցրել,	հատկացրել,	թողրել
Հարակատար	»	մոտեցրած,	հատկացրած,	թողրած
Յենթակայական	»	մոտեցնող,	հատկացնող,	թողնող
Պայմանական	»	մոտեցնի,	հատկացնի,	թողնի

II. ՅԵՂԱՆԱԿԱՑԻՆ ՁԵՎ

1. ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Անկատար, անցյալ անկատար, ապառնի ներկա, ապառնի անցյալ, վաղակատար ներկա, վաղակատար անցյալ, հարակատար ներկա և հարա-

կատար անցյալ ժամանակներ խոնարհումը կանոնավոր կերպով կատարվում է դերբայի և ոժանդակ բալի միացումով:

Անցյալ կատարյալ

Յ ե դ ա կ ի

Հ ո գ ն ա կ ի

մոտեցրի, հատկացրի, թոցրի	մոտեցրինք, հատկացրինք, թոցրինք
մոտեցրիր, հատկացրիր, թոցրիր	մոտեցրիք, հատկացրիք, թոցրիք
մոտեցրեց, հատկացրեց, թոցրեց	մոտեցրին, հատկացրին, թոցրին

Գործածական է նաև՝ մոտեցրեցի, թոցրեցի, մոտեցրեցիր, թոցրեցիր, մոտեցրեց, թոցրեց, մոտեցրեցինք, թոցրեցինք, մոտեցրեցիք, թոցրեցիք, մոտեցրեցին, թոցրեցին: Այս ձևը ուղիղ ձև չի և չպետք է գործածել:

2. ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ

Յ ե դ ա կ ի

Հ ո գ ն ա կ ի

մոտեցրու

մոտեցրեք,

հատկացրու

հատկացրեք

թոցրու

թոցրեք

(վոչ թոցրեցեք)

Ըղծական, պայմանական և հարկադրական յեղանակներ ժամանակներ խոնարհումը կանոնավոր ե:

Պատճառական կերպի բայերից կրավորական կերպ կազմելիս եցն, ացն և ցն ածանցների մեջ և բաղաձայնը փոխարինվում է վ բաղաձայնով: Որինակ՝ մոտեցնել, մոտեցվել, հատկացնել, հատկացվել, լրացնել, լրացվել, հեռացնել, հեռացվել և այլն:

Խոնարհումը կատարվում է առաջին խոնարհման կանոնավոր ձևով: Որինակ՝ հատկացվում ե, հատկացվելու յե, հատկացվել ե, հատկացված ե, հատկացվեց, հատկացվի՛ր, հատկացվի, կհատկացվի, պիտի հատկացվի:

Հնացած են և անգործածական հատկացրվել, մոտեցրվել և նման ձևերը:

§ 120. ԱՆԿԱՆՈՆ ԲԱՅԵՐ

Անկանոն կոչվում են այն բայերը, վորոնք համապատասխան լծողության բայերի խոնարհումից չեղվում են: Շեղումը կատարվում է մեծ մասամբ հրամայական յեղանակում և սահմանական յեղանակի անցյալ կատարյալ ժամանակով: Անկանոն բայերի վաղակատար և հարակատար դերբայները, յերբևմն նաև յենթակայական դերբայը, վորոնք յերկրորդ խոնարհման կանոնավոր բայերի նման կազմվում են սահմանական յեղանակի անցյալ կատարյալի հիմքից, նույնպես շեղվում են կանոնավոր ձևից: Տալ, գալ, լալ

բայերի սահմանական ներկան և անցյալ անկատար նույնպես կազմվում են անկանոն, քանի վոր անկատար դերբայը ում վերջավորութան փոխարեն ունի իս վերջավորութուն, տալիս, գալիս, լալիս:

§ 121. ԱՆԿԱՆՈՆ ԲԱՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ

1. Տ ա լ.

Դերբայներ. անորո՜ւ տալ, անկատար՝ տալիս, ապառնի՝ տալու, վաղակատար՝ տվել, հարակատար՝ տված, յենթակայական՝ տվող, ըղծական՝ տա:

Սահմ. ներկա՝ տալիս եմ, տալիս ես, տալիս ե, տալիս ենք, տալիս եք, տալիս են:

Սահմ. անցյալ անկատար՝ տալիս եյի, տալիս եյիր, տալիս եր, տալիս եյինք, տալիս եյիք, տալիս եյին:

Սահմ. վաղակատար՝ տվել եմ, տվել ես, տվել ե, տվել ենք, տվել եք, տվել են:

Սահմ. վաղակատար անցյալ՝ տվել եյի, տվել եյիր, տվել եր, տվել եյինք, տվել եյիք, տվել եյին:

Սահմ. հարակատար՝ տված եմ, տված ես, տված ե և այլն:

Սահմ. հարակատար անցյալ՝ տված եյի, տված եյիր և այլն:

Սահմ. անցյալ կատարյալ՝ տվեցի, տվեցիր, տվեց, տվեցինք, տվեցինք, տվեցին, նաև տվի, տվիր, տվա՛մ, տվինք, տվինք, տվին: Լավ է առաջին ձևը:

Հրամայական յեղանակ՝ տո՛ւր, տվե՛ք, մի՛ տուր, մի՛ տվեք (հնացած են՝ մի՛ք տա, կամ մի՛ք տալ):

Մնացած բոլոր ժամանակները և յեղանակները կանոնավոր են:

Կրավորական կերպ՝ տրվել, տրվում, տրվելու, տրված, տրվեցի, տրվիր և այլն:

2. Գ ա լ.

Դերբայներ. անորո՜ւ գալ, անկատար՝ գալիս, ապառնի՝ գալու, վաղակատար՝ յեկել, հարակատար՝ յեկած, յենթակայական՝ յեկող, ըղծական՝ գա:

Սահմ. ներկա՝ գալիս եմ, գալիս ես, գալիս ե և այլն:

Սահմ. անկատար անցյալ՝ գալիս եյի, գալիս եյիր, գալիս եր և այլն:

Սահմ. վաղակատար՝ յեկել եմ, յեկել ես և այլն:

Սահմ. վաղակատար անցյալ՝ յեկել եյի, յեկել եյիր և այլն:

Սահմ. հարակատար՝ յեկած եմ, յեկած ես, յեկած ե և այլն:

Սահմ. հարակատար անցյալ՝ յեկած եյի, յեկած եյիր, յեկած եր և այլն:

Սահմ. անցյալ կատարյալ՝ յեկա, յեկար, յեկավ, յեկանք, յեկաք, յեկան:

Հրամայական՝ յե՛կ (նաև արե՛), յեկե՛ք, մի՛ յեկ, մի՛ արի, մի՛ յեկեք (հնացած է՝ մի՛ք գա):

Մյուս ժամանակներն ու յեղանակները կանոնավոր են:

3. Լ ա լ.

Դերբայներ. անորո՜ւ լալ, անկատար՝ լալիս, ապառնի՝ լալու, վաղակատար՝ լացել, հարակատար՝ լացած, յենթակայական՝ լացող, ըղծական՝ լա:

Սահմ. ներկա՝ լալիս եմ, լալիս ես և այլն:

Սահմ. անցյալ անկատար՝ լալիս եյի, լալիս եյիր և այլն:

Ստան. վաղակասար՝ լացել եմ, լացել ես և այլն:

Ստան. վաղակասար անցյալ՝ լացել եյի, լացել եյիր և այլն:

Ստան. հարակասար՝ լացած եմ, լացած ես և այլն:

Ստան. հարակասար անցյալ՝ լացած եյի, լացած եյիր և այլն:

Ստան. անցյալ կասարյալ՝ լացի, լացիր, լացալ, լացինք, լացիք. լացան
(նաև լացեցի, լացեցիր, լացեց, լացեցինք, լացեցիք, լացեցին):

Հրամայական յեղանակ՝ լաց, լացե՛ք, մի՛ լար, մի՛ լացեք (հնացած ե՛
մի՛ք լա):

Մյուս յեղանակներն ու ժամանակները կանոնավոր են:

Լալ բայը խոնարհվում է նաև լիցել բայի ոժանդակությամբ:

Որինակ՝ լաց եմ լինում, լաց ես լինում և այլն. լաց ես լինելու, լաց
ես յեղել, լաց ես յեղած, լաց յեղար, լաց յեղիր, լաց լինեմ, լաց կլինեմ, լաց
պիտի լինեմ: Ապա՝ լաց չեմ լինում, լաց չեմ յեղել, լաց մի՛ լինիր, լաց չեմ
լինի և այլն:

4. Լ ի գ ե լ .

Դերբայներ. անորո՞ւ լինել, անկասար՝ լինում, ապառնի՛ լինելու, վա-
ղակասար՝ յեղել, հարակասար՝ յեղած, յեմքակայական՝ յեղող, քղծական՝ լի-
նի: Ստան. անցյալ անկասար, ապառնի, ապառնի անցյալ ժամանակ-
ները կանոնավոր են:

Ստան. վաղակասար՝ յեղել եմ, յեղել ես և այլն:

Ստան. վաղակասար անցյալ՝ յեղել եյի, յեղել եյիր և այլն:

Ստան. հարակասար՝ յեղած եմ, յեղած ես և այլն:

Ստան. հարակասար անցյալ՝ յեղած եյի, յեղած եյիր և այլն:

Ստան. անցյալ կասարյալ՝ յեղա, յեղար, յեղալ, յեղանք, յեղան, յեղան:

Հրամայական. յեղիր, յեղե՛ք, մի՛ յեղիր կամ մի՛ լինիր, մի՛ յեղեք (հնա-
ցած ե՛ մի՛ք լինի կամ մի՛ լինեք):

Ըղծակալն.

Ներկա՝ լինեմ, լինես, լինի, լինենք, լինեք, լինեն:

Անցյալ՝ լինեյի, լինեյիր, լինեիր, լինեյինք, լինեյիք, լինեյին:

Մյուս յեղանակները քղծականի նման կանոնավոր են:

5. Ա ս ե լ .

Ստանդանական յեղանակի բաղադրյալ ժամանակները կանոնավոր են:

Ստան. անցյալ կասարյալ՝ ասացի, ասացիր, ասաց, ասացինք, ասացիք,
ասացին:

Հրամայական՝ ասա՛, մի՛ ասա, ասացե՛ք, նաև ասե՛ք, մի՛ ասեք:

Մյուս քղծականները խոնարհվում են կանոնավոր:

6. Բ ե ռ ե լ .

Ստանդանական յեղանակի բաղադրյալ ժամանակները կանոնավոր են:

Ստան. անցյալ կասարյալը նույնպես կանոնավոր է (բերեցի, բերեցիր
և այլն): Նաև քիչ գործածական՝ բերի, բերիր, բերալ, բերինք, բերիք, բերին:

Հրամայական՝ բեր, բերե՛ք, մի՛ բեր, մի՛ բերեք:

7. Հ ա գ ե լ .

Բոլոր յեղանակները կանոնավոր են:

Հրամայականն ունի նաև՝ հա՛ն, հանե՛ք, մի՛ հան, մի՛ հանեք:

8. Ու ս ե լ .

Դերբայներ. անորո՞ւ անկասար՝ ուտում, անկասար՝ ուտելու, վաղակասար՝
կերել, հարակասար՝ կերած, յեմքակայական՝ ուտող, քղծական՝ ուտի:

Ստանդանական անցյալ անկասար, ապառնի, ապառնի անցյալ
ժամանակները կանոնավոր են:

Ստան. վաղակասար՝ կերել եմ, կերել ես և այլն:

Ստան. վաղակասար անցյալ՝ կերել եյի, կերել եյիր և այլն:

Ստան. հարակասար՝ կերած եմ, կերած ես և այլն:

Ստան. հարակասար անցյալ՝ կերած եյի, կերած եյիր և այլն:

Անցյալ կասարյալ՝ կերա, կերար, կերալ, կերանք, կերաք, կերան:

Հրամայական՝ կեր, կերե՛ք, մի՛ կեր, մի՛ կերեք (հնացած է մի՛ ուտիլ,
մի՛ք ուտիլ):

Մյուս յեղանակները կանոնավոր են:

Կրավորական կերպ՝ ուտվել (նաև կերվել):

Ստան. անցյալ կասարյալ՝ կերվեցի, կերվեցիր, կերվեց, կերվեցինք,
կերվեցիք, կերվեցին:

9. Բ ա գ ե լ (կաղմված է քիչ գործածվող բանալ անկանոն բայից). կա-
նոնավոր է սահմանական, քղծական, պայմանական և հարկադրական յե-
ղանակներում:

Հրամայական՝ բա՛ց, բացե՛ք, մի՛ բաց, մի՛ բացեք (հնացած է մի՛ բանալ):

Ավելի գործածական է բաց անել հարադիր բայի գործածությունը բա-
ցիլ բայի փոխարեն:

Կրավորական կերպն է՝ բացվել:

10. Բ ա ռ ձ ե լ (կաղմված է համարյա անգործածական բանալ բա-
յի հիմքից): կանոնավոր է բոլոր յեղանակներում:

Ստան. յեղ. անցյալ կասարյալն ունի նաև բարձա, բարձար, բարձալ,
բարձանք, բարձաք, բարձան:

Հրամայական՝ բարձիր, բարձե՛ք, մի՛ բարձիր, մի՛ բարձեք (նաև
մի՛ բառնար, մի՛ բառնաք):

Կրավորական՝ բարձվել:

11. Դ ա ու ն ա լ .

Դերբայներ. անորո՞ւ դառնալ, անկասար՝ դառնում, ապառնի՛ դառ-
նալու, վաղակասար՝ դարձել, հարակասար՝ դարձած, յեմքակայական՝ դարձող,
քղծական՝ դառնալ:

Ստան. վաղակասար՝ դարձել եմ, դարձել ես և այլն:

Ստան. վաղակասար անցյալ՝ դարձել եյի, դարձել եյիր և այլն:

Ստան. հարակասար՝ դարձած եմ, դարձած ես և այլն:

Ստան. հարակասար անցյալ՝ դարձած եյի, դարձած եյիր և այլն:

Անցյալ կասարյալ՝ դարձա, դարձար, դարձալ, դարձանք, դարձաք,
դարձան:

Հրամայական՝ դարձիր, դարձե՛ք, մի՛ դարձիր, մի՛ դարձեք (նաև
մի՛ դառնար, մի՛ դառնաք):

Մյուս ժամանակներն ու յեղանակները կանոնավոր են:

12. Չ ա ր կ ե լ (անդործածական զարմել բայից):
Հրամայական՝ զա՛րկ կամ զարկի՛ր, զարկեցե՛ք (նաև զարկե՛ք),
մի՛ զարկի, մի՛ զարկեք:
Մյուս ձևերը կանոնավոր են:
Կրավորական կերպ՝ զարկվել:

13. Ա ն ե լ .
Դ ե ր բ ա յ ն ե ր . անորո՛ւ անել, անկասա՛ր անում, ապառնի՛ անե-
լու, վաղակասա՛ր արել, հարակասա՛ր արած, յեմբակայական՝ անող կամ արող,
ըղծական՝ անի:
Սահմ. վաղակասա՛ր արել եմ, արել ես և այլն:
Սահմ. վաղակասա՛ր անցյալ՝ արել եյի, արել եյիր և այլն:
Սահմ. հարակասա՛ր արած եմ, արած ես և այլն:
Սահմ. հարակասա՛ր անցյալ՝ արած եյի, արած եյիր և այլն:
Սահմ. անցյալ կասարյալ՝ արի, արիր, արավ (նաև արեց), արինք,
արիք, արին (նաև կանոնավոր՝ արեցի, արեցիր և այլն):
Հրամայական՝ արա՛, մի՛ արա՛, արե՛ք, մի՛ արեք (հնացած՝ մի՛ անիլ,
մի՛ անիք):
Կրավորական կերպ՝ արվել:

14. Դ ն ե լ .
Դ ե ր բ ա յ ն ե ր . անորո՛ւ դնել, անկասա՛ր դնում, ապառնի՛ դնելու,
վաղակասա՛ր դրել, հարակասա՛ր դրած, յեմբակայական՝ դնող (դրող), ըղծա-
կան՝ դնի:
Սահմ. վաղակասա՛ր դրել եմ, դրել ես և այլն:
Սահմ. վաղակասա՛ր անցյալ՝ դրել եյի, դրել եյիր և այլն:
Սահմ. հարակասա՛ր դրած եմ, դրած ես և այլն:
Սահմ. հարակասա՛ր անցյալ՝ դրած բյի, դրած եյիր և այլն:
Սահմ. անցյալ կասարյալ՝ դրեցի, դրեցիր, դրեց, դրեցինք, դրեցիք, դրե-
ցին (նաև դրի, դրիր, դրավ կամ դրեց, դրինք, դրեք, դրին):
Հրամայական՝ դրե՛ք, մի՛ դրեք, մի՛ դրեք:
Մյուս ձևերը կանոնավոր են:
Կրավորական կերպ՝ դրվել:

15. Տ ա ն ե լ .
Դ ե ր բ ա յ ն ե ր . անորո՛ւ տանել, անկասա՛ր տանում, ապառնի՛ տանե-
լու, վաղակասա՛ր տարել, հարակասա՛ր տարած, յեմբակայական՝ տանող
(բարգուժյուհներէ մեջ՝ տարող), ըղծական՝ տանի:
Սահմ. վաղակասա՛ր տարել եմ և այլն, վաղակասա՛ր անցյալ՝ տարել եյի,
հարակասա՛ր տարած եմ և այլն, հարակասա՛ր անցյալ՝ տարած եյի և
այլն, անցյալ կասարյալ՝ տարա, տարար, տարավ, տարանք, տարաք, տարան:
Հրամայական. տա՛ր, տարե՛ք, մի՛ տար, մի՛ տարեք:
Մյուս ձևերը կանոնավոր են:
Կրավորական կերպ՝ տարվել:

16. Յ ե լ ն ե լ .

Դ ե ր բ ա յ ն ե ր . անորո՛ւ յելնել, անկասա՛ր յելնում, ապառնի՛ յելնելու, վա-

ղակասա՛ր յելել, հարակասա՛ր յելած, յեմբակայական՝ յելնող, ըղծական՝
յելնի:

Սահմ. վաղակասա՛ր յելել եմ, վաղակասա՛ր անցյալ՝ յելել եյի, հարա-
կասա՛ր յելած եմ, հարակասա՛ր անցյալ՝ յելած եյի, անցյալ կասարյալ՝ յելա,
յելար, յելավ, յելանք, յելաք, յելաք:
Հրամայական՝ յել՛, նաև յելիր, մի՛ յել, նաև մի՛ յելիր, յելե՛ք, մի՛ յելեք
(հնացած և մի՛ք յելնի):

17. Ա ո ն ե լ .

Դ ե ր բ ա յ ն ե ր . անորո՛ւ առնել, անկասա՛ր առնում, ապառնի՛ առնելու,
վաղակասա՛ր առել, հարակասա՛ր առած, յեմբակայական՝ առնող, ըղծական՝
առնի:

Սահմ. վաղակասա՛ր առել եմ, վաղակասա՛ր անցյալ՝ առել եյի, հարա-
կասա՛ր առած եմ, հարակասա՛ր անցյալ՝ առած եյի, անցյալ կասարյալ՝ առա,
առար, առավ, առանք, առաք, առան:

Հրամայական՝ ա՛ռ, առե՛ք, մի՛ առ, մի՛ առեք (հնացած և մի՛ առնիք,
մի՛ք առնի, մի՛ առնիլ):

Կրավորական կերպ՝ առնվել:

18. Թ ո դ ն ե լ .

Դ ե ր բ ա յ ն ե ր . անորո՛ւ թողնել, անկասա՛ր թողնում, ապառնի՛ թողնե-
լու, վաղակասա՛ր թողել, հարակասա՛ր թողած, յեմբակայական՝ թողնող, ըղ-
ծական՝ թողնի:

Սահմ. վաղակասա՛ր թողել եմ, վաղակասա՛ր անցյալ՝ թողել եյի, հարա-
կասա՛ր թողած եմ, հարակասա՛ր անցյալ՝ թողած եյի, անցյալ կասարյալ՝ թո-
ղեցի, թողեցիր, թողեց, թողեցինք, թողեցիք, թողեցին (քիչ գործածական
նաև՝ թողի, թողիր, թողավ, թողինք, թողիք, թողին. գործ և ածական նաև
յերկսի խառը ձևը՝ թողի, թողիր, թողեց, թողինք, թողիք, թողին):

Հրամայական՝ թո՛ղ, թողե՛ք, մի՛ թող, մի՛ թողեք, նաև մի՛ թողնիր
(հնացած՝ մի՛ք թողնի):

Կրավորական կերպ՝ թողնվել:

19. Տ ե ս ն ե լ .

Դ ե ր բ ա յ ն ե ր . անորո՛ւ տեսնել, անկասա՛ր տեսնում, ապառնի՛ տես-
նելու, վաղակասա՛ր տեսել, հարակասա՛ր տեսած, յեմբակայական՝ տեսնող,
ըղծական՝ տեսնի:

Սահմ. վաղակասա՛ր տեսել եմ, վաղակասա՛ր անցյալ՝ տեսել եյի,
հարակասա՛ր տեսած եմ, հարակասա՛ր անցյալ՝ տեսած եյի, անցյալ կասարյալ՝
տեսա, տեսար, տեսավ, տեսանք, տեսաք, տեսան:

Հրամայական՝ տե՛ս, տեսե՛ք, մի՛ տես, մի՛ տեսեք (հնացած մի՛ք տեսնի):

§ 122. Ն և Չ ԱՄԱՆՑ ՈՒՆԵՑՈՂ ԲԱՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ

Ն և չ ածանց ունեցող առաջին խոնարհման բայերը (արմատի վրա
ավելանում են նի և չի վերջավորություն) անկանոն են խոնարհվում. այդպիսի
բայերից են՝ գնել, մեկել, մեռնել, հասնել, բռնել, կաշել, փախել և այլն:

1. Մ Տ Ե Լ .

Դ Ե Ր Բ Ա Յ Ե Ր . անորո՞ւ մտնել, անկասար՝ մտնում, ապառնի՞ մտնելու, վաղակասար՝ մտել, հարակասար՝ մտած, յեմքակայական՝ մտնող, ըղձական՝ մտնի:

Սահմ. անցյալ կասարյալ. մտա, մտար, մտավ, մտանք, մտաք, մտան:
Հրամ. յեղանակ՝ մտի՛ր, մտե՛ք, մի՛ մտիր, մի՛ մտեք (հնացած՝ մի՛ք մտնի):
Նույնպես են խոնարհվում և մյուս բայերը (հասնել, տեսնել և այլն):

2. Փ ա խ չ Ե Լ .

Դ Ե Ր Բ Ա Յ Ե Ր . անորո՞ւ փախչել, անկասար՝ փախչում, ապառնի՞ փախչելու, վաղակասար՝ փախել, հարակասար՝ փախած, յեմքակայական՝ փախչող, ըղձական՝ փախչի:

Սահմ. անցյալ կասարյալ՝ փախա, փախար, փախավ, փախանք, փախաք, փախան:

Հրամայական յեղանակ՝ փախի՛ր, փախե՛ք, մի՛ փախիր, մի՛ փախեք:
Նույնպես են խոնարհվում և մյուս բայերը (կաշնել, թռչնել և այլն):

§ 123. ՊԱԿԱՍԱՎՈՐ ԲԱՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ

Պակասավոր են կոչվում այն բայերը, վորոնց միջանի ժամանակները չկան կամ գործածական չեն. պակաս ձևերը յերբեմն լրացվում են մի այլ նույնանիշ բայի համապատասխան ձևերով:

1. Գ ի Տ Ե Լ .

Դ Ե Ր Բ Ա Յ Ե Ր . անորո՞ւ գիտենալ, անկասար՝ չուչի, ապառնի՞ գիտենալու կամ գիտնալու, վաղակասար՝ գիտցել (նաև գիտցել, բայց քիչ գործածական), հարակասար՝ գիտցած (նաև գիտեցած), յեմքակայական՝ գիտցող (նաև գիտեցող), ըղձական՝ գիտենա:

Սահմ. ցերկա՝ գիտեմ, գիտես, գիտե, գիտենք, գիտեք, գիտեն (սովորական բաղադրյալ ձևը՝ գիտեմու՜մ եմ՝ չուչի):

Սահմ. անցյալ անկասար՝ գիտեի, գիտեիր, գիտեր, գիտեինք, գիտեիք, գիտեին:

Սահմ. ապառնի և ապառնի անցյալ ժամանակները չունի, փոխարինվում է իմանալ կանոնավոր բայի ձևերով:

Սահմ. վաղակասար՝ գիտցել եմ, գիտցել ես, գիտցել ե և այլն (քիչ գործածական):

Սահմ. վաղակասար անցյալ՝ գիտցել եյի, գիտցել եյիր և այլն (քիչ գործածական):

Սահմ. հարակասար՝ գիտցած եմ, գիտցած ես, գիտցած ե և այլն (քիչ գործածական):

Սահմ. հարակասար անցյալ՝ գիտցած եյի, գիտցած եյիր, գիտցած եր և այլն (քիչ գործածական):

Սահմ. անցյալ կասարյալ՝ գիտցա, գիտցար, գիտցավ և այլն:

Հրամայական յեղանակ՝ գիտցի՛ր, գիտցե՛ք, մի՛ գիտցիր, մի՛ գիտցեք, (հնացած ե՛ մի՛ գիտնար, մի՛ գիտնաք):

Մյուս յեղանակները կանոնավոր են:

Գիտեմալ բայի սահմանական յեղանակի վաղակասար, վաղակասար անցյալ, հարակասար, հարակասար անցյալ և անցյալ կասարյալ ժամանակները հաճախ փոխարինվում են իմանալ կանոնավոր բայի նույն ժամանակներով ձևերով:

Մյուս ժամանակներում և յեղանակներում գիտեմալ և իմանալ բայերի արտահայտած իմաստների մեջ նուրբ տարբերություն կա. գիտեմալ բայի ձևերն արտահայտում են ավելի գիտում լինելու իմաստ, իսկ իմանալ բայի ձևերը՝ տեղյակ լինելու իմաստ:

2. Կ Ե Լ Ե Լ .

Դործածական և միմիայն հրամայական յեղանակը՝ կա՛ց, կացե՛ք, մի՛ կաց, մի՛ կացեք (նաև մի՛ կենաք):

Մյուս յեղանակները փոխարինված են այլ բայերով, հատկապես մնալ կանոնավոր բայով:

3. Յ ա Լ Կ ա Լ , վորի ձևերից գործածական են.

Ըղձական՝ ցանկամ, ցանկաս... ցանկայի, ցանկայիր և այլն:

Պայմանական յեղանակ՝ կցանկամ, կցանկաս... կցանկայի և այլն:

Հարկադրական յեղանակ՝ պիտի ցանկամ... պիտի ցանկայի և այլն:

Մյուս ձևերը լրացվում են ցանկանալ բայի ձևերով:

4. Հ ու ս ա Լ .

Ունի միայն ըղձական, պայմանական և հարկադրական յեղանակները. քիչ գործածական և նաև հրամայական յեղանակը՝ հուսմ, հուսացե՛ք, մի՛ հուսա, մի՛ հուսաք:

Մյուս ձևերը փոխարինվում են հույս ունենալ բայի խոնարհման համապատասխան ձևերով:

§ 124. ՀԱՎԵԼԱՎՈՐ ԲԱՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ

Հավելավոր են կոչվում այն բայերը, վորոնք կանոնավոր բայերի յերկրորդական ձևերն են՝ սահմանական յեղանակի ցերկա և անկասարանցյալ ժամանակներում: Հավելավոր բայերը կամ փոխարինվում են կանոնավոր բայերի սահմ. յեղանակի ցերկա և անցյալ անկասար ժամանակների ձևերը, կամ դրանց կրկին ձևերն են:

1. Ն մ , կ ա մ (լինել բայի կրկին ձևերն ունեն):

Սահմ. ցերկա՝ եմ, ես, ե, ենք, եք, են. կամ, կաս, կա, կանք, կաք, կան:

Սահմ. անցյալ անկասար՝ եյի, եյիր, եր, եյինք, եյիք, եյին, կայի, կայիր, կար, կայինք, կայիք, կային:

2. Գ ի Տ Ե մ (գիտեմալ բայի պակաս ձևերին փոխարինող):

Սահմ. ցերկա՝ գիտեմ, գիտես, գիտե, գիտենք, գիտեք, գիտեն:

Սահմ. անցյալ անկասար՝ գիտեի, գիտեիր, գիտեր, գիտեինք, գիտեիք, գիտեին:

3. Կ ա ր ո ղ Ե մ (կարողանալ բայի յերկրորդական գործածվող ձևն է, վոր մտքի շատ նուրբ տարբերություն է արտահայտում):

Սահմ. ներկա՝ կարող եմ, կարող / , կարող ե, կարող ենք, կարող եք,
կարող են:

Սահմ. անցյալ անկատար՝ կարող եյի, կարող եյիր, կարող եր, կարող
եյինք, կարող եյիք, կարող եյին:

4. Արժեմ (արժեմալ և արժեք ըստ յերկրորդաբար գործածվող ձևն է):

Սահմ. ներկա՝ արժեմ, արժես, արժե, արժենք, արժեք, արժեն:

Սահմ. անցյալ անկատար՝ արժեյի, արժեյիր, արժեիր, արժեյինք, արժե-
յիք, արժեյին:

5. Կարծեմ, կարծես և խնդրեմ ըստ յերկրորդ ձևերը գործածական չեն:

§ 125. ՅԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԲԱՂԱԴՐՑԱԼ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐ

Յերկրորդական բաղադրյալ ժամանակները կազմվում են լինել խո-
նարհվող բայից և բայի ելիս և ալիս վերջավորություն ունեցող անկատար
դերբայից, ապա ապառնի, հարակատար դերբայներից: Որինակ.

ա) Անկատար դերբայով կազմված.

Սահմ. ներկա՝ գնալիս եմ լինում: Անկատար անցյալ՝ գնալիս եյի
լինում: Ապառնի՝ գնալիս եմ լինելու, գնալիս եյի լինելու: Վաղակատար՝
գնալիս եմ յեղել, գնալիս եյի յեղել: Վաղակատար անցյալ՝ գնալիս եմ յեղել,
գնալիս եյի յեղել: Հարակատար չունի:

Մյուս ժամանակները կազմվում են նույն ձևով:

բ) Ապառնի դերբայով կազմված.

Սահմ. ներկա՝ գնալու յեմ լինում: Անցյալ անկատար՝ գնալու
եյի լինում: Ապառնի՝ գնալու յեմ լինելու, գնալու եյի լինելու և այլն:

գ) Հարակատար դերբայով կազմված.

Սահմ. ներկա՝ գնացած եմ լինում: Անցյալ անկատար՝ գնացած եյի
լինում: Ապառնի՝ գնացած եմ լինելու, գնացած եյի լինելու և այլն:

Յերկրորդական բաղադրյալ ժամանակները կազմվում համար խոնարհ-
վում են լինել բայը բոլոր ձևերով՝ բացի հարակատարից, իսկ դերբայը մնում
է միշտ անփոփոխ (ստանում է մակբայի, կամ բային հարադրվող բառի
խմբատ):

Մ Ա Կ Բ Ա Յ

§ 126. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ

Մակբայներ կոչվում են այն բառերը, վորոնք բնորոշում են գործողությունը,
յեղեկությունը և առարկայի վորակը, այսինքն՝ ցույց են թե տալիս ի՞նչպես
վորոնք, յե՞րբ և կատարվում գործողությունը, ի՞նչ աստիճանի յե առար-
կայի վորակը և այլն:

Որինակ՝ հարկածայնորեն (ի՞նչպես) աշխատել, ընկերաբար (ի՞նչպես)
վարվել, անպատճառ (ի՞նչպես) կատարել, յերբեք (յե՞րբ) չծուլանալ, ամե-
նուրեք (վորոնք) վորոնք և այլն:

§ 127. ՄԱԿԲԱՅՆԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Մակբայներն ըստ իմաստի լինում են.

1. Տեղ ցույց սվող. որինակ՝ ամենուրեք, վերուստ, ներքուստ, արտա-
քուստ, տեղնուտեղը, պատնիքներ, դեմառդեմ, դեմհանդիման, սարնիքներ և այլն:

2. Ժամանակ ցույց սվող. որինակ՝ հիմա, այժմ, յերբեք, արդեն, վերջ
ի վերջո, տարեցտարի, որեցոր, ժամանակ առ ժամանակ, դեռ, այսուհետև,
այնուհետև, ուշուշ, արագ-արագ, վաղուց, եղուց և այլն:

3. Քանակ ցույց սվող. որինակ՝ քանիցս, բազմիցս (նաև քանիցս
անգամ, բազմիցս անգամ), յեռակի, չափազանց, սակավ առ սակավ, փոքր
ինչ, ավելի ևս, առավել ևս, ավելի, ամբողջովին, բոլորովին, մեկիկ-մեկիկ,
քիչ-քիչ, շատ-շատ և այլն:

4. Ձև ցույց սվող. որինակ՝ ուժգին, կամովին, լիովին, գլխովին, դար-
ձյալ, հետզհետե, հազիվ, հազիվհազ, նորից, կրկին, մեջ ընդ մեջ, մերթ
մերթ, մերթ... մերթ, իսկույն, հաճախ, լայնորեն, մեծապես, յեղբայրաբար,
փոխելովս, կամաց-կամաց, ակնհայտնի և այլն:

Ձև ցույց տվող մակբայներին են պատկանում նաև՝

ա) հաստատական մակբայներ. որինակ՝ իհարկե, հավաստյալ, իրոք,
անպատճառ, հարկավ, անշուշտ և այլն:

բ) յեղբայրական մակբայներ. որինակ՝ արդյոք, միթե, կարծես, կարծյոք,
գուցե, թերևս, համարյա, իցե թե և այլն:

5. Մակբայներ են համարվում ալո՝ և վո՛չ պատասխանական բառերը,
վորոնց վրա միշտ գրվում է շեշտ ('):

Մակբայներ չեն հալովվում և չեն խոնարհվում:

Մակբայները կազմում են հետևյալ ածանցները.

Բար—(նշանակում է նման, պես և դրվում է գոյականի ու ածականի վրա).—ընկերաբար, բարեկամաբար, ազնվաբար, հիմարաբար, ազահաբար և այլն:

Պես—մեծապես, ֆիզիկապես, տնտեսապես, ամբողջապես, հավասարապես և այլն:

Գին—ուժգին, սրտագին, ջերմագին, կաթոգին և այլն:

Որեմ—(նշանակում է նման, ձևով).—լայնորեմ, բոլշեկորեմ, կոմունիստորեմ, դրականորեմ, հարվածայնորեմ և այլն:

Ուլին—(նշանակում է ամբողջովին).—գլխովին, լիովին, բոլորովին, ամբողջովին և այլն:

Ուս—(քիչ գործածական)—հերքուս, արտաքուս և այլն:

Իցս—(նշանակում է անդամ, քիչ գործածական).—բազմիցս, քանիցս, յերկիցս և այլն:

Մյուս մակբայների մեծ մասը գրաբարի թեքման (հոլովման, խոնարհման) ձևեր են, վորոնք մեր լեզվում առնվում են վորպես սկզբնաձևեր, քանի վոր գրաբարյան հոլովաձևերը և խոնարհման ձևերը մեզ մոտ նույնությամբ չկան. որինակ՝ արդյոք, հավասրյալ, հարկալ, կարծյոք, համարյա, գուցե. գրեթե և այլն:

Մակբայներ են կազմվում նաև կրկնավոր հարադիր ածականներից և գոյականներից. որինակ՝ կամաց կամաց, ուրազ արազ, ուե ուե, Եուե Եուե, Եաք Եաք, դեմ առ դեմ, յերես առ յերես, ժամանակ առ ժամանակ և այլն:

Մակբայները գործ են ածվում վորպես լրացում, հատկապես վորպես ստորգյալի լրացում:

Կ Ա Պ Ե Ր

§ 129. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ

Կապեր կոչվում են այն բառերը, վորոնք անկախաբար չեն գործածվում, անկախ իմաստ չունեն, բայց իմաստավորում են նախադասության անդամների, հատկապես ստորգյալի ու իր լրացումների կապակցությունը և կապվող բառի հետ միասին դառնում են ստորգյալի լրացում: Որինակ՝ աշակերտները և ուսուցիչները պայքարում են ուսման վորակի համար:

Այս նախադասության մեջ համար բառը կապում է վորակի բառը պայքարում են ստորգյալի հետ և կապվող բառի հետ միասին դառնում լրացում:

Գնում եմ դեպի Բաղաբ նախադասության մեջ դեպի բառը կապում է Բաղաբ բառը գնում եմ ստորգյալի հետ և կապվող բառերի հետ միասին դառնում լրացում:

Կապերը գործ են ածվում գոյականի, դերանվան և կամ գոյականաբար գործածվող բառերի հետ և դրվում են կապվող բառից առաջ կամ հետո:

§ 130. ԿԱՊԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Կապերն ըստ տիպի լինում են յերկու տեսակ՝ նախադրություններ և յեսադրություններ:

ա) Նախադրություններ կոչվում են այն կապերը, վորոնք դրվում են կապվող բառից առաջ, իսկ յեթե կապվող բառը լրացումներ ունի, լրացումներից առաջ. դրանք են՝ առանց, բացի, դեպի, մինչև, իբրև:

Նախադրությունների մի տեսակն են նախդիրները, վորոնք մեր լեզվի մեջ տարածված գործածություն չունեն, փոխառված են գրաբարից և գործ են ածվում մեծ մասամբ գրաբարյան ձևերի հետ. դրանք են՝ ի, առ, բոս, բնդ (ի կատար ածել, բոս կազդի, բնդ վորում, առ այն և այլն):

բ) Յեսադրություններ կոչվում են այն կապերը, վորոնք դրվում են կապվող բառից հետո. դրանք են՝ մասին, համար, հանդերձ, Ենդհիվ, համեմատ, համաձայն, ի վեր, նկատմամբ, զան, առթիվ, հանդեպ և այլն: Դրանք կոչվում են նաև իսկապան կապեր:

Յեսադրություններից մի քանիսը նույնպես գրաբարյան ձևեր են. որինակ՝ Ենդհիվ, առթիվ, ի վեր և այլն:

Յեսադրությունների շարքին են դասվում նաև անխափան կապերը, վորոնք այսպես են կոչվում այն պատճառով, վոր գործ են ածվում թե՛ վորպես կապ և թե՛ վորպես գոյական առնու: Անխափան կապերն են՝ հետ, չափ, պես, դեմ, մոտ, մեջ, վեր, քաղ, վրա և այլն:

Արտի մեջ աշխատում է սրահսորը: Այս նախադասութեան մեջ մեջ բա-
ռը կապ է: Արտի միջով պանուր է ակնոց: Այս նախադասութեան մեջ մի-
ջով բառը գոյականն է, գործիականն հոլով:

Մի շարք գոյականներ խոսքի մեջ գործ են անում վորպես կապ,
ուստի կոչվում են կապական բառ. դրանք են՝

ա) Բոլոր տեղի անունները. որինակ՝ տեղ, մեջտեղ, առաջ, դիմաց, յետև,
վերև, ներքև, դուրս, ներս, կողմ և այլն:

բ) Ժամանակի անունները՝ ժամանակ, առաջ, հետո:

գ) Մի շարք ածականներ՝ նման, արքեր, հեռու, մոտ, հակառակ
և այլն:

§ 131. ԿԱՊՎՈՂ ԲԱՌԵՐԻ ՀՈՂՈՎԱԿԱՆ ԿԻՐԱՌՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Առ նախդիրը, դեպի և մինչև նախադրութեանները դրվում են
կապվող բառերի հայցական հոլովի հետ և նշանակում են շարժման ուղ-
ղությունը դեպի մի առարկա: Որինակ՝ առ մեկն ապրիլի, դեպի տուն, մին-
չև տուն:

2. Ի նախդիրը դրվում է հայցականի հետ և ցույց է տալիս գործո-
ղության նպատակ, յերբեմն՝ պատճառ. առնել ի գիտություն, ի գործա-
դրություն և այլն:

3. Ըստ դրվում է սեռականի հետ և նշանակում է՝ համաձայն, մասձե-
լու ձևով, համեմատ. որինակ, ըստ իս այդ նիւս է, այսինքն՝ իմ կարծիքով
այդ նիւս է, դասել ըստ հեղափոխական ուղեմի և այլն:

4. Բացի նախադրութեանը դրվում է բացառականի հետ, բարբառա-
յին ձևով նաև հայցականի հետ. որինակ՝ բացի զրքերից ձեռքիս վռնիս
չունեմ: Բացի այս՝ ուրիշ ասելիք չունեմ:

5. Առանց դրվում է սեռականի հետ. որինակ՝ թշնամին առանց կովի
անձնատուր չի լինում: Յեղրափակենք տարին առանց պլանների թերա-
կատարման: Յես և դու գերանունները գործածվում են սրահանով. որինակ՝
առանց ինձ, առանց քեզ:

6. Ի վեր, գառ, վեր, դուրս, ներս, առաջ, հետո, հեռու անխակապ կա-
պերն ու կապական բառերը դրվում են բացառականի հետ. որինակ՝ այն
որից ի վեր, դրանից գառ, ծառերից վեր, դռնից ներս, դռնից դուրս, Գրի-
գորից առաջ, զպրոցից հեռու և այլն:

7. Մյուսները դրվում են սեռականի կամ անորոշ տրականի հետ:

8. Հանդերձ յետադրութեանը դրվում է գործիականի հետ. որինակ՝
գրեմ հանդերձ, տեսով հանդերձ չկարողացա ներս մտնել:

9. Հակառակ կապական բառը դրվում է վորոշյալ սրահանով. որինակ՝
քո պահանջին հակառակ՝ տուն գնացի:

10. Պես յետադրութեանը դրվում է յերբեմն գործողութեան ժամա-
նակը ցույց տալու համար. որինակ՝ տուն հասնելուն պես սկսեցի պարապել:

11. Պես, հետ, մոտ, վրա, համաձայն, նման կապերը անձնական գերա-
նունների հետ գործածվելիս դրվում են սրահան հոլովի հետ. որինակ՝ ինձ
պես, ինձ հետ սովորեմ, ինձ մոտ յեկ, ինձ վրա (նաև իմ վրա), ինձ համաձայն
յեղիք, ինձ նման (նաև իմ նման) և այլն:

Մյուս բոլոր դեպքերում կապերը դրվում են սեռականի հետ:

Կապերն առանձին՝ նախադասութեան անդամ չեն լինում:

Շ Ա Ղ Կ Ա Պ

§ 132. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ

Շաղկապներ կոչվում են այն բառերը, վորոնք շաղկապում են նախադասու-
թյունը նախադասության հետ և անկախ բառերը միմյանց հետ: Որինակ՝ պիո-
ներների մի խումբ դուրս յեկավ փողոց և կանոնավոր շարքերով դնաց
դրոսանքի: Հարվածային աշակերտները հայտարարեցին, վոր իրենք պիտի
պայքարեն ուսման վորակի համար:

§ 133. ՇԱՂԿԱՊՆԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Շաղկապները լինում են յերկու տեսակ՝ համադասական և սո-
րադասական:

1. Համադասական շաղկապներ շաղկապում են իրարից անկախ բառերն
ու համադո՞ր նախադասութեանները. դրանք են՝ և, ու, ել, ևս, այլ,
բայց, սակայն, իսկ, կամ, ապա, անգամ, քե... քե, մանավանդ, այո՛րեմ, ուրեմն,
ուստի և այլն:

Այս շաղկապները միանում են իրար հետ, կամ ուրիշ բառերի հետ և
կազմում բարդ շաղկապներ. որինակ՝ նաև, այլև, նույնպես և, ուստի և, այն
եղ, մինչև իսկ, նույնիսկ, մինչև անգամ, նամանավանդ, և կամ, կամ քե
և այլն:

2. Սորադասական շաղկապներ շաղկապում են յերկրորդական նախա-
դասութեանը գլխավորի հետ. դրանք են՝ վոր, քե, յեքե, վորպեսզի, վորովհետև,
քան, մինչև:

Այս շաղկապները, միանալով իրար հետ կամ մեկ ուրիշ բառի հետ,
կազմում են բարդորշալ սորադասական շաղկապներ. որինակ՝ հենց վոր,
այնպես վոր, մանավանդ վոր, քե վոր, յեքե վոր, քեպեսև, քեև, քեկուզ, նախ
քան քե, ինչ ե քե, մինչդեռ և այլն:

Իբրև սորադասական շաղկապ են գործածվում հաճախ բոլոր հարցա-
կան և հարաբերական գերանունները վոր շաղկապով կամ առանց դրան:

Շաղկապները նախադասութեան անդամ չեն լինում:

ՁԱՅՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ

§ 134. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ

Ձայնարկություն կոչվում են այն բառերը, վորոնք արձանագրվում են զգացմունք, հուզմունք, կեչ. որինակ՝ ախ, հեյ, ախսո՛ւ, յերանի՛ և այլն:

Ձայնարկությունը նախադասության անդամ է լինում, բայց մասնակցում է խոսքի կառուցմանը, քանի վոր դործածվելով նախադասության հետ՝ առանձին յնդանդ է տալիս նրան, նախադասության արտահայտած միտքը դարձնում է ավելի տպավորիչ: Որինակ՝

Խեղճ աղքատը դառը դատի,
դատարկ նստի, հեյ՛ աշխարհ...
(Ավ. Իսահ.)

Ձայնարկությունները խոսքի մեջ անհրաժեշտություն են և մի տեսակ միացնում են, միաձուլում զգացմունքի և մտածողության արտահայտությունները:

Ձայնարկությունները դործ են անում և՛ առանձին, և՛ կոչական բառի հետ: Առանձին դործածվելիս անջատվում են ստորակետով. որինակ՝ ախ, վարքան կուզեմ...

Կոչական բառերի հետ դործածվելիս նրանց հետ միասին են անջատվում ստորակետով. որինակ՝

«Ձան Աղբբեջան, հեյ»:

Ձայնարկությունների վրա դրվում է յերկարացման նշան (˘), յերբեմն և շեշտ (ˊ):

ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ռազմափորձերում ռազմական խնդիրները դերազանց և ճշտությամբ փատարելու համար լավագույն կարմիր բանակային Իլիկո խաղարածն է պարզևատրվեց յերկարությա արձակուրդով:

1. ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ ԸՍՏ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻ

Իլիկո խաղարածն յենթակա:
Պարզևատրվեց ստորոգյալ:
Ռազմափորձերում ռազմական խնդիրները
դերազանց և ճշտությամբ փատարելու հա-
մար (պարզևատրվեց) ստորոգյալի լրացում:
Յերկարությա արձակուրդով (պարզևա-
տրվեց) ստորոգյալի լրացում:
Լավագույն կարմիր բանակային (Իլիկո
խաղարածն) յենթակայի լրացում:

2. ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ ԸՍՏ ԽՈՍՔԻ ՄԱՍԵՐԻ

Ռազմափորձերում—հասարակ գոյական, հոգնակի, ներգոյական հոլով:
Ռազմական—հարաբերական ածական:
Խնդիրները—հասարակ գոյական, հոգնակի, հայցական հոլով, վորո-
շյալ առում:
Գերազանց—վորակական ածական, դրական աստիճան:
Յեւ—համադասական շաղկապ:
Ճշտությամբ—հասարակ գոյական, յեղակի, դործիական հոլով:
Կատարելու—բայ, անորոշ դերբայ, սեռական հոլով:
Համար—կապ, յետադրություն, իսկական կապ:
Լավագույն—վորակական ածական, դերադրական աստիճան:
Բանակային—հարաբերական ածական:
Իլիկո խաղարածն—հատուկ գոյական անուն, ուղղական հոլով, յեղա-
կի, անձ, վորոշյալ առում:
Պարզևատրվեց—բայ, սահմանական յեղանակ, անցյալ կատարյալ ժա-
մանակ, յեղակի, Յ-րդ դեմք, կրավորական կերպի:
Յերկարությա—հարաբերական ածական:
Արձակուրդով—հասարակ գոյական, յեղակի թիվ, դործիական հոլով:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆ

(Տես § § 1, 2, 3) 1. Դուքս զբեկ ստորոգյալները հետևյալ ձևով. 1) գնում ես...
2) դանում ես և այլն:

Գնում ես ուրիշի ապրանքը դանում,
Թաքուն հավաքում իր հանդես և անում,
Ազմուկով քշում իր հանդի միջից,
Շտրափի և առնում անմեղ տիրոջից:
Պարում ես ձման հարսանիքներում,
Կամ մեծավորի թեփշի յե լիզում,
Մինչև միքանի շահի յե ճարում,
Են ել տանում և լափում թիփլիսում:

(Հ. Թումանյան, «Հառաչանք»)

(Տես § 2) 2. Դուքս զբեկ յենթակաները հետևյալ ձևով. 1) արեք և այլն:

Բաշեց արեք ծիլերը հողից,
Իր շողապայծառ, լույս մագիլներով
Ծփաց կանաչը, ծածանվեց հովից
Արտերի թավիշ հորձանքը սիրով...

Շուրջը—թնդացող անսահմանութուն,
Ծիլերն են խմում շիթերը լույսի.
Ծովի պես մարմանդ ալիք են առնում
Արտերը հասնող, արտերը հույզի:

Արտերը դառնում են խնդության մի ծով,—
Մեր վաշտերն անցնում են արտերի միջով:

(Տես § 1, 2) 3. Արտազբեկ յուրաքանչյուր նախադասության յենթական և ստորոգյալը...
որինակ 1) վերելքը ծանր և, 2) նա սովոր և և այլն:

Ծանր և վերելքը, բայց նա սովոր և, չի նկատում: Նա քայլում ես,
մտածում որովա դեպքերի շուրջը և այս ու այն թփի, ժայռի նշանով հա-
փում և մնացած տարածությունը սովոր աչքերով: Յերբեմն նա կանգ և
առնում, շունչը յետ բերում, նայում ներքևի լույսերին: Ու միշտ այդ բո-
պենքին մի արտասովոր ուրախութուն և գալիս Ակորի վրա, կարծես մի-

նոր, խանդավառ աշխարհ և այնտեղ, ուր ընկնողը մոռանում էր իր անձ-
նականն ու առորան:

Բազմից և յեկեկ Ակորը, յեկեկ և այնպիսի բուռն յեռանդով, ասես մի
յերկու որում ուզում և վերջացնել ամբողջ հիդրոկայանը: Տոնների աշխա-
տանքից հետո՝ հանգստյան ժամերին ել նա հանգիստ չի նստում—գյուղում
կոլխոզին և լծվում ու, իր չափ-ընկած թափով, վաքակում, շարժում բոլորին:

(Արազի, «Լուսերը»)

(Տես § 3) 4. Արտազբեկ յուրաքանչյուր նախադասության յենթական իր լրացումով
առանձին և ստորոգյալն իր լրացումներով առանձին հետևյալ որինակով. յենթական իր
լրացումով՝ շուտիկը, մի պատանի, ցնցոտիները հագին, ստորոգյալն իր լրացումներով՝ մտավ
յերեկոյան Աղբաշ գյուղը, թվաց կասկածելի պահակի աչքին:

Յերեկոյան դեմ շուտիկը մտավ Աղբաշ գյուղը:

Պահակի աչքին կասկածելի թվաց ցնցոտիները հագին մի պատանի:
Գիշ անց մի ուրիշ պատանի բալը մտավ: Ցնցոտիներով պատանին խռնվեց
իզդներին և մտավ բալը. նա սկսեց անհանգիստ դիտել թափթփված զեն-
քերը, հեռախոսը: Պատանին դիմեց ուղղակի պահեստի կողմը: Պահակը
հասավ յետևից, վզիցը բռնեց, տարավ շտաբ:

Նրա խոսքը կիսատ մնաց: Դուքսը բացվեց ու ներս մտավ բարձրահա-
սակ, փայլուն ուսողիներով կապիտանը: Պատանին չորս կողմը նայեց՝
փախչելու համար:

Միքանի բոպից հետո չորս հոգուց բաղկացած պահակախումբը
ջարդված ու արյունվա պատանուն վոտքով տարավ Աղհաձալու գյուղը
և ներկայացրեց խմբապետ Սմբատին:

Հայն կրծքով, վիթխարի հասակով, հաստ թշերով ու պարանոցով և,
շիկավուն, գանգրահեր մազերով մարդը բավական քաղաքավարի ընդունեց
պատանուն:

(Վ. Անանյան, «Ծպտյալ հետախույզը»)

ԲԱՆԱԿԱՍՏՈՒԹՅՈՒՆ

(Տես § § 11, 12, 13, 14, 17) 5. Դուքս զբեկ բարդ և ածանցավոր բառերը և խմբավորել հե-
տևյալ որինակով՝ բարդ բառեր—բամբակադաշտ..., ածանցավոր բառեր—յերեկավոր...

Արդուրը Պարսկաստանից յեկեկ մտել էր Յերեկանի բամբակադաշտ՝ գոր-
ծառանք սեբանդոր:

Հետը բերել էր մի յերեկավոր արախչի, մի կավագույն ջլալ վերնառա-
պիկ, լայն կազվե գոտի և իր առողջակազմ հասակը:

Գործը պարզ էր.—բաց անել մամուղ մեքենայի կափառիչը, բամբակի
հակը հանել մեքենայի միջից:

Ութ ժամ էր գործը—վորոշ դադարներով հացի ժամանակ: Արտաձայն
առանձին: Դա մեծ տարբերություն էր Պարսկաստանի տաճարակիր աշխա-
տանքների դեմաց, ինչ ութ ժամ, ինչ տասնինգ ժամ: Կյանքի կեսը յեղել և
տաճար՝ խանի բարեկեցության համար, մյուս կեսն էլ արտաձայն տաճար՝
վորպեզի փրկի իր դժվարին գոյությունը մահի ճանկերից—այն էլ՝ վերջն
եկ խանի բարեկեցության համար:

(Դ. Դեմիրճյան, «Արդուր»)

(Տես § 17) 6. Արտագրել բարդ բառերը և վորոշել, թե վոր արմատներից են կազմված.
որինակ՝ վարձակալան = վաճ + կալան

Գյուղի վերևում նոր շինած վարձակալանի առաջ գյուղացիք են հա-
վաքվել: Ընդարձակ կալում մի տեղ քամհարն և աշխատում, քամած ցորե-
նը սերմագործի մեջ են լցնում, և մեքենայի ներքևից թափում և սերմա-
ցուն ջուկ, հավի կուտը ջուկ, ուտելու ցորենն էլ ջուկ:

Կայանի բաց դռներից յերևում են շարքացան մեքենաները, վոր պըս-
պըղին են տալիս: Նոր ձևի գութաններ կան, յերկաթե փոցիներ և ուրիշ մե-
քենաներ: Աղմկում և քամհարը. փոշի յե հանում, մեկը փոշու մեջանհընդ-
հատ թիակն և բարձրացնում, հարգախառն ցորենը լցնում մեքենայի մեջ:
Իսկ տըրերն էլ գողում և, վոսկենատ ցորենը թափում պարկերի մեջ:

Միքանի ուր և, վոր բացվել և կայանը: Բոլոր գործիքները նոր են
ստացված, վարձակալանն էլ նոր և շինված: Գյուղի նեղլիկ, ծուռումուռ
փողոցները, ցածր դռները վոչ մի հարմարություն չունեն շարքացան կամ
ուրիշ մեքենա տեղավորելու, փոխադրելու գյուղամեջ: Ստիպված կայանը
շինել են գյուղի գլխին, հանդ տանող ճանապարհի բերանին:

ԽՈՍՔԻ ՄԱՍԵՐ

ԴՈՅԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

(Տես § 37) 7. Արտագրել գոյական անունները և խմբավորել հատուկ անուններն առան-
ձին և հասարակ անուններն առանձին:

Ու միջանցքով դեպի բակ և գնում Վալսկան, բակից արհեստանոց և
անցնում ու այնտեղից էլ կողքի շենքը, վորի փոքրիկ դռն վրա մեծատա-
ռերով գրված են

ԼԿՅԵՄ ԲՋԻՉ

բառերը:

Վալսկան տասներեք տարեկան և, իսկ կանոնադրությունը տասնչորս
և պահանջվում: Հենց այդպես էլ գրված և. միություն անդամ կարող և
լինել ամեն մի անչափահաս բանվոր սկսած տասնչորս տարեկան հասակից:

Իսկ այժմ կարելի յե խորհրդակցական ձայնի իրավունքով ընդունել:
Այս, ինչպես չի սերում խորհրդակցական ձայն ունենալ—խիստ վերավո-
րական և: Գրիշան չի վոր վճռական ձայն ունեցող անդամ և, մինչդեռ մի-
ևնույն դասաբանում և միևնույն արհեստանոցում են... Ֆեդկան, Սենկան,
Վասկան, Ստենկան, Նույնպես և Վալսկա Լուրդը—ինչով են լավ իրենից:

Վողջ դժբախտությունը տասներեքի մեջ և:

Յեվ յերբ վոր պատահում և ժողովում բանաձև են հանում և ձեռքերի
անտառ և բարձրանում գլուխների շիկահեր ժամուռի վրա—ամբողջ սրտով
ուղում և, ուղում և ձեռքը մյուսների պես բարձրացնի, բայց վախենում և—
նրան թվում և, թե բոլորն էլ իրեն են նայում և իսկույն պետք և ասեն.
«Վալսկա, մի մոռանա կանոնադրությունը»:

Յերեկոյան ընդարձակ ակումբում ժամանցի յե հավաքվում գործարա-
նը: Մեծերն ընթերցաբանում լրագրով են զբաղվում յերթասարդությունն
և՛ ով ինչով կամենա:

Առաջին հերթին աղջիկներն են զբաղարան մտնում:

(Մ. Կոլոսով, «Տասներեք տարեկանը»)

(Տես § 38) 8. Արտագրել ուղղական հոլովով գրված գոյականները:

Ննջարանի դռները հանդարտիկ բացվեցին, շնչյունները վայրկենա-
բար ընդհատվեցին, ինչպես ագռավների կռկոցը հրաքանի ձայնից: Դուրս
յեկավ մի մարդ մոտ վաթսուհի տարեկան, բարձրահասակ. առույգ ու
խրոխտ: Նրա մաքուր ստված յերեսը, դեմքի խոշոր գծերը, աչքի սուր
արտահայտությունը, խիտ հոնքերը և մանավանդ թանձր ու ալիքա-
նունքը, վորի ծայրին միացրած եյին միջուկից մի-մի ձառն—նիկողայո-
սյան դինվորականի տպավորություն եյին գործում:

(Շիրվանզադե, «Գառն»)

(Տես § 39) 9. Արտագրել սեռական հոլովով գործածված գոյականները:

Ասին՝ համայն աշխարհում յերկու բանակ միայն կա՝
մեկը՝ խարդախ տերերի, հարուստների անկշտում,
վոր լիանում են առատ, վայելում են անխնա,
նստում են շեն տներում և յերեք չեն աշխատում:
Նրանք, վոր տաք են հագնում, ու միշտ մաքուր, ու միշտ նոսր:
Գլխի տեղ վիհ ունեն մի ու անկշտում մի բերան,
վոր հարում են ու, փխսում, վոր կերակուր ուտեն նոր,
վոր ափսոսում են միայն, վոր աշխարհը չկերան:
Նրանք, վոր տերն են հիմա քաղաքների, գյուղերի,
պլատների, բերդերի, բարձրների մեծ—
նրանք, վոր հա՛ցն են ուտում կիսաքաղցած բանվորի,
դուրկ թողնելով միշտ նրան, վոր եղ բարիքն ստեղծեց:
Սակայն բանակը մյուս, մյուս բանակը են մեծ
աշխատավոր բյուրերի բանակն և են անասան,
նրանց, վոր բյուր դարերի աշխատանքը ստեղծեց,
վոր աշխատանքն յեղավ մեծ, բայց բարիքներ չտեսան:
Նրանց, վոր բյուր են հիմա, անհաշիվ ու անհամար,
վոր մկաններ ունեն կուռ ու յերակներ վիթխորի—
ու հողիներ ունեն մեծ՝ արևների նման վրա,
և ստեղծում են բոլոր հրաշալիքներն աշխարհի:
Նրանք, վոր հողն են փորում, ճեղքում են կուրծքը հողի,
ու վիթխորի գետերին հոսանքներ են տալիս նոր—
կուրծք են տալիս ծովերի հորձանքներին կատաղի,
գնացքներ են շարժում բյուր ու հանքեր են փորում խոր:
Նրանք, վոր ուժ են կյանքի, կյանքի բազուկն ստեղծող,
վոր շինել են ինչ վոր կա, ինչ վոր դեռ պետք և լինի.
ասին ամբողջ աշխարհում ինչքան հանք կա, ինչքան հող,
ինչքան բերք կա ու բարիք—պետք և նրանց լինի:

(Յե. Չարենց, «Յերդ ժողովրդի ժառին»)

(Տես § 40) 10. Արտագրել տրական հոլովով գործածված գոյականները:

Ու պայքարի յեկան մեծ նրանք մի մուկ իրիկուն,
յերբ պատերազմ եր յերկրի սահմաններում հեռակա,
յեկան բանվոր մարտիկներ խենթութունով ահարկու
ու բանակներ հանեցին արիասիրտ ու հսկա:
Քաղաքներում կարմրավառ դրոշակներ պարզեցին—
կուրծք տվեցին զորքերին արյունաբոլ առքայի,—
սակայն չոգնեց բանվորին ստեպներ զյուզացին,
անշարժ մնաց, ահաբեկ՝ աչքը ահի ու մահի:

(Յե. Չարենց, «Յերգ ժողովրդի մասին»)

Լսե՛լ եք, տղերք, ում ալաչուխն է
Լավարին բազմած արծվի նման.
Լսե՛լ եք՝ են ում ոջախի ծուխն է
Խեղճ ու նաչարին միշտ լինում դարման.
Լսե՛լ եք՝ ինչպես բազին ինքնակամ
Նրանից ազատ վորս չի պլտրտում.
Նրա մի ձենը, անունը անգամ
Մարդուն, հարամուն սարսափ են ազդում:
Յե՛վ ուզում է միշտ ամեն մի սարվոր
Են ալաչուխին լինել դրացի...

(Վ. Միրաքյան, «Լավարի վորսը»)

(Տես § 41) 11. Արտագրել հայցական հոլովով գործածված գոյականները:

Պատում ենք քարերն ու սարերը հսկա,
պոկում ենք ամրակուռ ժայռերն իրարից,
փորում ենք արմատները մթին անտառի,
ու բացում ենք հողը յերակ առ յերակ:
Բրդի պես գլում ենք շերտերը պողպատի,
միացնում ենք իրար ցամաքն ու ծովերը,
աղմուկը հասնում է արևին ու վե՛րը...
մենք ենք, վոր յերկինքը կանչեցինք մարտի:

Փոխում ենք փրփրացող գետերի նեղ հունը,
ու չոր անապատը փոխում ենք շեն ալգու,
աշխատող բազուկն ենք մենք գնահատում,
ու նրան վատ ոբից պահպանում ենք:

Մենք ծնվել ենք դաժան խավարում ու ցրտում,
մեր միտքն ու գործը անբաժան ու արթուն
մենք արյուն չենք թափում կառուցման այս մարտում,
գեղեցիկն ենք փնտրում...

Քանդում ենք, փշրում ենք ինչվատ է և ինչ չար,
հարդում ենք ճամբաներ լեռներով, լեռան տակ,
շինում ալ արևից շենքեր նոր, սպիտակ,
բարձրացնում ենք կլանքը, կառուցում նոր աշխարհ...
(Սանիլի. «Ռումբի կայծը»)

(Տես § 42) 12. Արտագրել բացառական հոլովով գործածված գոյականները:

Հավաքվեցին նորից, յեկան
Քաղաքներից, հողից, հանքից,
Նոր ընկերներ հերոսական,
Մարտիկները նոր աշխարհի,
Մարտիկները նո՛ր մարտերի,
Լին արտերից ու հանքերից:

(«Զրույց Նոյեմբերի մասին»)

(Տես § 43) 13. Դուրս գրել գործիական հոլովով գործածված գոյականները:

Այստեղ եր բնակվում Զիլդիլ քաղաքի հայտնի վաճառական Բաղդա-
սարը, պարսից վերջին խանի ախոռապետ Ահրուսի թոռը: Նա հայտնի լե-
րվոչ այնքան իր հարստությունով կամ ծագումով, վորքան անմատչե-
լի, ժանդ, նույնիսկ մարդասպան բնույթով:

(Շիրվանզադե, «Վարդան Ահրուսյան»)

(Տես § 44) 14. Արտագրել ներգոյական հոլովով գործածված գոյականները:

Մենք վող զարկինք և արձագանքն ահավոր
Յերկրից-յերկիր վորոտաձայն շառաչեց,
Յե՛վ սրտերում միլիոնավոր, բյուրավոր
Ըմբոստությունն ահագնացավ ու աճեց:

Զնդաններում, խրճիթներում, հանքերում,
Ուր տառապած մարդն է հարթում իր ուղին—
Վտաքի յեկան ահագանգի զանգերով
Գնդերն անդուլ գործարանի ու հողի:

Յե՛վ վոտնաձայնը գնդերի ընթացող
Յե՛վ շառաչյունը զենքերի մահահոտ—
Խրճիթներում հնչեց, վորպես մարտակոչ,
Պալատներում պայթեց, իբրև մահվան բռթ:

(Յե. Չարենց, «Մահվան քայլերգ»)

(Տես § § 45, 46) 15. Արտագրել հոգնակի թվով գործածված գոյականները և վորոշել, թե
վոր հոլովով են գրված, որինակ՝ լեռների... սեռական հոլով և այլն:

Դողում են սիրուց սարեր ու ձորեր,
Յե՛վ խորհրդավոր մի թովիչ ձայնով
Խոսում են նրանք, իրար հետ փարվում,
Յերգում են, խնդում, հազար բերանով
Լավարի վիթխար հասակը գո՛վում:
Ահա գարնան հետ և շարան-շարան,
Դաշտավայրերից դեպի զով սարեր
Զգվեց սայլերի, ուղտերի քարվան...

(Վ. Միրաքյան, «Լավարի վորսը»)

Տես § § 45, 46) 16. Արտադրել գոյական անուններն ու վորոշել նրանց թիվն ու հսկվել:

Դողում են սիրուց սարեր ու ձորեր.
Յեւ խորհրդավոր մի թովիչ ձայնով
Խոսում են նրանք, իրար հետ փարվում,
Յերգում են, խնդում, հաղար բերանով
Լալվարի վիթխար հասակը գովում:
Ահա գարնան հետ և շարան-շարան
Դաշտավայրերից դեպի գով սարեր
Ձգվեց սայլերի, ուղտերի քարվան...

(Վ. Միրաբյան, «Լալվարի վորսը»)

Տես § 48) 17. Արտադրել գոյականները և վորոշել, թե վոր հոլովման են պատկանում նրանք. որինակ, մանուկ... ան հոլովման և այլն:

Ծագում է մանուկ արեւ գարնան
Կովկաս լեռների ձյունի պատնեշից
Ձարթնում են մեկ-մեկ սարերն աննման:
Ձմռան անվրդով քնի մշուշից.
Ահա Լալվարի վիթխարի ուսին
Բաղմում է արլին թարմացած ուժով,
Սարեր ու ձորեր իրար յերեսին
Նայում են, ժպտում ամպի մըշուշով...

Կեսոր է արդեն. կանաչ Լալվարից
Իջնում է հանդիստ վոչխարը կըթի.
Կթվելով մաս-մաս, անցնում է բերից,
Լսվում է անուշ փշուրը կաթի:
Հովիվ, հովվուհի նստած շարքերով
Կթում են ուրախ և անհոգ խնդում:

(Վ. Միրաբյան, «Լալվարի վորսը»)

Տես § 50) 18. Արտադրեցեք հնչյունափոխության յենթարկված գոյականները և դժմը գրեցեք նրանց ուղիղ ձևը Որինակ՝ թփից... թուփ և այլն:

Վերջին ձյուններն էլ արդեն հալ ընկան,
Արտառվեց խակույն լեռների հսկան.
Ամեն մի ձորից աղբյուր է հոսում,
Ամեն մի թփից բյուրբյուլ է խոսում.
Յեւ դալար հովիտ, և՛ ժայռի կրճեր
Արձադանք տալով դարուն են հնչում.
Ձմռան փարախից հովվական յերգեր
Ձեփյուռի թևով սարերն են թռչում:
Ծաղկալից աշխարհ անլիք ձորերի
Բացվում է, ժպտում կոկոնից գլարթ,
Փարթամ գեղության վոգին Գուգարքի
Շնչում է գարնան բույրով անաղարտ.
Ամպերն էլ իրար համբույրներ տալով,
Ձգվում են կայտառ, Լալվարը գրկում,

Առաջին անգամ խիստ վորոտալով,
Գուգարք աշխարհին վողջույն են յերգում:
Յեւ հայրենիքում փայլակ-կայծակի
Դիշերվա դրոշմած գաղտնի համբույրներ
Յերգում են յերկրին սերը յերկնքի...

(Վ. Միրաբյան, «Լալվարի վորսը»)

ԱԾԱԿԱՆՆԵՐ

Տես § § 63, 64, 65) 19. Արտադրել ածականները և վորոշել նրանց տեսակը. որինակ՝ նուրբ... վորակական ածական և այլն:

Բոլոր ներկա յեղողների հայացքներն ուղղված էյին դեպի այդ ծրարը, իսկ ամենից ավելի մեկինը: Դա հանգուցյալի յերկրորդ վորդին էր՝ Միքայելը, քսան և ութ տարեկան մի յերիտասարդ՝ նուրբ կազմվածքով. նիհար, դուռնատ, ածուխի պես սև մաղերով և նորածն սրուկ միւրուքով: Նրա խոշոր, մուգ ընկուզեգույն աչքերն արտահայտիչ էյին, խելացի և միևնույն ժամանակ կարծես անտարբեր դեպի ընտանեկան վիշտը: Արդարև նրա համար կորուստն այնքան չէր, վորքան իր յեղբորը հանձնված ծրարի ընկալման օրհնությունը: Դիտեր, վոր այդ ծրարի մեջ ամփոփված է հանգուցյալի կտակը, բայց ի՞նչ կտակ—ահա խորհրդավոր ժամի էյականը, ահա այն, վոր պիտի վորոշե իր ճակատագիրն ու ապագան: Մերթ ընդ մերթ նա աշխարհի անհամբեր և ներվային շարժումներ էր անում, վոր կարծես ուղում էր հարձակվել ամառ յեղբոր վրա և խել նրանից ծրարը, վոր սպունդի պես ծծում էր նրա ամբողջ ուշադրությունը, նույնիսկ բոլոր զգացմունքները:

(Շիրվանզադե, «Քառս»)

Տես § 64) 20. Արտադրել վորակական ածականները և կազմել նրանց համեմատական և գերադրական աստիճանները:

Մանուկները միատեսակ են հագնված՝ յերկուսն էլ արեխավոր, չթե հասարակ շապիկ՝ արմուկները կարկատած: Նրանցից մեկի գոտին ծոսավոր է, կարմիր, կապույտ փնջերով:

Այլ ու ձախ խոր ձորեր են... Ահա Գայլաբունի ձորը՝ հատակը մութ ու խոր. վշտց է գալիս, ներքևից ջուր է վաղում, թե ժայռերի ճեղքերում խուլ քամին է շաչում: Մանուկներից մեկը քար է շարտում, կռանում ենք, տկանջ դնում... Քարը խուլ արձագանքով ընկնում է... Ու դարձյալ չենք կարողանում վորոշել՝ ջուրն է վշտում, թե քամին:

Վեր են կենում մանուկները, հացի կապոցն առնում և բարձրանում դեպի բրուտի քարանձաղները: Նեղ արահետ է, վոր գոյացել է մարդկանց վոտքերի հեռքից, սմբակների դոփելուց: Վորտեղ քարը փուխր է, գոյացել են խոռոչներ: Կարծր տեղերը պսպղում են կապույտ փայլով: Այդ արահետի կապերն են սանդուխքածե, վորին հասնելուց ձին մուռթկ կռացնում է, նախ հոտոտում, զննում է, ապա զգուշությամբ վոտը փոխում, ինչպես սառույցի վրա: Զլինի թե վոտքը սահի:

(Բակունց, «Դեպի բրուտի քարանձաղը»)

ԹՎԱԿԱՆՆԵՐ

(Տես § § 71, 72) 21. ա) Արտագրել թվական անունները առանձին:
բ) Դրել նույն թվականների դասականը:

Գարաուզարն արագորեն հանեց իր մաշված-ջարդված պորտ-
մոնեն, բաց արեց, միջի փողը—սև ու սպիտակ դրամներ—թափեց դրամե-
ղանի վրա և սկսեց համրել, դրամները մեկ-մեկ քաշելով մի կողմը—10, 11,
15, 20, 25, 29, 35, 37, 50, 52, 55, 58, 60, 62 կոպեկ: Ահա իմ ունեցած
բոլոր կապիտալը: Թե վոր սրանից 5 ուրբի դուրս կգա, վերցրու: Հինգ
ամիս ե՛ր ուճիկ չեմ ստացել, կհավատամ թե չե...

Պատրիկյանը ձեռքով հուսահատական մի շարժում արավ և դուրս
գնաց:

(Նար-Դոս, «Նեղ որերից մեկը»)

ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

(Տես § § 75, 76) 22. Դուրս գրել դերանունները և վորոշել նրանց տեսակը. որինակ՝
վորոնց... հարաբերական դերանուն և այլն:

Յերեք տարեկան հասակում Վարդանը կարմրադեմ, կայտառ մանուկ
էր, հաստիկ հյութալի շրթունքներով, վորոնց միջից յերևում էին նրա
առաջին մանկական ատամները: Նրան թույլ էյին տալիս տնից դուրս գալ
իր քրոջ հակողությամբ: Մարիամը հինգ տարով յեղբորից մեծ լինելով, կա-
րող էր նրան հովանավորել: Նա շալակում էր Վարդանին, տանում փողոց
և այնտեղ հետը խաղում, չթողնելով նրան միանալ փողոցի յերեխաներին
հոր պատվերի համաձայն: Սակայն, ինչպես յերևում էր, Վարդանը Բաղ-
դասարի մարդատյաց բարքը չէր ժառանգել: Ընդհակառակը, նա ձգտում
էր խառնվել հասակակիցների խմբին և նրանց հետ խաղալ: Նա սիրում էր
խաղալիքներ, հենց վոր մի յերեխայի ձեռքում տեսնում էր մի վորեւս գրա-
վիչ բան, վազում էր ու աշխատում խել նրանից: Այնինչ՝ ինքը յերեք
վոչ մի բան չէր տալիս ուրիշներին, թեկուզ միքանի վայրկյանով:

(Շիրվանզադե, «Վարդան Ահրամյան»)

(Տես § § 78—85) 23. Դուրս գրել դերանունները և վորոշել նրանց տեսակը, թիվը և
հոլովը:

Բայց քաղցած յերեխաները չվախեցան այդ սպառնալիքից. հազիվ
քույրը մի յերկու քայլ էր արել, վոր նրանք ձեռները կոխեցին տոպրակը
և յուրաքանչյուրը թոցրեց հացի առաջին պատահած պատառը: Սոսն էս այս
անգամ ել կամեցավ վրա հասնել, բայց արդեն ուշ էր. յերեխաներից մեկը
մի անկյուն թռավ, մյուսը՝ մյուս և յուրաքանչյուրն արդեն ագահաբար
կրծում էր իր հափշտակած վորսը, յերեք քույրը նախ մեկին սկսեց թակել,
հետո մյուսին: Յերեխաները կուչ էյին յեկել մեկը այս, մյուսն այն ան-
կյունում, հափշտակած հացի կտորները պինդ շեքներն էյին կոխել, վոր
քույրը չխլի, և թեև քրոջ անխնա հարվածները բավական ցավ էյին պատ-
ճառում նրանց տկուր մարմինն, բայց նրանք ձայները վորն էյին գցել,
լաց չեյին լինում—յերեք զգում էյին, վոր հանցավոր են և իրենց արժանի
պատիժն են կրում:

(Նար-Դոս, «Հաց ու պանիր»)

Սովորեց նաև, վոր այստեղ վոչ վոք սեփական գործ չուէի, վոր մե-
նակ հոգա: Այստեղ բոլորը պիտի հոգան: Այդ անչափ հեշտ և—վորտեղից
վորտեղ... Յեվ հետո, այստեղ վոչ վոք այնպես անտեր չի գործի մեջ, ինչ-
պես Պարսկաստանում, ուր չոքեցիր գործի մեջ, ընկար—վերջդ ե, մեռի:
Ահա Պարսկաստանը:

(Դ. Դեմիրճյան, «Աբղուլ»)

ԲԱՅԵՐ

(Տես § § 89—90) 24. Արտագրել անկատար դերբայով գործածված բայերը և յուրաքան-
չյուրի դիմաց գրել նույն բայի ապառնի դերբայական ձևը:

Ե՛ն՝ վոր կիսահալ սառուցի տակից
ժիր վտակներն են հեծեւ լողում,
Ե՛ն՝ վոր ձյունների վերջին հալոցքից
Թավիշ, աղվամաղ կանաչն է շողում,
Ե՛ն՝ վոր արևի կենսատու շողքից
Գարնան առաջին ծաղիկն է ծլում
Յեվ մանուկի պես արթնացած քնից

Աչերը ճմլում՝

Յես այն եմ սիրում:

(Հ. Հակ. «Յես այն եմ սիրում»)

(Տես § § 91 և 92) 25. Արտագրել վաղակատար և հարակատար դերբայները:

Ռազմափորձերում ռազմական խնդիրները դերազանց և ճշտությամբ
կատարելու համար լավագույն կարմիր բանակային Իլիկո Սաղաթաճեն
պարզևարովից յերկշարաթյա արձակուրդով:

Մի տարի յե արդեն, վոր նա հեռացել է իր հայրենի Մաղալ գյու-
ղից, վորի հետ կապված էյին իր մանկական ու պատանեկական վառ հի-
շողությունները և վոր այժմ, այս թարմ մայիսին, յերևի կորած և բալե-
նիների ու շլորենիների անուշ բուրմունքի մեջ:

Վաղուց չի տեսել ու կարոտեցել և իր յերիտասարդ կնոջը՝ կայտառ
ու վարվուռն Մարինային, վորն ամուսնացել էր հերթին, մանավանդ այս գե-
ղեցիկ գարնան՝ մեծ կարոտով և սպասում հեռավոր վայրերում գտնված իր
թանգազին ամուսնուն:

Չի տեսել նաև իր մեծ յեղբորը՝ Վարդենային, վորն Իլիկոյի հեռանա-
լուց հետո տան հոգսերի վողջ ծանրությունը, յերկու ընտանիքի պահպան-
ման գործն ամբողջովին ծանրացել էր իր վրա: Յերկու յեղբայրներն ապ-
րում էյին անբաժան,—մի հարկի տակ:

(Չոստ. Լորդկիպանիճե. «Յեղբայրները»)

(Տես §§ 101 և 102) 26. Արտադրել անյայլ անկատար ժամանակով գործածված բայերը

Յերկրորդ որն եր՝ Մաղդալում էյինք, Ալադյադի լանջի ամենաբարձր գյուղերից մեկում, վորտեղից բացվում է հիանալի տեսարան դեպի դաշտը: Ներքև փռված եր Արադդայանի տափարակից մինչև Անի կայարանը հասնող ընդարձակ տափարակը, գյուղերն ու քաղաքները, վոր ցամաք դաշտում կանաչ պարտեզների յեն նման, յերկաթուղու սպիտակ կայարանները, անբաժան ակացիաներով ու բարդիններով:

Յես և ընկերս նստել էյինք քարին՝ հիացմունքով դաշտին էյինք նայում ու փորձում գտնել ծանոթ գյուղեր: Արևը կախ եր ընկել մայրամուտի կողմը: Սարից դով քամի յեր փչում, դաշտը վողողված եր արևի լույսով, և արծաթի հալոցի նման պսպղում էյին վոչ միայն Արաքսի ոճանման հոսանքը, այլև միջուկի փոքրիկ լճակներ ու գյուղական առուներ:

Մեր յետեը Մաղդան եր՝ տափարակ կտուրներով նոր տներ կանաչների մեջ: Յերկու կին կտուրների վրա ցորեն էյին քամում: Ողջ ջինջ եր ու թափանցիկ. արևի տակ փայլում էյին ցորենի քիտներն ու թևիը, յերբ վտակեղույն փոշու հետ խառնված ցորենը կանաչը մաղում էյին որորվելով:

Մեզնից մի քիչ հեռու արտերն էյին: Վտաքերը վել քաշած՝ մի մարդ ջուր եր անում: Լսում էյինք, թե ինչպես եր բանը զնգում, յիրբ խրվում եր ավազոտ հողում: Ձորակից յերգի ձայն եր լսվում:

(Ա. Բակունց, «Մուրոյի գրույցը»)

(Տես §§ 101 և 102) 27. Արտադրեցեք ներկա ժամանակով գործածված բայերը և դրեք անյայլ անկատար ժամանակով:

Իսկ հարս ու աղջիկ սափորը ուսին՝
Գնում են խումբ-խումբ աղբյուրը ջրի,
Դողում են նրանց ժպտուն յերեսին
Բոլոր գույները Գուգարք լեռների:
Յեվ բյուր ծաղկանիշ նախշուն շորերով
Անցնում են նրանք ուղին հոտավետ,
Յեվ թաքմ կուսական հմայիչ բույրով
Մրցում են սարի ծաղիկների հետ:
Յեռում է խաղը հարաների դիմաց,
Նայում են միմյանց աչքերի տակով,
Կարմրում են, ժպտում կույսերը կամաց,
Անցնելով անուշ սիրո տրտիով:

(Վ. Միրաքյան, «Լավարի վորսը»)

(Տես §§ 101 և 102) 28. Անկատար անյայլով գործածված բայերը դրեք ներկա ժամանակով:

Յերկրորդ որն եր՝ Մաղդալում էյինք, Ալադյադի լանջի ամենաբարձր գյուղերից մեկում, վորտեղից բացվում է հիանալի տեսարան դեպի դաշտը: Ներքև փռված եր Արադդայանի տափարակից մինչև Անի կայարանը հասնող ընդարձակ տափարակը, գյուղերն ու քաղաքները, վոր ցամաք դաշտում կանաչ պարտեզների յեն նման, յերկաթուղու սպիտակ կայարանները, անբաժան ակացիաներով ու բարդիններով:

Յես և ընկերս նստել էյինք քարին՝ հիացմունքով դաշտին էյինք նայում ու փորձում գտնել ծանոթ գյուղեր: Արևը կախ եր ընկել մայրամուտի կողմը: Սարից դով քամի յեր փչում, դաշտը վողողված եր արևի լույսով, և արծաթի հալոցի նման պսպղում էյին վոչ միայն Արաքսի ոճանման հոսանքը, այլև միջուկի փոքրիկ լճակներ ու գյուղական առուներ:

(Ա. Բակունց, «Մուրոյի գրույցը»)

(Տես §§ 101 և 102) 29. Արտադրել սահմանական յեղանակով գործածված բայերը և վորտեղից թե վոր ժամանակով են գործածված:

Քաղաքից շոսեն դուրս է դալիս, սլաքի նման ձգվում, կամուրջի մոտ կեռ տալիս, ապա վոլոր մոլոր բարձրանում բարձր սարը: Ու գնում է, գնում է շոսեն, ինչպես դետը, բաղմաթիվ լեռնային արահետներ խառնվում են նրան և ինչքան գնում է, այնքան շատ է ծեծված, այնքան հին է ճանապարհը:

Ամեն յերեկո մենք հանդիպում ենք իրար, յես ու Անդոն: Նա պառկում է կողքի վրա, յես նստում եմ քարին: Նա դեպի քաղաքն է նայում, դեպի գյուղի ճանապարհը, վորով անցնում են այգիներից և արտերից վերադարձող հոգնած մարդիկ և յեղները:

(Ա. Բակունց, «Իմ ընկեր Անդոն»)

(Տես § 103) 30. Արտադրել անյայլ կատարյալով գործածված բայերը:

Քիչ անց բերին Ճուտիկին հագցրին նոր կարած գինվորական շորերը, բոլորն անգլիական: Նա միջանցքում իր ցնցոտիները հանեց, դուրս գցեց, նոր շորերը հագավ և անգլիական շինելի մեջ փաթաթվելով, պառկեց գրասենյակի մի անկյունում թափված անգլիական թամբերի վրա:

Պատի ժամացույցը չորսը խփեց: Ճուտիկը վերկացավ անկյունից, շինելը հագավ, դուրս ամուր կապեց ու մոտեցավ շտաբի պետի սեղանին: Նա ղգուշուկթամբ քաշեց սեղանի դառակը և մթնում չիմանալով ինչը վերցնի, ինչը թողնի, յեղած բոլոր թղթերը հավաքեց, ղգուշուկթամբ խոթեց պայուսակը և շինելի տակ դուրս ամրացնելով, հանդարտ գուրս յեկավ:

(Վ. Մանյան, «Վրակե ողակի մեջ»)

(Տես § 109) 31. Արտադրել հրամայական յեղանակով գործածված բայերը:

Բուքն է պարում ոճադալար:
Քամին իր սառն փողն է անում:
Ու բքի հետ բքահալած,
Ձայն է տալիս կատարածուն.
— Սիրմը, սերմը, բերեք դաքը,
Միացրեք մի ամբարձում:
Ամբարդ բաց, քավոր Մուշեղ:
Հորդ հանի, ուստա Հարութ:

(Ն. Զաքյան, «Ռուսանի քաղաքը»)

(Տես § 111) 32. Արտադրել պայմանական յեղանակի բայերը և վորոշել նրանց ժամանակը

Կոճի յերկերը քեզ հետ, կմեծանաս դու,
Ժամանակը կարծաթի մաղերդ մի որ,
Յեվ խնդուկունը կյանքի քո պայծառ հոգում,
Վոսկի մի յերդ կգառնա, վոսկի մի որոր:

Որորոցում կնիրհի մի լուսն մանուկ,
Կկախվի քո հայացքը նրա սնարին,
Կշնջան շուրթերդ մի պայծառ անուն,
Ու մեղմ մի յերդ կհնչի մի նոր քնարից:

Ու մեղմ մի յերդ կհնչի մի նոր քնարից,
Որորոցում կնիրհի մանուկը լուսն,
Իսկ մենք կժպտանք նրան ամեն մի քարից,
Յեվ սյունների վրայից վորպես վառ լույսեր:

(Գ. Մարյան, «Յերդ տարեդարձի»)

(Տես § 112) 33. Արտադրել հարկադրական յեղանակով գործածված բայերը:

Մենք գիտեցինք, վոր այդ յերեկո պետք է կայանար Պետրոգրադի
խորհրդի նիստը, ուր Լենինը պիտի զեկուցեր Գերմանիայի հետ վարած
հաշտության բանակցությունների մասին: Այդ յեղանակով ամենանշանավոր-
ներից մեկը պիտի լիներ: Զեկուցումից հետո Լենինը պիտի ճառ խոսեր Նեվսկի
ույոնի բանվորական ժողովում:

(Նավտեյն, «Իլլիը»)

Սալայն հայրը եզուց պիտի գնա...
Պիտի ճամբա գնի նրանց—ընկեր Լենինը...
Պիտի խոսքեր ասի նրանց եզուց:
Իսկ ի՞նքը...
Պիտի եսպես տնում ելի նստած մնա—
արդեն հասակն առած պատանի յե թեկուզ...

(Յե. Չարենց, «Լենին քեռին»)

(Տես §§ 95—112) 34. Վորոշել բայերի յեղանակը, ժամանակը, դեմքը և թիվը:

Ակորը քնած եր տնիսնդիստ. հաճախ դեն եր ձգում վերմակը, ին
վոր անկապ բառեր ասում: Մարդոն շարունակ նստած եր նրա գլխավերևը.
սրտի մորմոքով նա լսում եր Ակորի դառանցանքն ու մտայլ մտքերի մեջ
ընկնում. նրա ծանրանալու հետ ինքն ել եր ծանրանում:

Ակորն այրվում եր տենդից: Նրան թվում եր, թե մահճակալի տակից
վառում են իրեն, հետո իբր վառվում են տունը, ինքը դուրս թռչում, ընկնում
դաշտերը, սարերը... Անցնում են կանաչներով, սառնորակ աղբյուրների մոտով,
բայց հենց մոտենում են, վոր խմի, ծառավը հազեցնի, ինչ վոր զինված
մարդիկ հարձակվում են ու չեն թողնում...

Նա առաջ է գնում, հասնում է ձորակին: Նայում է ձորին ու զարմա-
նում. դիմացը բարձրացել է մի հսկա արձան: Արձան է կարծես, բայց
միևնույն ժամանակ և կենդանի մարդ,—Լենինն է իր առաջ, լույսով վորոշ-
ված: Նա խորաթափանց աչք է ածում չորս կողմը:

(Արագի, «Լուսերը»)

35. Վորոշել բայերի յեղանակը:

Այս վտիտ բանվորը, այս վտիտ աղան
Այն տարին յեղել է համարյա խոխա—
Այդ այն մութ տարին եր, յերբ ծովի բացից
Գրավեց քաղաքը մեր—անգլիացին:
Յերբ յեղավ, նստեց ու հպեց պատին
Մեր ըմբոստ քաղաքն ու պրոլետարիատին:
Տոմսոնի կոշիկն եր քաղաքում տիրում,—
Թշնամին դաժան եր, բորեկամը—հեռու...
Բայց յե՞րբ է բանվորը լռել աշխարհում,—
Նա խուլ պայքարում եր, անդուլ պայքարում:

(Յե. Չարենց, «Բալլադ»)

36. Վորոշել բայերի յեղանակը, ժամանակը, թիվը և դեմքը:

Ու հաղարներ գնացին, ու միլիոններ, ու բյուրեր,
դեպի դաշտերը հեռու ուղարկվեցին շարեշար.
պիտի այնտեղ նրանց տաք գնդացիքը համբուրեր,
պիտի գնդակը սուլեր ու թնդանոթը ճչար:
Այնտեղ խեղդող դաղերի ամպերը տոթ ու դեղին
պիտի հանկարծ իջնեյին բանակների վրա են,
պիտի արյուն թքեյին ու արնահաղ մեռնեյին—
մահն եր նրանց սպասում գգվանքներով հրեղեն:
Յերեք տարի շարունակ սպասեցին տներում,
վոր կռիվը վերջանա—չվերջացավ սակայն նա.
աչքերը ջուր կտրեցին՝ հառած արնոտ են հեռուն,
մահն եր ենտեղ դեգերում ու գլխատում անխնա:
Եսպես յեղավ: Յեվ ահա քաղաքներում բազմամարդ,
ուր յերկաթի բյուրավոր գործարաններ կային մեծ,
մի առավոտ յերկնահույզ ծխեկույրները յերկաթ
կոշ նետեցին զինվորին՝ զինվորի դեմ չկովնա:

(Յե. Չարենց, «Յերդ ժողովրդի մասին»)

(Տես § 113) 37. Արտադրել ժխտական բնույթով գործածված բայերը և վորոշել նրանց
յեղանակը, ժամանակը, դեմքը և թիվը:

—Վալուդիա,—դիմում է ընկերներից մեկը,—միթե չես հասկանում,
վոր սրանք մի պատճառ են փնտռում, վորպեսզի գնդակահարեն բոլորիս:
Մենք չպետք է նոր զոհեր տանք. չե՞ վոր մեր ընկերները շուտով կմտնեն
քաղաք...

—Չե՛մ կարող համբերել, հասկանո՞ւմ ես, չե՛մ կարող, — ասում է Վալդիան, բռնեցքները ցնցելով, ապա հենվելով պատին, յերկու ձեռքով սեղմում է դուռը:

Քույրը փախչում է բոլորի աչքերից. հուզված շղերը յերկար ժամանակ չեն հանգստանում: Բայց դալիս է պահապանը ու պահանջում, վոր գնան իրենց տեղերը:

Նորից պառկում են, ու ցած ձայնով խոսում իրար հետ, ծխելով հասարակ, կոշտ թութուներ: Խոսում են իրենց ընկերների մասին, նրանց վերջին խոսքերի մասին...

— Մնա՞ք բարով ընկերներ, մենք ել չենք դառնալու...

Վաղ անավտից բանտի դուռը բացվում է ու ել չի կողպվում: Պահապանը ներս է մտնում ու բարեւում քծնելով. նրա դաժան, դորշ դեմքին այնքան է սազում ժպիտը, վորքան ազատությունը՝ բանտին:

— Յեթե ուզում եք, կարող եք դուրս գնալ... — առաջարկում է նա:

Բայց վոչ վոք դուրս չի գնում, զգուշանալով պրովոկացիայից, վորպեսզի փախչողների տեղ չգնեն ու գնդակահարեն:

(Արազի, «Նորհրդային առավոտը»)

(Տես §§ 95—114) 38. Վորոշեցեք բայերի դեմքը, թիվը, ժամանակը, յեղանակը, սեռը և խոնարհման բնույթը. որինակ՝ ասում եյին... ներգործական, սահմանական յեղանակ, անցյալ անկատար ժամանակ, հոգնակի 3-րդ դեմք, դրական բնույթի խոնարհում:

Ասում եյին դարուն ե, բայց մաքուր ող մենք չեյինք շնչում: Լսում եյինք, վոր ծառերը ծաղկել, պարտեզները դույնդույն ծաղիկներով են զարդարվել, բայց մենք չեյինք հոտառում այդ ծաղիկները, չեյինք հանդրատանում նրանց զովարար սովերների տակ: Մեղ թվում եր, թե կյանքն հենց այն է, վոր մինչև իրիկուն խոնավ ու վտանգավոր հորերում աշխատենք, իսկ դիշերները միմյանց սեղմելով քնենք: Բացի այդ չարչարանքներից, աշխատանքի ընթացքում հանդիպած քարերն ու հսկա ապառաժները մեզ շատ նեղութուն եյին պատճառում, վորովհետև են ժամանակ մեր այժմյան տեսած հանքափոր մեքենաները չկային:

Չեմ հիշում, թե քանի հարյուր սաժեն փորելուց հետո նոր մի հոր պատրաստ կլինեն:

Պատերից հոսող ջրերը, վերելից փուլ յեկող քարերը քիչ մարդկանց հաշմանդամ դարձրին:

Հորից դուրս դալուց կես ժամ հետո հաղիվ կարողանում եյինք մեր աչքերը բաց անել: Կարծես բնությունն ել փոկել եր մեր աչքերը:

Վերջապես մի որ ել փորձանքի առաջին հարվածն իջավ մեր գլխին: Ո՛ք... իսկի չեմ մոռանում: Տեղի ունեցող այդ աղետալի տեսարանը կարծես հենց այս րոպեյին ել պատկերաւում է իմ առաջ:

(Մ. Ռահիմ, «Աղբիլի հարված»)

Համբոն քաղաքում Դիքորին ծառա տվավ բազադ Արտեմի տանը: Պայմանն են եր, վոր Դիքորը պետք է տունը մաքրեր, ամանները լվանար, վոտնամանները սրբեր, դուքանը բաժին տաներ, ու եստեսակ մանր ծառայություններ, մինչև մի տարի:

Մի տարուց յետը բազադը նրան պետք է տաներ դուքան, շիներ դուքնի «աշկերտ», ու եսպես Դիքորը պետք է բարձրանար:

— Հինդ տարի դեռ փող չեմ տալ, — ասավ բազադը պայմանը կապելիս: — Թե դրուստը կուզես, դեռ դու պետք է տաս, վոր քու վորդին բան է սովորելու: Սխր իսկի բան չգիտի...

— Վրտեղից գիտենա, խաղեյին ջան, — պատասխանեց Համբոն, — վոր գիտենար, ել ո՛ւր կբերեյի. յես ել բերել եմ, վոր բան սովորի...:

— Կըսովորի, ամեն բան կըսովորի: Ենպես սովորի վո՛ր...: Ձեր կողմերից են նիկոլն ինչ է, վոր իրեն համար դուքան ունի բաց արած, նա յեւ ինձ մոտ է մարդ դառել: Ամա վերջում մի ջուխտ Հայի գդալ ու մի քանի բան դողացավ...:

(Հ. Թումանյան, «Դիքորը»)

(Տես §§ 120—125) 39. Արտադրել անկանոն բայերը և գրել նրանց անցյալ կատարյալն և հրամայականը:

Ալեքսանն անդուսպ վսխով եր խոսում,
Խայթում Սանթրոսին և նրա տղին:
Բեյբուղը հուզված կծում եր լեզուն
Յեւ սպասում եր լուռ ու կատաղի:
Դիվական ուժով դսպում եր իրեն,
Վոր չվերցընի բահը շպրտած,
Վոր ամբարտավան Ռուշանանց տղեն
Իր պապի տեղում չընկնի թպրտա...
Յեւ հասկանում եր թուր Ռուշանի
Նրա աչքերի թունավոր լեզուն:
Ուստի նա ցույց եր տալիս սուր ժանիք
Յեւ ավելի սուր ու խորն եր խոցում:
Չար ծղրտոցով դուրս թռավ տանից
Սանթրոսի կինը — Հոռոմսիմ Հալոն:
Հայոցից, թքեց նա Ալեքսանին,
«Կերած աղուհացն» յերեսին տալով:
Ու հետզհետե խառնելան վեճին
Սանթրոսի հարաներն անդամ չխոսկան:
Յերեսաները շունն արձակեցին
Ու հայոցիւով, լալով մեջ ընկան:

(Ն. Զարյան, «Ռուշանի քաբախը»):

40. Արտադրել թե կանոնավոր և թե անկանոն բայերը, վորոշել նրանց թիվը, դեմքը, ժամանակը և սեռը:

Այժմ անցավ գործադուլների խնդրին: Ըստ եյության նա դեմ եր գործադուլներին: Այդ շատ դանդաղ միջոց է և ավելի ևս սաստկացնում է բանվորների տանջանքները: Բայց վորովհետև պայքարի լավագույն միջոցը չկան, պետք է գործադուլ անել, յիրը այդ անխուսափելի յե. գործադուլներն, այնուամենայնիվ, իրատ ֆրասում են կապիտալիստներին: Այս գեպքում, նրա տեսլով, ինտերնացիոնալը մի կատարյալ նախախնամություն է հանդիսանում գործադուլներին համար: Նա որինակներ բերեց: Պարիզում բրոնզա-

գործները գործադրելի ժամանակ գործատերերը մի անգամից զիջեցին ամեն բանում, հենց վոր իմացան, թե Ինտերնացիոնալը իր ողնությունն է ուղարկում: Լոնդոնում Ինտերնացիոնալը փրկեց ածխամուրհերին՝ իր հաշվով Բելգիա վերադարձնելով գործատերերի ապսպրած բանվորներին: Հենց վոր բանվորները մտնում են միջադեպին միության մեջ, գործատերերին սարսափ է բռնում. նրանք դիտեն, վոր այժմ իրենց աշխատավորները կազմում են աշխատավորական այն մեծ բանակի մի մասը, ուր ամենքն էլ պատրաստ են ավելի շուտ զոհվել իրար համար, քան ստրուկ մնալ կապիտալին:

(Նմիլ Զոլա, «Ինտերնացիոնալը բանվորների մեջ»):

(Տես § 119) 41. Արտագրեցեք պատճառական կերպի բայերը:

Սիրելի Հռիփսիմ.

Հորս ցավալի դրությունն այն աստիճան զբաղեցնում էր ինձ, վոր մեր ընտանիքի մյուս անդամների մասին վերջին անգամներս, կարծես, վոչինչ չեյի գրում քեզ: Բայց նախ պետք է ասեմ, վոր հորս դրության մեջ վոչ մի նկատելի փոփոխություն չէ կատարվել դեպի լավը: Նա դարձյալ վոչ վոքի չի ճանաչում: Մայրս, վոր սկզբներում սաստիկ վշտանում էր և համարյա թե միշտ լաց էր լինում, այժմ, կարծես, հաշտվել է իր դրության հետ, և յես այլևս վոչ մի տրտունջ չեմ լսում նրա բերանից. նա, կարծես, տեղն ու տեղը ստեղծ է: Ամեն ոք վաղ առավոտյան մտնում է հորս մոտ, հազցնում է, լվացվել է տալիս նրան, թեյ խմացնում, ձեռքից բռնած՝ սենյակում մի քանի անգամ անց ու դարձ է անել տալիս, կեսօրին իր ձեռքով ճաշ է ուտեցնում, յերեկոյան դարձյալ թեյ, զիշերը հանում է, պառկեցնում է քնեցնելու, — և այդ բոլորը կատարում է լուռ, յերբեմն միայն խոր հառաչում է: Շատ անգամ զիշերները լուսացնում է հիվանդի մոտ՝ աթոռի վրա, չնայելով թախսնձանքիս, վոր այդ պաշտոնի կատարումը ինձ թողնե:

(Նաբ-Չոս, «Աննա Մարոյան»)

(Տես §§ 114—125) 42. Արտագրեցեք բայերը և պարզեցե՛ք, թե վոր սեռի և ինչ կերպի բայեր են:

Կանգնած ժպտում էր ուրախ, և նրա բերանի մեջ յերկացող սալիտակ ատամների փայլն առանձին գունամուրում էր տալիս նրա՝ առանց այն էլ գեղեցիկ ու փարթամ դեմքին: Ձեռքին բռնած ունեի բոլորովին մերկացրած յերեխան. փոքրիկը չէր ճանաչում հորը և դրա համար դեմքը մի փոքր թթվեցրել էր:

Մառանի կողմից դանդաղ քայլերով մոտենում է Վարդենան. ցեխոտած ձեռքերը սրբում է խոտերի վրա, վեր քաշած թևերը բաց թողնում:

Մարինեն ուրախ ժպտալով դիմավորում է զարմացական հայացքով իրեն նայող ամուսնուն՝ դեպի նա մեկնելով իր գավակին: Վարդենան ծիծաղում է բարձրաձայն և ինչ վոր բաներ է արտասանում, բայց Իլիկոն վոչինչ չի հասկանում:

Նա այնքան կորցրել էր իրեն, վոր չհասկանալով, թե ինչ է կատար-

վում իր շուրջը՝ խելագարի նման հանկարծ հանեց ծոցագրպանից հեռագիրը, նորից կարդաց՝ չհավատալով իր աչքերին, կարդաց այն հեռագիրը, վոր մինչ այդ վայրկյան այնքան ծանր տանջանք ու մտածմունքներ էր պատճառել նրան ու տխրեցրել նրա սիրտը:

(Կ. Լորդկիպանիձե, «Յեղբայրներ»)

ՄԱԿՐԱՑՆԵՐ

(Տես § 126) 43. Արտագրել այս հատվածը և ընդգծել մակբայները:

Դիշերվա այս ժամերին ձորայանջի կածաններով լույս էր շարժվում, յերբեմն խուճախ-խուճախ, յերբեմն դատ-դատ: Տոնելի բանվորներն են դրանք, վոր վերջացնելով իրենց հերթը, վերադառնում են մոտակա դյուղերը հանգըստանալու: Նրանք բոլորը լապտերներ ունեն ձեռներին — վտանգավոր նեղ կածանները լուսավորելու համար: Սորհրդավոր են թափառող այդ լույսերը, նրանք մերթ ժածկվում են ժայռերի յետևը, մերթ նորից հայտնվում:

(Արազի, «Լույսերը»)

(Տես §§ 126—128) 44. Արտագրեցեք և խմբավորեցե՛ք մակբայներն ըստ տեսակների:

Այս առավոտ շատ կանուխ վերկացավ Իլիկոն, զարթեցրեց ընկերներին և տասնապետին խնդրեց, վոր ինքն էլ ներկա լինի այսօրվա վարժություններին:

Հանգստի ուր էր. տղաներն սկզբում չեմ ու չում արին, սակայն յերբ լսեցին, վոր պետն էլ է ներկա լինելու, անմիջապես պատրաստվեցին և արագ դուրս յեկան դաշտ:

Որն արդեն լուսացել էր:

Ամպերը, վորոնք սպառնում էին անձրև, զով քամին կիտեց նրանց լեռների գագաթներին և ինքն էլ կարծես իր պարտականությունը լիովին կատարած՝ թողեց ու այդ վայրից հեռացավ իր յետևից թողնելով մի շատ հանդիստ ու խաղաղ յեղանակ:

Այժմ բանակի գլխին այնպիսի պայծառ ու անմաս յերկնակամար էր, վոր նրան նայողը չէր կարծի յերբեք, վոր այս յերկինքը յերբեք կա-
րող էր անձրև տալ:

(Կ. Լորդկիպանիձե, «Յեղբայրներ»)

Կ Ա Պ Ե Ր

(Տես §§ 129—131) 45. Մտուգեցե՛ք և խմբավորեցե՛ք կապերն ըստ տեսակների:

Յե՛վ նա թռչկոտելով՝ վաղեց փողոցով:

Բասն սպանված էյին ընկած սալահատակի վրա: Ծուխը մշուշի պես բռնել էր փողոցը: Կովոդները դժվարությամբ էյին ջոկում իրար, թեև փողոցն առանձնապես յերկար չէր: Այդ ձեռնառու յեր Գավրուշի համար: Նա իր կարճ հասակի շնորհիվ, ծխի ծածկույթի տակ բավականին հեռու-դնաց փողո-

ցի մեջ ու կարողացաւ վերցնել յոթ թի ութ փամփուշտակալ՝ առանց իրեն վտանգելու: Նա մեկ սողում եր փորի վրա, մեկ չորեքթաթ եր տալիս, կողմն առաջնորդով բռնած, զալարվում եր, անցնում եր մի դիակից մյուսը: Բարեկազի ընկերները, վոր ամբողջ ժամանակ հետևում էին նրան, վախենում էին ձայն տալուց, վոր թշնամու ուշադրությունը չդարձնեն նրա վրա:

(Հյուզո, «Բառիկադների վրա»)

ՇԱՂԿԱՊԵՆՐ

(Տես §§ 132 և 132) 46. Արտադրել շաղկապները և խմբավորել ըստ տեսակների:

Սիրելի Հովհաննէս.

Հորս ցաւալի գրությունն այն աստիճան զբաղեցնում եր ինձ, վոր մեր ընտանիքի մյուս անդամների մասին վերջին անգամներս, կարծեմ, վոր չինչ չեյի գրում քեզ: Բայց նախ պետք է ասեմ, վոր հորս գրության մեջ վոչ մի փոփոխություն չի կատարվել զեպի լավը: Նա դարձյալ վոչ վոքի չի ճանաչում: Մայրս, վոր սկզբում վշտանում եր և համարյա թի միշտ լաց եր լինում, այժմ, կարծես, հաշտվել է իր գրության հետ, և յես այլևս վոչ մի տրտունջ չեմ լսում նրա բերանից: Նա, կարծես, տեղն ու տեղը ստեղծել է Սմեն որ վաղ առավոտյան մտնում և հորս մոտ, հազցնում և, լվացվել և տալիս նրան, թեյ և խմցնում, ձեռքից բռնած՝ սենյակում մի քանի անգամ անց ու դարձ և անել տալիս, կեսօրին իր ձեռքով ճաշ և ուտեցնում, յերեկոյան դարձյալ թեյ, զիշերը հանում և պակեցնում և քնեցնելու, և այդ բոլորը կատարում և լուռ, յերբեմն միայն խորը հառաչում և: Շատ անգամ զիշերները լուսացնում և հիվանդի մոտ՝ աթոռի վրա: Չնայելով թախանձանքիս, վոր այդ պաշտոնի կատարումը ինձ թողնելու Սմեն անգամ քանի նայում եմ նրա դունատ, նահարած դեմքին և անկենդան աչքերին, սաստիկ վշտից և կարեկցությունից սիրտս ճմլվում և: Իսկույն յերեկակայում եմ, թե վորքան մեծ պիտի լինի այն լուռ վիշտը, վոր բուն և դրել նրա սրտում: Սակայն միայն հորս գրությունը չե, վոր նրան այդպես տանջում է. Գրիգորի գրությունն էլ պակաս մտառանջությունների առարկա չե նրա համար:—Նամակներեցս մեկի մեջ, կարծեմ, գրել եյի քեզ, վոր Գրիգորը սաստիկ հազում և և բժիշկների խորհրդով առժամանակ դադարել է գիմնադրոն հաճախելուց: Իսկ այժմ պիտի ասեմ, վոր նրա գրությունն ալիլի վատացել է: Սկզբներում նրա հազը թեև բոլորովին կտրվեց, բայց յերկու շաբաթից հետո նորից լույս ընկավ և մինչև այժմ էլ շարունակվում է, որ որի վրա սաստիկանալով, այնպես վոր վոչ զիշերը քուն ունի, վոչ ցերեկը—հանդիստ: Ուսումը շարունակելու մասին առայժմ կարելի չի մտածել անգամ: Հորս գրության հետ յես համարյա հաշտվել եմ, բայց այժմ սկսել և տանջել ինձ Գրիգորի գրությունը, և այդ տանջանքը պակաս տանջանք չե: Յեթե դուն մի անգամ տեսնես, թե վորքան նա փոխվել է և լսես նրա հազը, կարասափես:

(Նաբ-Դոս, «Աննա Սարոյան»)

Յ Ա Ն Կ

Նախաբան	3
Ներածություն	5

ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆ

§ 1. Ընդհանուր ծանոթություն	6
§ 2. Յենթակա և ստորոգյալ	6
§ 3. Լրացումներ	7

ՀԱՅՏՈՒՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

§ 4. Խոսելու որդանները	9
§ 5. Հնչյունների ստորաբաժանումը	10
§ 6. Ձայնավորներ	10
§ 7. Բաղաձայններ	10
§ 8. Բառ	12
§ 9. Վանկ	13
§ 10. Հնչյունափոխություն	13

ԲԱՌԱՎԱՋՄՈՒԹՅՈՒՆ

§ 11. Արմատ	15
§ 12. Ածանց	15
§ 13. Նախածանց	16
§ 14. Բացասական նախածանցներ	17
§ 15. Վերջածանցներ	17
§ 16. Հիմք և վերջավորություն	17
§ 17. Բարդ բառեր. իսկական բարդություններ	18
§ 18. Անիսկական բարդություններ	19
§ 19. Բառերի տեսակներն ըստ իմաստի և արտաքին հնչյունական կողմի	19
§ 20. Նորագույն հապավումներ	20
§ 21. Բարդ ածանցավոր բառեր	20
Տողադարձ	21

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

§ 22. Ձայնավորներ	22
§ 23. Ը ձայնավորի ուղղագրությունը	22
§ 24. Յերկհնչյունների ուղղագրությունը	23
§ 25. Յ ձայնակաղը	23
§ 26. Բաղաձայնների ուղղագրությունը	24
§ 27. Ղ, և բաղաձայնների ուղղագրությունը	24
§ 28. Բ, ֆ բաղաձայնների ուղղագրությունը	24
§ 29. Վ, ֆ բաղաձայնների ուղղագրությունը	25
§ 30. Գ բաղաձայնի ուղղագրությունը	25
§ 31. Չ, ծ բաղաձայնների ուղղագրությունը	25
§ 32. Զ, Զ բաղաձայնների ուղղագրությունը	26

§ 33. Ռ, Բ բաղաձայնների ուղղադրությունը	36
§ 34. Մ բաղաձայնի ուղղադրությունը	27
§ 35. Ոտար բառերի ուղղադրությունը	27

ԽՈՍԻՔԻ ՄԱՍԵՐ

§ 36. Ընդհանուր ծանոթություն	28
--	----

ԴՈՅԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

Ընդհանուր ծանոթություն	29
§ 37. Հոլովում	30
§ 38. Ուղղական հոլով	31
§ 39. Սեռական հոլով	31
§ 40. Տրական հոլով	31
§ 41. Հայցական հոլով	32
§ 42. Բացառական հոլով	32
§ 43. Գործիական հոլով	32
§ 44. Ներգոյական հոլով	33
§ 45. Գոյականների թիվը	33
§ 46. Գոյականների հոգնակի թվի կազմությունը	33
§ 47. Գոյականի առումները խոսքի մեջ	34
§ 48. Հոլովումներ	35
§ 49. Ի հոլովում	35
§ 50. Հնչյունափոխության կանոնները հոլովման ժամանակ	36
§ 51. Ու հոլովում	37
§ 52. Ան հոլովում	38
§ 53. Յան հոլովում	40
§ 54. Վա հոլովում	41
§ 55. Ոջ հոլովում	42
§ 56. Ոք հոլովում	43
§ 57. Ց հոլովում	44
§ 58. Այլաձև հոլովումներ	45
§ 59. Հարադիր գոյական անունների հոլովում	45
§ 60. Գրաբար հոլովաձևերի մնացորդներ	45
§ 61. Հոդեր	46
§ 62. Գոյականացնող ածանցներ	47

ԱԾԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

§ 63. Ածականների տեսակները	49
§ 64. Վորական ածականներ	49
§ 65. Հատկական կամ հարաբերական ածականներ	50
§ 66. Ածականների գործածությունը գոյականի հետ	50
§ 67. Ածականների փոխանցումները գոյականի և ընդհակառակն	50
§ 68. Ածականների հոլովման դեպքը	51
§ 69. Ածականացնող վերջածանցներ	51
§ 70. Ածականացնող բացասական նախածանցներ	52

ԹՎԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ

§ 71. Քանակական թվականներ	53
§ 72. Դասական թվականներ	53
§ 73. Թվականների հոլովումը	54
§ 74. Գոյականի գործածությունը թվականով	54

ԴԵՐԱՆՈՒՆ

§ 75. Ընդհանուր ծանոթություն	56
§ 76. Դերանունների տեսակները	56
§ 77. Դերանունների գործածությունը և հոլովումը	57
§ 78. Անձնական դերանուններ	57
§ 79. Ցուցական դերանուններ	58
§ 80. Փոխադարձ դերանուններ	59
§ 81. Հարցական դերանուններ	59
§ 82. Հարաբերական դերանուն	60
§ 83. Անորոշ դերանուններ	60
§ 84. Վորոշյալ դերանուններ	60
§ 85. Ժխտական դերանուններ	60

Բ Ա Ց

§ 86. Ընդհանուր ծանոթություն	61
§ 87. Դերբայական ձևեր	61
§ 88. Անորոշ դերբայ	61
§ 89. Անկատար դերբայ	62
§ 90. Ապառնի դերբայ	63
§ 91. Վաղակատար դերբայ	63
§ 92. Հարակատար դերբայ	64
§ 93. Ցենթական դերբայ	64
§ 94. Ըղծական դերբայ	64
§ 95. Բայի յեղանակային ձևեր	64
§ 96. Դեմք	65
§ 97. Թիվ	65
§ 98. Ժամանակ	65
§ 99. Խոնարհում	66
§ 100. Հաստատական ընույթի խոնարհում	66
§ 101. Սահմանական յեղանակ	66
§ 102. Սահմանական յեղանակի բաղադրյալ ժամանակները	67
§ 103. Սահմանական յեղանակի պարզ ժամանակը	68
§ 104. Հրամայական յեղանակ	69
§ 105. Ըղծական յեղանակ	69
§ 106. Պայմանական յեղանակ	69
§ 107. Հարկադրական յեղանակ	70
§ 108. Սահմանական յեղանակ (խոնարհման աղյուսակ)	71
§ 109. Հրամայական յեղանակ » »	73
§ 110. Ըղծական յեղանակ » »	73

§ 111. Պայմանական յեղանակի խոնարհման աղյուսակ	62
§ 112. Հարկադրական յեղանակ	74
§ 113. Ժխտական բնույթի խոնարհում	74
§ 114. Բայի սեռը	75
§ 115. Բայերի կազմութիւնը	79
§ 116. Ենթա և անթա վերջավորվող բայերի խոնարհումը	80
§ 117. Բայի կերպերը	83
§ 118. Բայերի կրավորական կերպի խոնարհում	84
§ 119. Պատճառական բայերի խոնարհում	85
§ 120. Անկանոն բայեր	86
§ 121. Անկանոն բայերի խոնարհումը	87
§ 122. Ա և Ե ածանց ունեցող բայերի խոնարհումը	91
§ 123. Պակասավոր բայերի խոնարհումը	92
§ 124. Հավելավոր բայերի խոնարհումը	93
§ 125. Յերկրորդական բաղադրյալ ժամանակներ	94

ՄԱԿՐԱՅ

§ 126. Ընդհանուր ծանոթութիւն	95
§ 127. Մակբայների տեսակները	95
§ 128. Մակբայական ածանցներ	96

ԿԱՊԵՐ

§ 129. Ընդհանուր ծանոթութիւն	97
§ 130. Կապերի տեսակները	97
§ 131. Կապվող բառերի հոլովական կիրառութիւնը	98

ՇԱՂԿԱՊ

§ 132. Ընդհանուր ծանոթութիւն	99
§ 133. Շաղկապների տեսակները	99

ՋԱՅՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ

§ 134. Ընդհանուր ծանոթութիւն	100
Նախադասութեան վերլուծութիւն	101
Վարժութիւններ	102

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0240032

0256

	Apr 1
	4-453a